

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Əfəndiyeva Nərmin Zamit qızı

**“Qadın üst geyimlərinin ergonomik və estetik göstəricilərinə görə ekspertizası”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060644–«İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi»

İxtisaslaşmanın adı: Qeyri-ərzaq məhsullarının ekspertizası və marketinqi.

Elmi rəhbər:

t.e.n., dos. OSMANOV T.R.

Magistr proqramının rəhbəri:

t.e.n., dos. OSMANOV T.R.

Kafedra müdiri:

prof. HƏSƏNOV Ə.P.

BAKI – 2017

MÜNDƏRİCAT

	Səh.
Giriş	3
I FƏSİL QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN İSTEHSALI VƏ KEYFİYYƏTİNİ FORMALAŞDIRAN AMİLLƏRİN XARAKTERİSTİKASI	6
1.1. Respublikamızda yüngül sənaye mallarının istehsalı və istehlakının müasir vəziyyətinin təhlili	6
1.2. Qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin formalaşmasında modanın rolu	15
1.3. Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən standartlar, onların keyfiyyəti və keyfiyyətə verilən tələblər	21
1.4. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası və onların istehlakçı tələbinin ödənilməsində rolu	27
1.5. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətin ekspert qiymətləndirilməsində keyfiyyətin qorunub saxlanmasına kömək edən amillərin rolu	33
II FƏSİL QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN ERQONOMİK VƏ ESTETİK GÖSTƏRİCİLƏRİ VƏ ONLARIN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	40
2.1. Qadın üst geyimlərinin istehlak xassələrinin nomenklarturası, erqonomik və estetik xassələrinin xarakteristikası	40
2.2. Qadın üst geyimlərinin estetik və erqonomik keyfiyyət göstəricilərinin təsnifatlaşdırılması	51
III FƏSİL QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN STANDART TƏLƏBLƏRİNƏ UYGUNLUĞU VƏ KEYFİYYƏTİNİN EKSPERTİZASI	54
3.1. İstehlak bazarına daxil olan qadın üst geyimlərinin İSO standartlar səviyyəsində çeşid quruluşunun təhlili, ekspertizası və sertifikatlaşdırılması	54
3.2. Qadın üst geyimlərinin əsas keyfiyyət göstəricilərinə görə nöqsanlarının müəyyən edilməsi.....	65
3.3. Qadın üst geyimlərinin erqonomik və estetik keyfiyyət göstəricilərinə görə ekspertizası	70
Nəticə və təkliflər	74
Ədəbiyyat siyahısı.....	79
Summary	84
Резюме	85

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Müstəqillik yoluna qədəm qoymuş respublikamızda son dövrlərdə bütün sahələrdə olduğu kimi, emal və yüngül sənayenin aparıcı sahələri olan toxuculuq, geyim, xəz-dəri, ayaqqabı, ağac və ağac emalı, mebel istehsalı və s. bu kimi sənaye sahələrində əhəmiyyətli dərəcədə inkişafı özünü göstərir. Yüngül sənaye sahələrində əldə edilən nailiyyətlər müasir dövrdə kənd təsərrüfatı və emal sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsi nəticəsində etibarlı xammal bazasının formalaşması və yaradılması hesabına baş verməkdədir.

Bütün bunlar Azərbaycanda keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində daha da sürətlənməkdədir və bunun məntiqi nəticəsi olaraq son 10 ildə sənaye istehsalı həcmnin 2,7 dəfə, o cümlədən geyim istehsalının isə 2,5 dəfə artmasını göstərmək olar.

Qeyd etmək lazımdır ki, sənaye məhsullarının, xüsusilə də yüngül sənaye məhsulları istehsalının artımı son dövrlərdə regionlarda daha yüksək səviyyədə olduğu statistik məlumatlardan daha aydın görünür. Belə ki, 2005-2015-ci illərdə Bakı şəhərində sənaye məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin sayı 1302-dən 1170-ə enmişdir ki, bu da istehsal müəssisələrin sayını 132 ədəd azalmasını göstərir. Bunun əksinə olaraq, Azərbaycanın regionlarında istehsal müəssisələrin sayı bütün regionlar üzrə ümumilikdə götürüldükdə 2005-ci ildə yüngül sənaye müəssisələrinin sayı 1245 müəssisə olduğu halda, 2015-ci ildə bu rəqəm artaraq 1404 müəssisəyə çatmışdır ki, bu da regionlar da əlavə olaraq 157 müəssisənin yaradıldığını göstərir. Həmin dövrdə yerli müəssisələr tərəfindən istehsal olunan yüngül sənaye məhsullarının həcmi də regionlar üzrə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bütün bunlar respublika Prezidentinin regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı qəbul edilmiş Dövlət Proqramının yerinə yetirilməsi ilə bağlı aparılan məqsədyönlü iqtisadi siyasətin nəticəsində olmuşdur. Respublikamızda yüngül sənaye sahələrinin, xüsusilə də toxuculuq, geyim, ayaqqabı, ağac emalı, mebel sənayesi sahələrinin inkişafı istehlakçıların bu qrup mallara olan tələbinin ödənilməsinə imkan verəcəkdir. Son dövrlərdə sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrinin iqtisadi inkişafına dair qəbul edilmiş qərarlar, strateji yol xəri-

tələri respublikada əhalinin yerli məhsullara olan tələbatının tam ödənilməsinə və eyni zamanda “Made in Azerbaijan” brendi altında ixrac potensialının artırılmasına imkan verəcəkdir.

Son dövrlərdə müxtəlif ölkələrdən respublikamızın istehlak bazarına külli miqdarda qadın üst geyimləri daxil olaraq əksəriyyəti keyfiyyətə görə müasir erqonomik və estetik göstəricilərin tələblərinə cavab vermir, materialın keyfiyyəti ilə forması arasında, rəngi ilə kompozisiya bütövlüyü arasında, üz materialı ilə astarlıq materialları arasında kənarlaşmalar müşahidə olunur. Yerinə yetirilən magistr dissertasiya işi bu məsələlərlə əlaqədardır və yerinə yetirilməsində əsas məqsəd qadın üst geyimlərin keyfiyyətinə qoyulan estetik və erqonomik tələblərinin, onların keyfiyyətinin formalaşdırılmasına və saxlanmasına təsir edən amillərinə, nöqsanlara, ekspert geyimləndirməsi metodları məsələlərini araşdırmaqdan ibarətdir.

Dissertasiya işinin obyektı və metodları. Dissertasiya işi tikili malların əsas qruplarından biri olan qadın üst geyimlərinin ekspertizasına həsr edilmişdir. Tədqiqatın əsas obyektı istehlak bazarına daxil olan həm yerli, həm də yaxın və uzaq xarici ölkələrdən daxil olan qadın üst geyimləridir. Tədqiqat üçün götürülmüş qadın üst geyimləri məqsədli təyinatına, növünə, istehlakçının yaş xüsusiyyətlərinə, istehsalı üçün işlədilən materialının növünə, istehsalına, bəzəndirilməsinə görə seçilmiş və onların əsasən erqonomik və estetik göstəricilərinə görə ekspertizası aparılmışdır.

Qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı müxtəlif metodlardan, xüsusilə də orqanoleptik və alət (laboratoriya) metodlarından istifadə edilmişdir. Bu zaman qüvvədə olan müvafiq normativ-texniki sənədlər, standartlar əldə əsas tutulmuşdur.

Dissertasiya işinin məqsədi. Dissertasiya işinin yerinə yetirilməsində qarşıya qoyulan əsas məqsəd qadın üst geyimlərinin erqonomik və estetik göstəricilərinin təhlili və nəticə etibarilə onların keyfiyyətini araşdırmaq və ekspertizasını həyata keçirməkdən ibarətdir. Bu məqsədlə aşağıdakı məsələlərin araşdırılması qarşıya məqsəd olaraq qoyulmuşdur:

- yüngül sənaye mallarının istehsalı və istehlakının müasir vəziyyətinin təhlili;
- qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin formalaşmasında modanın rolu;

- qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən standartlar, onların keyfiyyəti və keyfiyyətə verilən tələblər;
- qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası və onların istehlakçı tələbinin ödənilməsində rolu;
- qadın üst geyimlərinin istehlak xassələrinin nomenklaturası, ergonomik və estetik xassələrinin xarakteristikası;
- istehlak bazarına daxil olan qadın üst geyimlərinin İSO standartlar səviyyəsində çeşid quruluşunun təhlili, ekspertizası və sertifikatlaşdırılması;
- qadın üst geyimlərinin əsas keyfiyyət göstəricilərinə görə nöqsanlarının müəyyən edilməsi;
- qadın üst geyimlərinin ergonomik və estetik keyfiyyət göstəricilərinə görə ekspertizası.

Dissertasiya işinin elmi yenilikləri. Dissertasiya işində qadın üst geyimlərinin müasir istehlak bazarındakı yeri təhlil edilmiş, onların ergonomik və estetik göstəricilərinin ekspertizasının aparılması zamanı rolu araşdırılmış, bu zaman meydana çıxan nöqsanlar təhlil edilərək onların müasir təsnifatı verilmişdir. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin ekspertizası zamanı orqanoleptik və laboratoriya metodlarının sistemli qruplaşması aparılmışdır.

Dissertasiya işinin təcrübi əhəmiyyəti. Tədqiqat zamanı məlum oldu ki, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin, yəni xammalın və materialların keyfiyyəti, tətbiq edilən istehsal texnologiyaların müasirliyi malların rəqabət qabiliyyətinə təsir göstərir, istehlakçı tələbinin öyrənilməsində və formalaşmasında və alış qərarının qəbul edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Standarta uyğun müasir qablaşdırıcı materillərdən və texnologiyalardan istifadə etməklə qablaşdırılması, daşınması vacibdir.

Dissertasiya işinin həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olub, 5 cədvəl və 3 şəkildən istifadə edilməklə 83 səhifə həcmində yazılmışdır.

I FƏSİL. QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN İSTEHSALI VƏ KEYFİYYƏTİNİ FORMALAŞDIRAN AMİLLƏRİN XARAKTERİSTİKASI

1.1. Respublikamızda yüngül sənaye mallarının istehsalı və istehlakının müasir vəziyyəti

Yüngül sənaye təbii xammallardan və neft-kimya sənaye sahələri tərəfindən istehsal edilən geniş çeşiddə məhsullardan istifadə etməklə toxuculuq, geyim-ayaqqabı, xəz-dəri, mədəni və məişət və xırdavat mallarının istehsalı ilə məşğul olan sənaye sahəsidir.

Respublikamızın müasir inkişaf yoluna qədəm qoymuş qədim və ənənəvi sahələrindən biri olan yüngül sənaye sahələri ölkənin xarici iqtisadi əlaqələrinin inkişafı baxımından mühüm yer tutur və geniş istehsal potensialına malikdir.

Yüngül sənaye az investisiya qoymaqla çox, geniş və əhatəli istehsal sahələri qurmağa imkan verən sənaye sahələridir.

Digər sənaye sahələrindən fərqli olaraq yüngül sənayenin inkişafı yerli xammalın olması və ondan səmərəli istifadə etmək mümkündür. Məhz respublikamız əlverişli təbii şəraitə, zəngin flora və faunaya mülayim iqlimə malik olduğundan burada yüngül sənayenin inkişafı üçün münbit şərait vardır. Ölkənin yüngül sənaye müəssisələri əsasən pambıq, yun, barama və gön-dəri xammalı məhsullarının emalına əsaslanır. XIX əsrin sonunda Zaqafqaziyada ən böyük Z.Tağıyev adına pambıq parça fabriki Azərbaycanda və ilk tikiş fabrikinə Bakı şəhərində yaranmış və bu fabriklər tərəfindən istehsal edilən məhsullar bu regionda yaşayan əhalinin tələbini ödəyirdi.

XX əsrdən başlayaraq yüngül sənaye məhsullarının istehsalı üzrə ixtisaslaşmış müəssisələrin yaradılması Azərbaycanın bütün rayonlarında, xüsusilə iri şəhərlərdə Bakıda, Gəncədə, Mingəçevirdə, Şəkiddə, Sumqayıtda və s. geniş vüsət aldı.

Bu sənaye sahələri tərəfindən geniş çeşiddə yüngül sənaye malları istehsal olunurdu. Yüngül sənaye əhalini parça, geyim, ayaqqabı və digər məhsullarla təmin edən sahələr qrupundan ibarət olmaqla müxtəlif sahə və yarım sahələri özündə birləşdirir. Yüngül sənaye eyni zamanda emal sənayesinə aid olan toxuculuq, ayaqqabı, gön-

ayaqqabı, xəz-dəri, tikiş və s. bu kimi sənaye sahələrini xammalla təmin edən müəssisələri özündə birləşdirir.

Azərbaycan Respublikasında yüngül sənayenin aparıcı sahələrindən biri də tikiş sənayesidir. Son dövrlərdə respublikamızda əhalinin rifahının yüksəldilməsində, iqtisadiyyatın bütün sahələrinin, o cümlədən tikiş sənayesinin inkişaf etdirilməsində yeni böyük addımlar atılmışdır. Qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biri də tikiş sənayesi tərəfindən buraxılan məmulatların keyfiyyətini və çeşidini yaxşılaşdırmaqdan, onların texniki və estetik səviyyəsini, davamlılığını daha da yüksəltməkdən bu qrup mallara olan əhali tələbini tam və dolğun ödəməkdən ibarətdir.

İstehlakçıların tikili mallara, xüsusilə də üst geyimlərinə olan əhali tələbinin dinamikası yüksəlməsi və ödənilməsi bir sıra amillərlə bağlıdır. İstehlakçıların üst geyimlərinə olan tələbi onların maddi-rifah halının yaxşılaşdırılması, mədəni səviyyənin yüksəldilməsi, texniki tərəqqi və sosial-iqtisadi inkişafı əlaqədar olaraq dəyişir. Bütün bu amillər toxuculuq və tikiş sənayesinin inkişafı zamanı mütəxəssislər tərəfindən qloballaşma yoluna qədəm qoymuş mövcud bazar iqtisadiyyatı şəraitində nəzərə alınmalıdır. Əhalinin dinamik olaraq inkişafda və artmaqda olan istehlakçı tələbinə yalnız yuxarıda qeyd etdiyimiz amillər yox, eyni zamanda istehlakçıların sayı, onların yaş-cins xüsusiyyətləri, tərkibi, əhali tipologiyası, milli, mədəni və intellektual səviyyəsi insanın fizioloji və psixoloji xüsusiyyətləri, coğrafi şərait, regionun əsas cəhətləri, insanı əhatə edən mühitin təsiri, təbii-iqlim şəraiti, istehsal olunan məhsulların standart tələblərinə uyğunluğu, məhsulun keyfiyyət səviyyəsi, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri, müasir texnologiyaların tətbiqi, istehlakçı bazarının marketinqinin düzgün aparılması, istehlakçıların həyat səviyyəsi və alıcılıq qabiliyyəti, müasir informasiya texnologiyalarından düzgün istifadə edilməsi, istehlakçıların maddi rifah halı, bazarın konyukturası və malların reklamı və bir çox başqa amillər böyük təsir göstərir.

İstehlakçıların tikili məmulatlara olan tələbinin ödənilməsində, ilk növbədə yüngül sənayenin inkişaf səviyyəsinin təsiri əhəmiyyətli dərəcədə özünü göstərir. İstehlakçıların tikili mallara olan tələbinə təsir göstərən ən mühüm amillərdən biri də

qısa tarixi zaman kəsiyində respublikamızda gedən iqtisadi inkişaf əhalinin real gəlirlərinin ildən-ilə arılması hesab edilə bilər.

İstehlakçı tələbinin ödənilməsi üçün istehsal olunan tikili malların və çeşid nomenklaturasını düzgün müəyyən edilməsi, onun optimal proqnozlaşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. İstehlakçı tələbinin ödənilməsi səviyyəsinin qiymətləndirilməsi zamanı əhali sayının və tərkibinin düzgün qiymətləndirilməsi çox vacibdir. İstehlakçı bazarında satışa çıxarılan geyimlərin miqdarı, çeşidli və ölçüsü əhalinin yaş-cins xüsusiyyətlərindən, ailə tərkibindən, iş qabiliyyətli əhalinin sayından asılıdır.

2005-ci ildən sonrakı dövrdə həyata keçirilən tədbirlər dügər sənaye sahələrində olduğu kimi yüngül sənaye sahəsinin inkişafında da mühüm irəliləyişlər əldə edilməsinə şərait yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli 24 sayılı Fərmanı Azərbaycan Respublikası həmin dövrdə regionlarının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2004-2008-ci ildə qəbul edilmiş Dövlət Proqramına uyğun olaraq yüngül sənayenin inkişafı üzrə bir sıra tədbirlər nəzərdə tutulmuş və icra edilmişdir və nəticədə regionlarda toxuculuq və tikiş sənayesinin inkişafı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

2005-2015-ci illərdə regionlar üzrə fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı cədvəl 1-də verilmişdir.

Cədvəldən görüldüyü kimi, təhlil etdiyimiz 10 il ərzində Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı 2005-ci ildə 1302 olduğu halda, 2015-ci ildə 1170 olmuş və müəssisələrin sayı 132 ədəd azalaraq regionlardakı istehsal müəssisələrinin sayı artmışdır. Belə ki, Abşeron iqtisadi rayonu üzrə bu göstərici 2005-ci ildə 217-dən, 2015-ci ildə 253-ə yüksəlmişdir ki, bu da müəssisələrin sayının 16,6% artdığını göstərir. Gəncə, Qazax iqtisadi rayonunda bu artım 4,9%, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 24,5%, Lənkəran iqtisadi rayonunda 15,4%, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə 19,7%, Aran iqtisadi rayonu üzrə 0,9%, Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə 37,0%, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu üzrə 12,8%, Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə isə 37,5% olmuşdur.

Regionlar üzrə fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bakı şəhəri (qəsəbələrlə)	1 302	1349	1422	1 410	1 380	1 245	1 215	1 219	1249	1225	1170
Abşeron iqtisadi rayonu	217	235	245	257	259	258	213	213	218	235	253
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	283	287	287	289	292	288	270	269	264	271	297
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	106	103	104	109	108	115	107	113	113	116	132
Lənkəran iqtisadi rayonu	78	80	82	79	84	92	84	75	76	77	90
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	76	85	91	87	87	84	76	79	75	79	91
Aran iqtisadi rayonu	326	331	334	344	378	367	336	339	323	321	329
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	27	25	24	25	29	29	28	29	30	31	37
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	39	40	38	37	38	39	40	40	40	39	44
Naxçıvan iqtisadi rayonu	96	127	136	136	135	135	135	135	135	135	132

2005-2015-ci illərdə respublikamızın regionları üzrə sənaye məhsulunun ümumi həcminə dair məlumatlar cədvəl 2-də verilmişdir.

Cədvəldən görünür ki, respublikanın 9 iqtisadi rayonunda sənaye müəssisələrinin sayının artmasına uyğun olaraq sənaye məhsulunun istehsalının həcmi də 2005-2015-ci illərdə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Belə ki, sənaye istehsalının əsasını təşkil edən bakı şəhərində 2015-ci ildə, 2005-ci illə müqayisədə 2,9 dəfə, Abşeron iqtisadi rayonunda 2,7 dəfə, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda 2,4 dəfə, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 5,2 dəfə, Lənkəran iqtisadi rayonunda 4,1 dəfə, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda 2,1 dəfə, Aran iqtisadi rayonunda 2,4 dəfə, Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonunda 6,5 dəfə, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonunda 2,9 dəfə, Naxçıvan iqtisadi rayonunda 22,3 dəfə artmışdır.

2005-2015-ci illərdə yüngül sənayenin inkişafı digər sənaye sahələrində olduğu kimi, sürətlə inkişaf etmiş və ümumilikdə 9308,8 milyon manatdan 26369 milyon manata çatmışdır. Ümumiyyətlə, sənaye məhsulunun, xüsusilə də yüngül sənaye məhsullarının həcminin inkişaf dinamikası aşağıdakı cədvəldə (cədvəl 3) verilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi, yüngül sənaye məhsulları içərisində toxuculuq sənayesi istisna olmaqla, geyim, dəri və dəri məmulatları, ayaqqabılar, ağac və ağac emalı, kağız-karton və mebellərin istehsalı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə 2005-ci illə müqayisədə geyim mallarının istehsalı 3,2 dəfə, dəri və dəri məmulatları, ayaqqabılar istehsalı 2,7 dəfə, ağac emalı və ağacdən olan məmulatların istehsalı 1,7 dəfə, kağız və karton istehsalı 10,3 dəfə, mebellərin istehsalı 2,6 dəfə artmışdır.

Respublikamızda istehsal olunan tikili malların əsas xammal bazasını təşkil edən toxuculuq mallarının 2005-2015-ci illərdə istehsalı cədvəl 4-də verilmişdir.

Regionlar üzrə sənaye məhsulunun (işlərin, xidmətlərin) həcmi, faktiki qiymətlərlə, min manat

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bakı şəhəri (qəsəbələrlə)*	7 725	13 586	20 327	27 368	20 402	25 251	31 783	30 877	30 225	28 179	22409
Abşeron iqtisadi rayonu*	224.7	303.8	344.7	424.4	251.6	298,6	475,9	512,8	501,0	543,8	604.8
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu*	169.5	231,1	187.0	217.2	151,4	269,8	263,6	332,8	304,8	329,3	413.5
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	21 006	40 600	41 571	55 522	48 117	60 166	75 686	75 735	74 835	87 246	109025
Lənkəran iqtisadi rayonu	18 170	23 513	34 763	40 983	42 616	49 510	65 920	65 844	65 170	70 995	74709
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	37 705	39 371	64 872	80 085	60 744	64 006	89 284	77 136	81 720	77 683	77689
Aran iqtisadi rayonu*	373,5	540,1	658,7	771,5	581,3	629.3	791,1	821,5	858,9	963.0	881.9
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	3 728	3 594	8 803	9 094	9 605	10 249	11 640	14 529	18 112	23 913	24169
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	5 972	12 142	14 120	11 952	10 840	10 265	9 733	13 234	15 039	18 672	17140
Naxçıvan iqtisadi rayonu*	41,2	70,4	122,7	164.5	212.5	318,6	680,9	799,5	862,9	891,5	916.8

Qeyd: *) milyon manat

2005-2015-ci illərdə respublikada sənaye məhsulunun (işlərin, xidmətlərin) həcmi, faktiki qiymətlərlə, milyon manat

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bütün sənaye	9308,8	15544,0	22495,6	29773,3	22563,6	27978,2	35026,9	34565,0	33898,1	32110,3	26369
Emal sənayesi	3073,1	4311,0	4919,2	5700,0	4836,1	5735,7	6392,4	7031,8	7243,8	8071,6	7880,4
Toxuculuq sənayesi	34,8	52,9	36	50,4	33,9	29,4	52,3	57,7	51,2	48,7	30,7
Geyim istehsalı	16,3	19,1	23,3	26,1	26,4	34,7	38,5	36,8	40	54,5	52,6
Dəri və dəri məmulatlarının, ayaqqabıların istehsalı	4,5	6,9	16,2	17	17,1	20,9	20	29,6	21,3	19,1	12,2
Ağac emalı və ağacdan məmulatların istehsalı	9,6	12,2	18,4	15,6	10,6	12,1	14,4	11,8	15,1	19,2	16,4
Kağız və karton istehsalı	3,1	5,5	6,6	10,6	10,9	11,5	27,9	17,3	19,8	28,1	32,0
Mebellərin istehsalı	17,5	19,4	25,9	32,8	35,7	51,5	45,7	38,7	43,9	42,7	45,2

2005-2015-ci illərdə toxuculuq sənayesi məhsullarının istehsalı

Göstəricilər / İllər	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Natural ifadədə əsas məhsul növlərinin istehsalı											
Xam ipək (eşilməmiş) (ton)	58.4	73.8	49.9	43.1	24.7	51.8	8.5	2.1	0.0	17.9	7.9
Pambıq məhlıcı (min ton)	56.0	54.8	40.9	27.3	17.8	11.4	14.2	22.9	12.1	13.5	6.6
Pambıq iplik (min ton)	17.7	4.0	4.1	4.1	4.0	7.6	9.9	15.4	12.9	11.9	9.1
İpək parçalar (min kv. metr)	437.2	295.7	424.9	496.7	543.6	735.8	674.4	660.5	602.4	553.4	272.4
Pambıq parçalar (min kv. metr)	3098.6	3077.0	2202.0	823.0	807.0	1103.8	843.8	208.9	383.0	836.0	9596.0
Pambıq yataq aqları (fiziki şəxslərin fəaliyyəti daxil olmaqla) (min ədəd)	561.6	543.5	118.0	114.2	286.1	125.3	31.9	420.3	270.0	406.4	227.7
Xalça və xalça məmulatı (fiziki şəxslərin fəaliyyəti daxil olmaqla) (min kv. metr)	630.1	269.2	3.2	20.6	12.8	3.3	2.9	1.9	2.0	1.6	0.4
Trikotaj corab məmulatları (fiziki şəxslərin fəaliyyəti daxil olmaqla) (min cüt)	2969.0	3196.0	3065.0	1868.0	1277.0	2003.6	3321.0	5645.6	4499.0	1663.0	3739.3
Alt və üst trikotaj geyimləri (min ədəd)	744.6	623.2	682.1	960.5	999.6	732.0	622.2	628.6	1060.4	314.7	488.2
Üstü dəridən olan ayaqqabılar (fiziki şəxslərin fəaliyyəti daxil olmaqla) (min cüt)	260.5	296.8	307.4	341.5	287.8	240.6	256.4	511.0	326.1	180.6	87.9

Cədvəldən görünür ki, toxuculuq sənayesinin əsas xammal bazası hesab edilən xam, ipək, pambıq mahlıcı, pambıq iplik istehsalı əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. 2015-ci ildə 2005-ci illə müqayisədə eşilməmiş xam ipək istehsalı 7,4 dəfə azalaraq 58,4 tondan 7,9 tona qədər aşağı düşmüşdür. Pambıq mahlıcı istehsalı 8,5 dəfə, pambıq iplik istehsalı 1,9 dəfə, ipək parça istehsalı 1,6 dəfə, pambıq yataq aqları istehsalı 2,5 dəfə, xalça və xalça məmulatları istehsalı 1575 dəfə, alt və üst trikotaj geyimləri istehsalı 1,5 dəfə, üstü dəridən olan ayaqqabılar istehsalı 3,0 dəfə azaldığı halda, pambıq parça istehsalı 3,1 dəfə, trikotaj corab məmulatları istehsalı 1,3 dəfə artmışdır.

Son dövrlərdə respublikamızda sənayenin inkişafı istiqamətində çox böyük işlər görülür. Bu baxımdan, respublika Prezidentinin təşəbbüsü ilə Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir şəhərlərində sənaye zonalarının yaradılması istiqamətində apardığı məqsədyönlü işlərin məntiqi nəticəsi olaraq iri sənaye parkları yaradılır. Bu sənaye parklarından biri də 2015-ci ildə Mingəçevir Sənaye Parkıdır. Mingəçevir Sənaye Parkı regionda ən iri toxuculuq, emal, tikiş sənaye müəssisələrini birləşdirməklə, yerli xammallardan istifadə etməklə dünya bazarına çıxma biləcək yüksək keyfiyyətli məhsulların istehsal istiqamətində ən iri kompleks kimi fəaliyyət göstərəcəkdir. Mingəçevir Sənaye Parkı 120.000 km² sahəni əhatə etməklə, orada ilkin mərhələdə 2000, tam gücü ilə işə başladıqdan sonra isə 5500 nəfərin işlə təmin olunması nəzərdə tutulur. Mingəçevir Sənaye Parkının nəzdində 9 müəssisə inşa ediləcəyi nəzərdə tutulur.

Birinci müəssisə pambıq ipliği istehsalı üçün nəzərdə tutulur. Burada ilkin mərhələdə 10 min ton, sonrakı mərhələdə isə 20 min ton pambıq ipliğinin istehsalı nəzərdə tutulur.

Digər müəssisə toxuculuq sənayesi üçün çox vacib hesab edilən akril ipliğinin istehsalı üçün nəzərdə tutulur. Bu müəssisənin illik istehsal gücü 10 min ton nəzərdə tutulur. Bu da akril ipliğinə olan tələbatın yerli xammal hesabına tam ödənməsinə imkan verəcəkdir.

Mingəçevir Sənaye Parkında yun ipliğinin istehsalı üçün müəssisənin tikilməsi də nəzərdə tutulur və bu istehsal müəssisənin illik istehsal gücünün 3,0 min ton olacağı gözlənilir. Burada eyni zamanda corab istehsalı müəssisəsi tikiləcək və

burada ilkin mərhələdə istehsal gücü 35 milyon cüt olmaqla, növbəti mərhələdə 70 milyon cüt olmaqla yerli istehlakçıların tələbatını tam ödəyəcəyi gözlənilir.

Mingəçevir Sənaye Parkında ayaqqabı istehsal edən müəssisənin də tikiləcəyi nəzərdə tutulur. Burada yerli xammal əsasında ildə 1,5 milyon cüt ayaqqabı istehsal ediləcəkdir. Sənaye Parkında yerli xammal əsasında tibbi kosmetika mallarının istehsalı həyata keçiriləcək. Burada eyni zamanda pambıq mallarının və müxtəlif tullantıların təkrar emalı nəticəsində geniş çeşiddə istehsal mallarının, xüsusilə də sterilləşdirilmiş pambıq, tibdə istifadə edilən sarğı bezləri, bandajlar, kosmetik pambıq ləvazimatları və s. bu kimi tibbi təyinatlı məişət malları istehsal ediləcəkdir.

Mingəçevirdə tikiləcək toxuculuq müəssisəsində beş il ərzində xam pambığın istehsalı 700 min tona çatdırılacaq. Burada tikiləcək toxuculuq müəssisəsinin illik 15 milyon metr parça olmaqla müasir tələblərə cavab verən avadanlıqlar quraşdırılacaqdır. Eyni zamanda parkda illik gücü 15 milyon metr olan pambıq parça boyama müəssisəsinin də tikilməsi nəzərdə tutulur. Bütün bunlarla yanaşı, gələcəkdə Mingəçevir Sənaye Parkında yalnız iplik və parça istehsalı deyil, eyni zamanda hazır məmulatların, müxtəlif çeşidli tikili malların istehsalı planlaşdırılır. Artıq gələcəkdə respublikamız xammal ixracatı ilə deyil, hazır məhsulla “Made in Azerbaijan” brendi ilə beynəlxalq bazara yüksək keyfiyyətli mall çıxaran dövlətlər içərisində öz yerini tutacaqdır. Bu da ölkədə hazır geyim məmulatlarına olan istehlakçı tələbini tam ödəyərək idxaldan asılılığı aradan qaldıracaq. Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda regionda ən iri tikiləcək müəssisəsi məhz Mingəçevirdə tikiləcəkdir.

1.2. Qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin formalaşmasında modanın rolu

Müasir dövrdə informasiya texnologiyalarının və kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafı insanların hər dəyişiklik və inkişafdan asanlıqla xəbərdar olması üçün imkanlar açır. Bu vəziyyət sosioloji hadisələrin də eyni asanlıqla yayıla, insanlar arasında çox sürətli bir şəkildə ünsiyyətin və qarşılıqlı təsirin baş verəcəyini göstərir. Bu

barədə müzakirə olunacaq əsas faktlardan biri, şübhəsiz, modadır.

Moda, keçmişdən bu günümüzdə qədər sosial bir fakt kimi qəbul edilmiş sosioloji anlayışdır. Əsasında, ictimai təsir göstərən bu anlayış çox fərqli sahələr üçün istifadə edilir, ancaq daha çox geyim sahəsində inkişaf etmişdir.

Moda əmələgəlmə prosesi hər bir ölkənin sosial-iqtisadi xüsusiyyətlərinə görə fərqli quruluşda baş verir. Ancaq müəyyən çərçivədə əsas konsepsiya yaradacaq dəb prosesi anlayışları, oxşar başlıqlarla açıqlanır. Bunlar, istehsal olunacaq qadın üst geyimlərinin əvvəlcə planlaşdırılması, bu barədə müxtəlif təbliğat işlərinin aparılması, moda sektorunda rəhbərlik yaradacaq işlərin həyata keçirilməsi, cəmiyyət içində görünüşün artması üçün işlər görülməsi və tükənmə mərhələsi başlayarkən yeni bir kəşfin ortaya atılması olaraq ifadə edilir.

Moda yaratma prosesi üçün strateji planlaşdırma, dəb faktının güclü təməllərə əsaslanmasını təmin edərək çox tez bitən bir moda yerinə, uzunmüddətli rejim yaradacaq və güclü meyillər yaradacaq işlərə imza atmaq üçün imkanlar açır. İllər sonrasının modasını planlaşdırmaq, bu günü yaxşı analiz etməyi, söylə işləməyi və yeniliyə açıq olmağı tələb edir.

Geniş tədqiqatların və ətraflı araşdırmaların lazım olduğu moda yaratma və davamətdirmə prosesi ancaq professional səviyyədə tərtib olunmuş strateji planlaşdırma vasitəsilə reallaşa biləcəkdir.

Nəticə olaraq moda sektoru, güclü rəqabət qabiliyyətli və başda strateji planlaşdırma üzrə hər növ ünsiyyət işlərinə ehtiyacı olan bir sahədir. Bu sahədə yeni və yaradıcı işlərin ortaya qoyularaq, yeni trendlərlə moda dövrü yarada bilməsi yalnız yaradıcı qrupla deyil, uzun və detallı işlərin məsuliyyətini daşıyan strateji planlaşdırma və istehlakçılarla əlaqələr komanda ilə işləməsi mümkün olacaq.

Moda, uzun bir keçmişi olan və əhaliyə təsir edən sosioloji bir fakt kimi qiymətləndirilir. Bu fakt, müxtəlif obyektlər üçün keçərli olmasına baxmayaraq, ən çox tikili mallar vasitəsilə yayıldığından, dissertasiya işində əsasən qadın üst geyimləri çərçivəsində müzakirə olunmuş və araşdırılmışdır.

Digər tərəfdən, moda, beynəlxalq aləmdə strateji planlaşdırma və ictimaiyyətlə

münasibətlə birlikdə çox müzakirə edilməmişdir. Sözügedən çatışmazlığın müxtəlif səbəbi ilə bu tədqiqat işində moda yaratma prosesində strateji planlaşdırmanın əhəmiyyəti vurğulanaraq, ictimaiyyətlə əlaqələrin roluna ətraflı toxunulmuş və bəzi nəticələr ortaya qoyulmuşdur.

Modaya çoxistiqamətli bir aspektdən baxdıqda bu nəticəyə gəlirik:

- Moda - insanların fərqlilik axtarışı və yeni formalar yaratmaq istəyidir;
- Cəmiyyətdəki bəzənmə və dəyişiklik ehtiyacından doğan müvəqqəti bir yenilikdir;
- Cəmiyyətin, ənənələrin və hadisələrin əks olunduğu bir sehri aynadır;
- Cəmiyyətdə sürətlə inkişaf edən və hər sahəyə sürətlə təsir edən bir faktdır;
- Müəyyən bir zaman içərisində istehlakçıların əksəriyyəti tərəfindən satın alınan və istifadə olunan əşyadır;
- Moda, müəyyən vaxtlarda müxtəlif sahələrdə meydana gələn, əhali tərəfindən mənimsənilən yenilik və stildir, zamana və vəziyyətə görə sosial cəhətdən əlverişli hesab edilən bir davranış tərzidir.

İctimai elmlərdə "moda" termini bir çox şəkildə açıqlanır. Bernard və Lobel tərəfindən yazılan "Fashion in Womens Clothes and the American Social System" adlı məqalədə moda sahələrinə görə - vizual sənət, memarlıq, din, fəlsəfə, etik davranışlar, paltarlar, fiziki, bioloji və sosial elmlərdəki dəyərlər kimi xarakterizə olunur. [66]

Sosioloqlar isə modanı "janrların simvolik olaraq təzahürü" şəklində təyin etmişlər. [67]

Simmela görə, moda fərqlənmə ehtiyacını təmin edir, çünki moda fərqli siniflərə görə fərqlənir, dəyişir. Yüksək sosial təbəqə modası ilə daha aşağı sinfin modası eyni deyil, daha da sonrasını üst sinif bir modadan imtina etdiyi anda, alt təbəqə də tam olaraq o dəbə doğru keçməyə çalışır. [68]

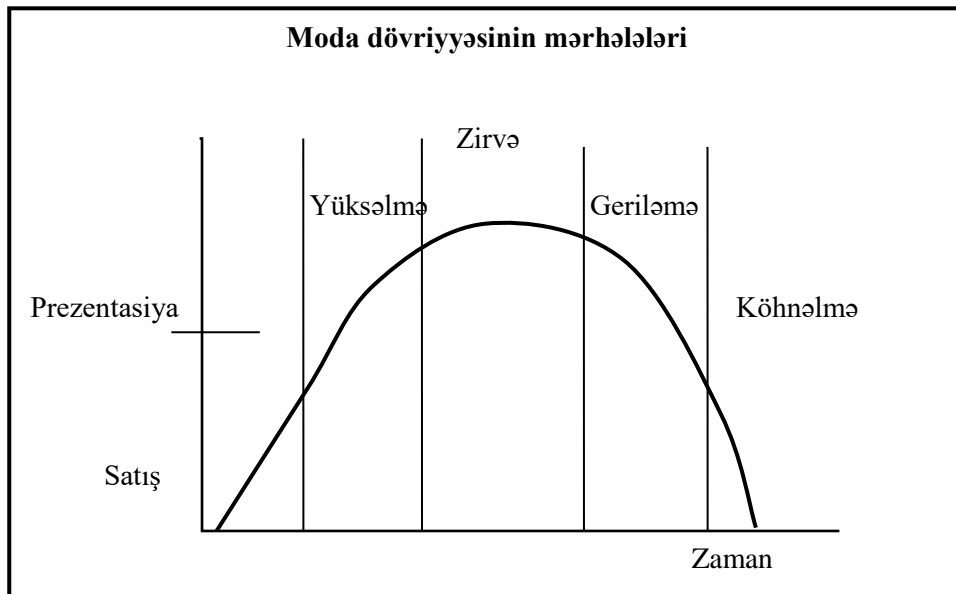
Beləliklə, modanın ən qədim və vahid tərifini, zamana görə meydana gələn dəyişikliklərdir. Xüsusilə geyim məsələsində meydana gələn bu dəyişikliklər xanımlar tərəfindən daim təqib edilir.

Moda ilə əlaqədar bir çox araşdırmalardan görürük ki, "moda dövrü" ilə "moda

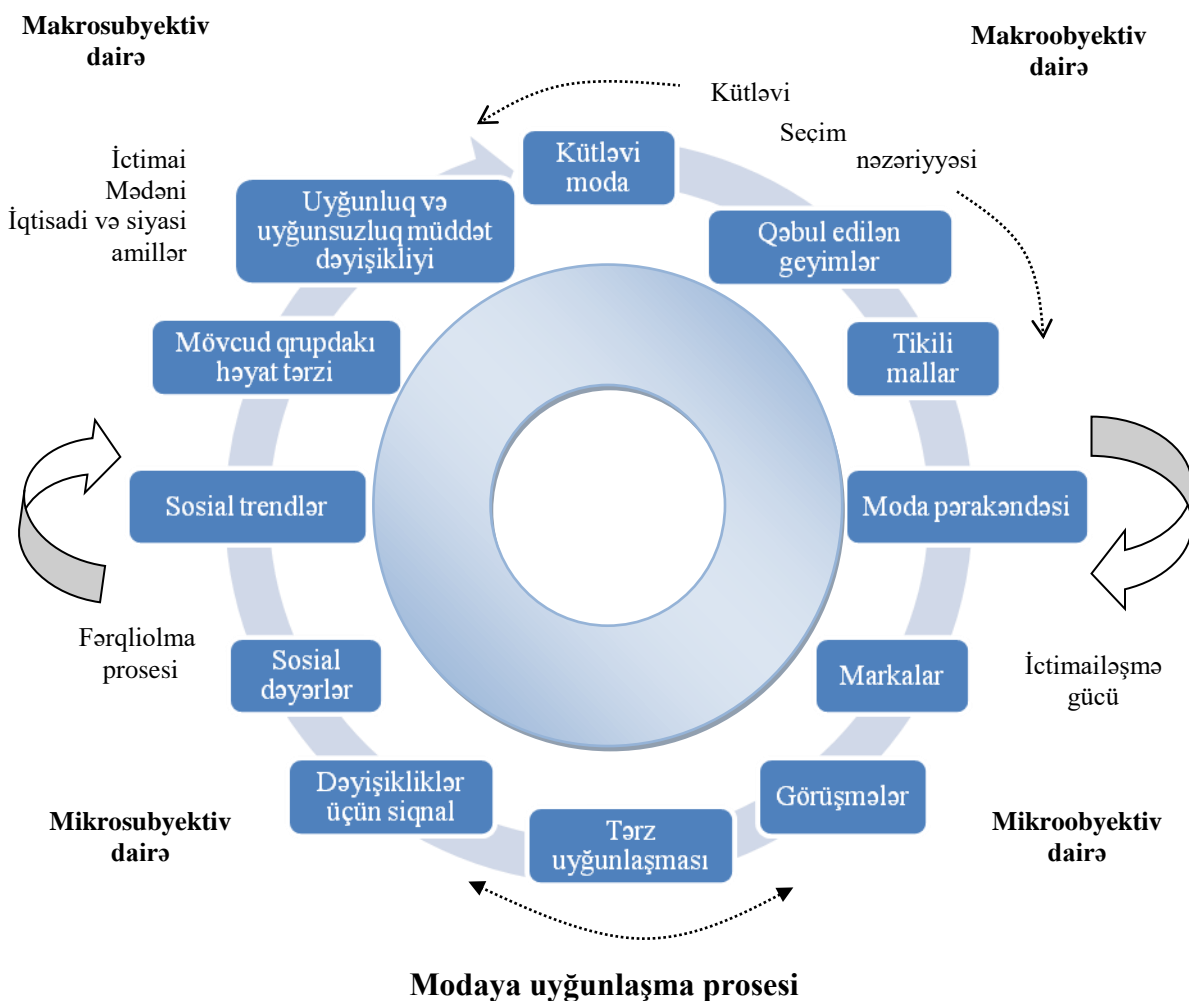
müddəti" bir-birinin bənzəri şəkildə istifadə edilir. Moda dövrü - bir modanın ortaya çıxışından öz yerini yeni bir yaranmış modaya ötürdüynə qədər mərhələlər halında keçən zamanla ölçülür (şəkil 1.1.). Moda müddəti isə insanlar və təşkilatlar arasında, ilk gündən başlayaraq sona qədər bu dövrə yaşama gücü qazandıran təsirlərin, qarşılıqlı təsirlərin, mübadilələrin, quruluşların və mənimsəmələrin mürəkkəb cəmindən ibarətdir (şəkil 1.2.). Moda dəblə xarakterizə olunur.

Moda dövriyyəsi beş mərhələdən ibarətdir:

- 1) Prezentsiya.
- 2) Yüksəlmə
- 3) Zirvə
- 4) Geriləmə
- 5) Köhnəlmə.

Şəkil 1.1. Moda dövriyyəsinin mərhələləri sxemi

Şəkil 1.2. Qadın üst geyimlərində modada dəyişiklik prosesi sxemi

Sxemdən də göründüyü kimi, moda istər sosial, istərsə də iqtisadi və siyasi amildən, proseslərdən asılıdır və onlara təsir edir.

Moda daim yenilənir, inkişaf edir, dövrü olaraq təzələnir və müəyyən yeniliklərlə təkrar olunur. Modaya dövrün inkişafı, texniki yeniliklər, həyat tərzı, yaşayış səviyyəsi və s. bu kimi amillər təsir edir. Moda yeniliklərlə özünü təcəssüm etdirir və bu sahədə çalışan dizaynerlər tərəfindən istehlakçılara təqdim olunur, çatdırılır. Yaxşı bir moda dizaynerinin, ilk öncə, bədii və mədəni sahələrdə intellektual təcrübəsi olmalıdır. Geyim mallarının dizaynerinin bu sahələrdə, bir müşahidəçi olaraq dünyadakı bütün yenilikləri izləməsi, vizual zəkası və yaddaşı istehlakçının tələbini

ödəmək baxımından dəbdə nələrin olmasını aparılan təhlillər nəticəsində qabaqcadan görməsi və ətrafında istehlakçını narahat etdiyi çatışmazlıqları, nöqsanı düzəltməyə, yeniləşdirməyə və dəyişdirməyə maraqlı olması lazımdır. Bununla yanaşı, modanın dinamikasını nəzərə alsaq, sürətli düşünmə qabiliyyəti və iş intizamının olması, müxtəlif problemlərə fərqli şəraitdə həllətmə bacarığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Moda dizaynı təhsili, bədii və mədəni sahədə yeni proseslərə maraq göstərən, yarıdan və düşünmə qabiliyyəti olanlar üçün tikili mallar sektorunda tədqiqat və inkişaf etdirmə sahələrində iş imkanı təmin edir.

Dizayn, bir məhsulu ortaya qoymağa yönələn ideoloji, ya da maddi iş prosesidir. Bunu məhsulun reallaşdırma məqsədi izləyir.

Bir dizaynın meydana gələ bilməsi üçün bir mövzunun olması, ana fikrin yaranması, bir planın meydana gəlməsi, planın nəzarəti və inkişaf etdirmə işləri tələb olunur. Dizaynın hərəkət nöqtəsi bazara xidmət etməli və mal çeşidini daim yeniləşdirməlidir, hazırlanan məhsul funksional və xüsusi olmalıdır.

Günün moda cərəyanlarına görə istehsal olunmuş geyimlər araşdırılaraq ön araşdırma dəftərinə qeyd edilməlidir. Bazardakı parçalar, avadanlıqlar və s. ilə xərcləri araşdırılmalıdır.

İstehsala başlanacaqsa, dizaynın hazırlanmasında, dizaynın təqdim olunacağı istehsalçı qurumun satış siyasəti, istehsal həcmi, qiymət siyasəti, əməliyyat xərcləri, maşın parkı, istehsal üsulları yəni texnoloji imkanları, gələcəklə bağlı planları və keyfiyyət Nəzarət prinsipləri nəzərə alınmalıdır.

İlham mənbəyini müəyyənləşdirmək üçün moda tendensiyaları müşahidə edilməli, gələcəklə bağlı moda meylləri araşdırılmalı, dəblə bağlı məlumatları əldə etmək üçün kitablar araşdırılmalıdır. Yəni bunun üçün rəng təsvirləri, modanın ilham aldığı müxtəlif təsvir lövhələri, müxtəlif dizaynerlərin işləri, o dövrə aid qəzetlər, filmlər, moda nümayişləri araşdırılmalıdır. Müxtəlif parça və material nümunələri toplanmalıdır.

Bundan başqa, satışa təqdim olunacaqsa istehlakçı tipləri, məhsulun uyğunluğu, praktikliyi, qiymət nizamı, hədiyyə olunan məhsul istehsal meylləri, satışlar, satış

üsulları, vitrin tənzimləmələri, ümumi görünüşün buraxdığı təsirlər və moda nümayişləri ilə bunların iş səviyyəsi araşdırılmalıdır.

Dizayn insanların ehtiyaclarını qarşılamayı qarşısına məqsəd qoyan, funksiya, mənzərə kimi hər cəhətdən yüksək səviyyədə yenilik gətirən, yarı mürəkkəb, yarı intizamlı bir sahədir.

Tikili malların istehsalının ilkin formalaşması ilə məşğul olan dizayner geyim sahəsi ilə bağlı texniki, bədii bilik və bacarığa malik, istehlakçı istəkləri, dəb və istismar sahəsinə uyğun geyim hazırlayan şəxsdir. Geyim dizayneri, rəsmlərlə özünə-məxsus dəbləri inkişaf etdirmək, modelləri hazırlama, istehsaletmə bilik və bacarığına malik, daim tətbiq olunan ideyalar verən yüksək ixtisaslı, peşəkar mütəxəssisdir.

Qadın üst geyimlərinin istehsalı zamanı ilk öncə hazırlanan modellərin şablonları hazırlanır, sınıxılır, üzərində dəyişdirilməsi lazım olan məsələlər dəyişdirilir. Bu dəyişiklikdə əhəmiyyətli olan geyimin bədənə uyğunluğu, tikişi və görünüş düzgünlüyünün olmasıdır. Bu proses böyük markalarda strateji planlaşdırma xətti ilə dəstəklənir. Nələrin hazırlanacağı, nələrin hazırlandıqdan sonra məhsulla bağlı müzakirəyə çıxarılır və gələcək proqnozlar ortaya qoyulub gündəmdə önə çıxan məsələlər müzakirə olunaraq layihələr yaradılır.

1.3. Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən standartlar, onların keyfiyyəti və keyfiyyətə verilən tələblər

Azərbaycan Respublikasında yüngül sənayenin aparıcı sahələrindən biri də tikiş sənayesidir ki, onun qarşında duran mühüm vəzifələrdən biri də buraxılan geyimlərin keyfiyyətini və çeşidini yeniləşdirmək, onların estetik, ergonomik, texniki səviyyəsini daha da yüksəltməkdən ibarətdir.

Standart - istehsal və xidmətlərin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən, tərkib, forma, ölçü, görünüş və qablaşdırmada bir nümunə mənasını daşıyır.

Standart, hər bir sahədə əvvəlcədən müəyyən edilmiş qaydadır.

İSO - Beynəlxalq standartlaşdırma təşkilatının təşkil etdiyi keyfiyyət idarəetmə

standartlarının rəmzidir.

İSO, məhsul və xidmət sektorunda keyfiyyəti təminat altına alan, mümkün problemləri aradan qaldıran, müştəri məmnuniyyətini hər zaman ön planda tutan bir sistemdir.

İSO-nun günümüzdə ən mühüm vəzifəsi İSO 9000 keyfiyyət idarəetmə standartları və digər məhsul standartları kimi dünyada qəbul olunmuş standartlar hazırlayaraq ticarətin daha inkişaf etməsi üçün bəzi texniki maneələri aradan qaldırmaqdır.

Standartlaşmanı cəmiyyətin bütün təbəqələrinə faydalı olduğunu asanlıqla qeyd etmək olar. Çünki, bunun sayəsində iqtisadiyyatın bütün sektorlarında, o cümlədən geyim istehsalında xidmətlərin göstərilməsi daha asan və sadə bir vəziyyətə çevrilir. Standartların lazımı qaydada hazırlanması və təmin edilməsi ilə uzun və qısa vaxt ərzində istehsalçılar, biznesmenlər və nəhayət bütün iqtisadiyyat bir çox fayda əldə etmiş olur. Bu faydalar aşağıdakılardır:

Qadın üst geyimlərinin istehsalı zamanı:

- xammaldan son məhsula qədər istehsalın planlaşdırılması təmin edilir;
- istehsal artır, itgi azalır;
- saxlanma asanlaşır; qablaşdırma, saxlanma, daşınma üsulu və metodlarında irəliləyiş daha asan təmin olunur;
- daşınma xərcləri azalır.

Marketinq və istehlak zamanı:

- keyfiyyət, etibarlılıq, mühafizə və dəyişkənlik istiqamətlərindən qəti zəmanətlər əldə edilir;
- məmulatları eyni əsaslara görə müqayisə etmək mümkün olur;
- mağazaya getmədən və ya məhsulu görmədən sifarişlərin verilməsi və istənilən məhsulun satın alınması təmin edilir;
- eyni keyfiyyətli məhsullar eyni qiymətlərlə satın alınabilir;
- məhsulların təslimində gecikmələr aradan qalxar, mala həqiqi dəyər verilərək istehlakçının aldanmasının qarşısı alınar.

Milli iqtisadiyyatda:

- yerli istehsal, keyfiyyət, kəmiyyət və etibarlılıq istiqamətlərindən inkişaf edir;

- standartlaşdırma bazara bir aydınlıq gətirir və beləcə bazara gələn çox çeşidli və qarışıq xarakterli məhsulların yaratdığı qarışıqlığı aradan qalxır.

Malın keyfiyyəti dedikdə, müəyyən istismar şəraitində təyinatına müvafiq olaraq tələbatı ödəmək üçün onun yararlığını təyin edən xassələrin məcmusu başa düşülür.

Məhsulun keyfiyyətinə dair anlayış aparatı respublikamızda 1970-ci ildən etibarən QOST 15467-70 üzrə nizamlanaraq, 1979-cu ildə təkmilləşdirilərək yenidən qüvvəyə mindi.

Həmin QOST-da qeyd edilir ki, «Məhsulun keyfiyyəti-məhsulun öz təyinatına uyğun olaraq müəyyən tələbatı ödəmək qabiliyyətini şərtləndirən xassələrin məcmusudur». Standartda açıqlanan anlayışlar məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi və bu sahə üzrə işlərin təşkili üçün nəzərdə tutulan ümumi, spesifik, sosial, funksional, estetik, ergonomik, gigiyenik, texniki və iqtisadi tələblərin təbiətdən irəli gəlir. Standart, mütəxəssislərin istehsal etdikləri hər bir məhsulun xassələrinin elə bir səviyyəsini məqsəd hədəfinə çevirməyə kömək edir ki, həmin məhsullar onlar üçün nəzərdə tutulan istismar şəraitində səmərəli olmaqla istehlakçıların tələbini yüksək səviyyədə ödəsin.

QOST 15467-79 bütün məhsullara, habelə yüngül sənaye mallarına daxil olan qadın üst geyimləri ilə bağlı anlayışların konkret şəkildə izahına diqqət edilir. Bunlara məhsulun keyfiyyət göstəricisi, məhsulun əlaməti, məhsulun parametrik, sortlaşma əmsalı, nöqsan indeksi, məhsulun keyfiyyət indeksi, nöqsan əmsalı, məhsulun keyfiyyət göstəricisinin samballıq əmsalı, nöqsanların növləri göstərilir. Standartda ümumi anlayışlar, keyfiyyət göstəriciləri, keyfiyyətin qiymətləndirilməsi, idarə edilməsi bölmələrindən ibarətdir. Bunlardan bir neçəsini nəzərinizə çatdırmaq istərdik. Belə ki, standartın “Məhsul keyfiyyət göstəriciləri” bölməsində məhsulun keyfiyyət səviyyəsi anlayışını qeyd etmək olar: “Məhsulun keyfiyyətinin səviyyəsi – məhsulun keyfiyyətinin onun baza göstəricilərinin məcmusu ilə müqayisəsinə əsaslanan nisbi xarakteristikasıdır.”

Məhsulun nöqsanlıq əmsalı - məhsulun vahidinə düşən nöqsanların orta sayıdır. Məhsulun sortlaşma əmsalı - baxılan zaman intervalında buraxılan məhsulun məcmusu dəyərinin həmin qrup məhsullarının ən yüksək sortun məcmu dəyərinin nisbətidir.

Standartın “Məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin müəyyən etmə metodları” bölməsində isə: “Məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin ekspert metodları ilə müəyyən etməsi ekspertlər tərəfindən qəbul etdikləri qərar əsasında məhsul keyfiyyət göstəricilərini müəyyən etmə metodlarıdır”.

Standartın “Məhsulun keyfiyyət qiymətləndirilməsi” bölməsində isə:

Nöqsan – istehsal olunan məhsulun qoyulan tələblərə qeyri-uyğunsuzluğudur.

Məhsulun sortu –normativ sənədlərdə qoyulan müəyyən növ məhsulun bir və ya bir neçə keyfiyyət göstəriciləri üzrə qradasiyasıdır.

Standartın “Məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi” bölməsində isə:

Keyfiyyətə nəzarət – məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin təyin olunmuş tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılmasıdır. Keyfiyyət göstəricisi – məhsulun bir və ya bir sıra xassələrin kəmiyyət xarakteristikasıdır.

Standartın “Ümumi anlayışlar” bölməsində isə:

Məhsulun xassəsi – məhsulun hazırlanması, istismarı və ya istehlakı prosesində aşkara çıxan obyektiv xüsusiyyətləridir.

Məhsulun əlaməti dedikdə, məhsulun müxtəlif xassələrinin kəmiyyət və keyfiyyət xarakteristikası anlamı başa düşülür.

Məhsulların parametri isə - onun müxtəlif xassələrin kəmiyyətcə xarakterizə edən əlamətdir.

Yüngül sənayesinin məhsullarından olan paltar, ilk öncə bədəni xarici təsirlərdən əhatə edərək mühafizə edir və istilik mənbəyinə çevrilir. Bu istiliyin mənbəyi insan orqanizmində baş verən kimyəvi fizioloji proseslər nəticəsində əmələ gəlir. Həmin proses insanın qidalanması və nəfəs alması ilə əlaqədar daim dəyişərək onun fəaliyyətini təmin edir. Normal insan bədənində istilik səviyyəsi 36-37°C arasında dəyişir. Ona görə, müxtəlif iqlim şəraitdə yaşayan və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan

insanlar özlərini isti və soyuqdan mühafizə etmək və hərərətinin sabitliyini təmin etmək üçün bədənlerini geyim vasitəsi ilə qorumağa başlayırlar. Paltarın ən birinci əhəmiyyəti və təyinatı insan bədənini soyuqdan mühafizə etməsidir, çünki istifadə etməklə insan bədənində istiliyin sərf edilməsini nizamlayır və bədənə ayrılacaq istiliyin ətrafa yayılmasına mane olaraq, istiliyi bədənə ətrafında toplayıb saxlanmasına şərait yaradır. İstiliyin bədənə ətrafında saxlanmasını geyimin bədən arasında, yaxud onların istehsalında istifadə edilən materialların məsələlərində yerləşən hava təmin edir. Beləliklə, geyimin əsas vəzifələrindən biri bədənə daxil olan havanın hərəkətini nizamlamaqdan ibarətdir, hava bədənə məsələlərinə daxil olaraq 24-30°C-yə qədər qızaraq, geyim insan bədənindən şüalanacaq istiliyin təqribən 50 %-ni bədən ətrafında saxlayır.

Qadın üst geyimləri ən mürəkkəb çeşidli mal qrupu sayılır. Ekspertiza nöqtəyindən baxdıqda bu qrup mallara verilən tələblər əsasən dörd qrupa bölmə olar: estetik tələblər, ergonomik tələblər, gigiyenik tələblər və istismar tələbləri.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik tələblərinə məhsulun istismarı zamanı komfort və rahatlığını xarakterizə edirlər.

Qadın üst geyimlərinin estetik tələblərinə müasir formada üslub böyük təsir göstərir. Bədii üslub insan cəmiyyətinin uzun bir dövrünü əhatə edir və həmin dövrün zövqünü özündə əks etdirir ki, ona görə də, qadın üst geyimlərin xarici formasının kökünü dəyişməsinə təyin edir.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin və çeşidinin formalaşmasında bədiiüslubun və modanın, dərin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Üslub insan cəmiyyətinin, onların yaşayış tərzinin, milli mənəvi dəyərlərini, mədəniyyətini, yaradıcılıq səviyyəsini, tarixi ənənələrini xarakterizə edən ən əsas amillərdən biridir.

Üslubdan fərqli olaraq, modanın dəyişilməsinə bir sıra amillər təsir göstərir ki, qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan xammal və material qiymətindən, istehlakçıların həyat tərzindən, maddi durumundan, elmi-texniki nailiyyətlərindən asılıdır.

Qadın üst geyimlərinin üslubu, modası, dəbə uyğun tikilməsi, nəticə etibarilə

onların estetik xassələrini müəyyən edir.

Qadın üst geyimlərinə verilən estetik tələblər, hər şeydən əvvəl, geyimlərin məqsədli, dar təyinatına və istismar şəraitinə uyğun olmalı və istehlakçının zövqünü oxşamalıdır.

Qadın üst geyimlərinin estetik xassələri nəinki qeyd etdiyimiz kimi, üslubdan, dəbdən, modadan, eyni zamanda geyimin tikilməsində istifadə edilən materialın xassələrindən, konstruksiyasından, məmulatın texnoloji emalı xüsusiyyətlərindən asılıdır. Buna görə də müasir dövrdə yüksək bədii estetika göstəricilərinə malik olan qadın üst geyimlərinin tikilməsi həm modelyer-dizaynerlərin, həm də istehsal müəssisələrinin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biridir.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə təsir edən onların istər çeşidini, istərsə də keyfiyyətini formalaşdıran, onların yararlılıq səviyyəsini təmin edən ən əsas amillərdən biri də, onların gigiyenik tələblərə cavab verməsidir. Gigiyenik tələblər istehlakçıların həyat fəaliyyəti, sağlamlığı, yaşayış tərzini üçün olduqca zəruridir.

Yuxarıda qeyd edilən tələblərin hər biri qadın üst geyimlərinin növündən, məqsədli təyinatından, yəni istifadə şəraitindən və yerindən, hazır məmulatın konstruksiyasından, modelindən, istehsalı üçün işlədilən materialdan, onun xassələrindən asılı olaraq dəyişir. Məsələn, qadın üst geyimlərinin gigiyenik xassələrini təmin edən əsas amillər, onların istehsalı üçün işlədilən parçaların növü, istilik, mühafizəetmə dərəcəsi, onların hazırlandığı iplik və sapların xammalı, növü, parçanın təbii, süni və sintetik saplardan toxunması, onların çirklənmə dərəcəsi və çirkədən təmizlənmə səviyyəsi, istismar zamanı elektrikləşmə xassələrinə malik olması, geyimlərin çəkisi, onların istismar müddəti və təmirə yararlığı və s. bu kimi amillər qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin formalaşdırılması üçün əsas götürülür və müvafiq normativ-texniki sənədlərdə, standartlarda normalaşdırılmaqla öz əksini tapır.

1.4. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası və onların istehlakçı tələbinin ödənilməsində rolu

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə bir sıra amillər təsir edir. Həmin amillərə əsasən üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən xammalın və materialların keyfiyyəti, tətbiq edilən istehsal texnologiyaların müasirliyi daxildir. Hazırda texnika və texnologiyaların inkişafına görə qadın üst geyimləri kütləvi, seriyalı və fərdi sifarişlər üzrə istehsal edilir. Bu qrup malların, yerli sənaye müəssisələrində külli miqdarda kütləvi və seriyalı istehsalı dövlət tikiş fabriklərində, sexlərdə aparılır.

Qadın üst geyimlərinin hazırlanmasında istifadə edilən müasir texnologiyalar əsasında olan materiallardır və təyinatından asılı olaraq əsas, aralıq, isti saxlayıcı, hissələri birləşdirən, furnitura və bəzək üçün olan nəzərdə tutulan materiallara ayırırlar. Bu qrup malların istehsalında istifadə edilən əsas materiallar üz materialları və astarlıq üçün olan qalın parçalardan, ipəkdən, yundan, pambıqdan, kətandan olan materiallardır.

Qadın üst geyimlərin hazırlandığı materiallar lif tərkibinə, quruluşuna, tərtibatına görə müxtəlifliyi ilə seçilir. Onların hazırlanmasında pambıqla lavsanın, kətanla kimyəvi liflərin, qarışığından hazırlanan parçalardan da geniş istifadə olunur. Onu da qeyd edək ki, qadın üst geyimlərin istehsalında istifadə edilən qalın parçalar yaxşı forma saxlamasına görə, əzilməyən, istiliyi saxlayan, ətraf mühitin təsirlərinə, təkrar yuyulmaya qarşı davamlı və bir sıra mühüm istehlak xassələrinə malikdir. Son zamanlar qadın üst geyimlərin istehsalında pambıq parçalara ipəyə oxşar görünüş vermək üçün bəzi arayışlandırma əməliyyatların aparılması genişlənib.

Hazırkı vəziyyətdə üst geyimlərin istehsalında istifadə edilən ipək parçaların da çeşidi əsasən kimyəvi liflərin əsasında aparılan proseslər hesabında yenilənir. Son illərdə ipək parçaların istehsalında əsasən asetat, triasetat liflərindən, həcmli sintetik saplardan, eləcə də fasonlu qurulmuş saplardan istifadə edilir.

Məlumdur ki, üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan material və parçaların istehsal texnologiyasının (hazırlıq, toxunma və bəzəndirilmə əməliyyatlarından iba-

rətdir), qadın üst geyimlərin keyfiyyətinə böyük təsir göstərir. Yəni, məqsədəuyğun olardı ki, istifadə edilən liflər tamamilə nöqsansız olmalı, texnoloji əməliyyatlar ardıcıl və düzgün aparılmalıdır ki, parçanın quruluşunun formalaşması məhz toxuculuq əməliyyatlarının necə aparılmasında və ardıcılığından bilavasitə asılıdır.

Hazırlıq əməliyyatlarına əriş saplarının daranması, əriş saplarının nişastalanması, remiz və toxunma darağından keçirilməsi daxildir. Digər tərəfdən toxuculuq əməliyyatları göstərir ki, toxuculuq prosesində ən çox yük əriş saplarının üzərinə düşür və bu saplar sürtülməyə məruz qalırlar, o da qadın üst geyimlərin keyfiyyətinə istismarı zamanı təsir göstərir. Ona görə də üst geyimlərinin istehsalında istifadə olunan qalın parçaların keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə əriş saplarının möhkəmliyindən və sürtünməyə davamlılığından asılıdır.

Ütülmə, bişirilmə, yuyulma, döymə, karbolizasiya, tiftikləndirmə və s. kimi əməliyyatlar parçaların bəzəndirilməsi prosesinə daxil olaraq, bilavasitə parçaların keyfiyyətinin formalaşmasına təsir göstərir.

Qadın üst geyimlərinin istehlak xassələrinin formalaşmasına, onların istehlakçı tələbinin ödənilməsinə, yararlığının təmin olunmasına təsir edən əsas amillərdən biri qadın üst geyimlərinin istehsalı üçün işlədilən parçaların keyfiyyəti hesab edilir. Burada qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini qoruyub saxlayan amillərin də rolu danılmazdır.

Qadın üst geyimlərin istehsalında istifadə edilən aralıq üçün olan materiallar geyimlərə upruqluq, bərklik verir. Onlara döş, ətək üçün bərklikverici tük parça, flize-lik, cuna, tesma və s. aiddir. Üst geyimlərin istehsalında işlənən bərkidici-birləşdirici material kimi müxtəlif ipək, kapron, yun, pambıq saplar, müxtəlif yapışqanlar və s. işlədilir. Bəzək materiallarına sap, iplik, muncuqlar, şüşə lifləri, krujeva, tül, qaytan, lent, düymələr və müxtəlif tipli furnitura aiddir. Düymələr, ilmələr, toqqalar, saplar, knopkalar və s. furnituraya daxildir. Qadın üst geyimlərin kütləvi surətdə istehsalı müəyyən ardıcılıqla, belə ki, modelləşdirmə, quraşdırma parçaların biçilməyə hazırlanması və biçilməsi, məmulatın tikilməsi və son bəzək əməliyyatları ilə başa çatdırılır.

Modelləşdirmə və quraşdırma geyimin layihələşdirilməsidir ki, modelin layihəsi hazırlanır, onun etalonu yaradılır və bu etalon üzrə məmulat hazırlanır. Qadın üst geyimlərin kütləvi istehsalı üçün qadın fiqurlarını düzgün qruplaşdırmasının böyük əhəmiyyəti var. Bu zaman çox rast gəlinən qadın fiquru əsas götürülür. Geyimlərin modelləşdirilməsi zamanı müxtəlif yaş qrupları üzrə doluluğu nəzərə almaq vacibdir, ilin mövsümünü də nəzərə almaq lazımdır. Mütəxəssislərin qarşısında duran əsas vəzifə qadınlar üçün estetik cəhətdən zövqü oxşayan özəl, rahat, gigiyenik, yüngül, zövqə oxşayan, müxtəlif fasonlu qadın üst geyimlərin hazırlanmasıdır. Üst geyimlərin biçilməsi yaxasına, ciblərinə və düymələnməsinə görə də xarakterizə edilir. Qadın üst geyimlərin forma və siluet məsələsini həll etdikdə 3 əsas tələb: siluet və formanın aydınlığı, səmərəliliyi və paltarın təyinatına uyğun olması; işlədilən materialların xüsusiyyətlərindən düzgün istifadə edilməsi; siluet və formanın insan fiqurasına tam uyğun olması nəzərə alınmalıdır.

Qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən parçanın rəngi, naxışı çap verməsi və s. modelə uyğun gəlmədikdə, parçanın xassələri nəzərə alınmadıqda məlumatı tikən zaman onu lazımi formaya salmaq çətinləşir və mütəxəssis öz məqsədinə tam nail ola bilmir. Belə geyimlər öz formalarını tez itirirlər. Geyimlərin modelləşdirilməsi zamanı astar materiallarının və furnituranın üz materialına uyğun olmasına ciddi fikir verilməlidir ki, geyim modelinin bütün bu amillərini yaxşı uyğunlaşdırma nəticəsində estetik, ergonomik tələblərə cavab verən məmulatı yaratmaq olar.

Qadın üst geyimlərin hazırlanmasının əsas əməliyyatlarından biri də quraşdırmaqdır. Bu prosesin əsas məqsədi qəbul olunmuş nümunə üzrə geyimin tikilməsi üçün ülgüclərin hazırlanmasıdır.

Qadın üst geyimlərin konstruksiya prosesi çertyoj vasitəsilə kağız üzərində və ya tikişlə parça üzərində aparıldıqda, parçadan biçilmiş hissələr müstəvi formasında olduğuna görə çertyojlar da onlara uyğun işləməlidir. Quraşdırmanın əsas vəzifəsi çertyoj və hissələrdən geyimin həcmi formasını yaratmaqdır. Qadın üst geyimlərin quraşdırılması onun ergonomik və estetik olmasına, onun qadın fiqurasına uyğun olmasına və s. xassələrə çox böyük təsir edir.

Qadın üst geyimlərin konstruksiyasına verilən əsas tələblər ondan ibarətdir ki, bu qrup malların konstruksiyası qəbul edilmiş modellərə tamamilə uyğun gəlməlidir; doluluq, boy və ölçü üzrə əhalinin əksəriyyətinin tələbini ödəməli, qadın fiqurasına uyğun olmalıdır; konstruksiya texnoloji və iqtisadi cəhətdən səmərəli olmalıdır.

Qadın üst geyimlərin keyfiyyəti parçaların biçilməsindən də asılıdır. Bu geyimləri üçün parçaların biçilməsi əməliyyatı iki mərhələyə bölünür. Birinci mərhələdə parça və başqa materiallar qəbul edilir, dəstləşdirilir, sortlara ayrılır, üzərinə nişanələr qoyulur, parçanın nöqsanlı hissələri təbaşirlə qeyd edilir, materialın 1m²-nin çəkisi təyin olunur, onun codluğu, möhkəmliyi qısalması, rənginin sabitliyi, əzilməsi təyin edilərək hazırlanır. Sonra biçilməsi üçün eyni artikullu parça götürmək şərti ilə stol üzərində laylirlə sərilir. Qadın üst geyimlərin istehsalında parçaların biçilməsi müxtəlif tipli maşınlar vasitəsi ilə həyata keçirilir. Nəhayət biçim əməliyyatları başa çatdıqdan sonra qeyimin tikilməsi əməliyyatları həyata keçirilir.

Qadın üst geyimlərinin hazırlanmasında hər bir tikiş əməliyyatlarının özünəməxsus əhəmiyyəti vardır. Bu əməliyyatlar aşağıdakılardır: a) zaqatovka əməliyyatlarının əsas mahiyyəti qeyimin ayrı-ayrı hissə və gövdələrinin hazırlanmasından onlara tələb edilən həcmə uyğun forma və müəyyən xassə verməkdən ibarətdir; b) quraşdırma əməliyyatların əsas məqsədi hissələr və qovşaqlardan paltarı yığmaqdan ibarətdir; v) bəzək əməliyyatın əsas məqsədi qadın üst geyiminə, sonuncu arayışlandırmanı başa çatdırmaqla, mal görünüşü verməkdən ibarətdir. Bu əməliyyatların düzgün və ardıcıl yerinə yetirilməsinin geyimlərin keyfiyyətinin formalaşmasına kəskin təsir göstərir.

Qadın üst geyimlərin istehsalında texnoloji əməliyyatlar içərisində ütülmə və presləmə böyük əhəmiyyətə malikdir, çünki ütülmə üst geyiminin ayrı-ayrı hissələrinə lazımi forma və zahiri gözəllik verir, tikiş yerləri hamarlanır, parçanın qırılmış yerləri və əyriləri düzəldilir. Qadın üst geyimlərin keyfiyyəti və xarici görünüşü bu proseslərdən asılıdır. Ütüləmə mexanikləşdirilmiş ütülər və əl ütüləri yüngül ütü prosesləri ilə aparılır. Müxtəlif quruluşu və təyinatlı mexaniki ütü proseslərinin tətbiqi əl işlərini asanlaşdırır. Amma burada əmək şəraiti ağır, məhsuldarlıq isə aşağı səviyyədə olur. Ona görə son zamanlar presləmə metodundan daha geniş istifadə edilir. Tikiş

prosesində müxtəlif tipli ağır, orta və yüngül stolüstü preslərdən istifadə edilir. Presləmədə rejim avtomatik nizamlanır, yüksək məhsuldarlığa malik olmaqla bərabər, emalın keyfiyyətli olmasına da zəmin yaradır.

Geyim tam hazır olduqdan sonra üzərinə çexol çəkilmiş buxar hava manikənlərə geydirilir və çexolun altına təzyiqlə buxar doldurulur. Çexol geyimi sıxıb onu forma-yə salaraq məmulata verilmiş formanı sabitləşdirir. Belə manikənlər üzərində yekun bəzək əməliyyatlarının aparılması əmək məhsuldarlığını artırır və qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini yaxşılaşdırır.

Qadın üst geyimləri estetik olmaqla bərabər, yüksək ergonomikliyə malik olmalıdır ki, istehlakçıların estetik zövqlərinə uyğunlaşa bilsin. Son dövrlərdə müxtəlif istehsal sahələrində qadın üst geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında irəliləyişlər var. Bu baxımdan üst geyimlərin yeni modellərin istehsal tətbiqi, çeşidin yeniləşdirilməsi, təsdiq edilmiş etalon nümunələrin kütləvi istehsalının təşkili əhalinin bu qrup mallara olan tələbatının ödənilməsinə kömək göstərir.

İstehsal olunan üst geyimlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi istehsal müəssisələrində ixtisaslaşmanın, standartlaşdırma və unifikasiya edilmənin, detalların tipləşdirilməsi səviyyəsinin və s. kimi məsələlərin həlli ilə sıx surətdə bağlıdır. Qadın üst geyimlərinin kompozisiya bütövlüyü və harmoniklik istehsal prosesində elementlərin unifikasiyası və standartlaşdırılması məsələlərinin həlli olmadan təsəvvür etmək olmaz.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində obyektiv amil kimi qəbul edilən prinsipləri aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

1) Məmulatın istifadəsi zamanı etibarlı olması, insan orqanizminin anatomik bədən quruluşuna uyğunlaşması, rahatlığı, materialdan səmərəli istifadə edilməsi, lazımi avadlıqlarla emal edilməsi, keyfiyyəti, konstruksiyalılığı faydalılıq keyfiyyətinin formalaşdırılması prinsiplərinə aiddir;

2) Geyimin bədii cəhətdən formalaşdırılmasının əsasını təşkil etməklə məmulatın obrazlı qaydada, yəni formasının bədii tərtibatının məzmununa müvafiq gəlməsi, materialın geyimin forması ilə uzlaşması ilə, seçilən geyimin formasının texnolo-

giyalılığı, kompozisiya həlli geyimin estetik xassələrinin formalaşması prinsiplərinə aiddir;

3) Məmulatın məzmunluluğu və konstruksiyası ilə formanın vahidliyinin uzlaşması prinsipi.

Bütün keyfiyyət göstəriciləri nəzərə alınmaqla layihələndirilmiş və kütləvi istehsal üçün nəzərdə tutulmuş qadın üst geyimləri bütövlükdə onların bədii-estetik üstünlüklərini yaratmış olur.

Qadın üst geyimlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi məsələlərinin həllində bədii-texniki yaradıcılığın səviyyəsi və bunlardan daha yeni olan modellərin yaradılmasında necə istifadə edilməsi vacib əhəmiyyət kəsb edir. Odur ki, son dövrlərdə müxtəlif ölkələrin bacarıqlı dizaynerləri bədii-texniki yaradıcılıq nəticələrinin yeni növ qadın üst geyimlərin istehsalında istifadə edilməsinə daha ciddi fikir verməkdədir. Ona görə də, bütün istehsal müəssisələrində mühəndis-konstruktorların potensialları özünün texniki-iqtisadi göstəricilərinə görə beynəlxalq standartların və ən yaxşı modellərin tələblərinə cavab verə bilən üst geyimləri nümunələrinin yaradılıb istehsala tətbiq edilməsinə doğru gedir.

Qadın üst geyimin estetik, ergonomik iqtisadi, texnoloji və funksionallıq məsələləri məqsədəuyğunluq prinsipində birləşir. Məmulatın məqsədəuyğunluğu estetik və ergonomik amillərin bütöv şəkildə birləşməsi kimi başa düşülməlidir və bu estetik və ergonomik təsirlərin ən əsas prinsiplərindəndir. Bədii-ifadəlilik məqamların və mühəndis-konstruktorların birləşməsi daha yeni estetik-ergonomik tələblərə cavab verən üst geyimlərin yaradılmasına imkan yaradır.

Ergonomik, estetik yeniləşdirmənin, istehsal zamanı istifadə olunan materialların plastik xassələrinin aşkar olunması, müxtəlif hissələrin öz aralarında və forma ilə proporsiyalılığın tapılması, rəng həllinin alınması və s. nəticəsində alınmış hər bir növ üst geyimləri sənaye yaradıcılığının obyektinə sayılır.

Beləliklə, qadın üst geyimlərin düzgün fikirləşmiş formasının yaradılmasında layihəçi, mütəxəssis ictimaiyyətin istehlakçıların tələbatının öyrənilməsi, keyfiyyət cəhətdən xammal və materialın diqqətlə nəzərdən keçirilib seçilməsi və s. kimi mə-

sələlərin həlli çox mühüm və zəruridir. Tarixi aspektlərə üz tutduqda məlum olur ki, ergonomik cəhətdən rahat formaya malik olan geyimlər praktiki baxımdan çox əlverişlidir, müxtəlif modaların dəyişilməsində köhnəlməyə uğramır. Qadınlar yeni moda daha çox həssasdır, estetik cəhətdən gözəl görünmək istəyir. Odur ki, dizaynerlər daimi olaraq yeni növ üst geyimlərin yaradılmasına öz potensiallarını yönəldirlər.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin, yəni xammalın və materialların keyfiyyəti, tətbiq edilən istehsal texnologiyaların müasirliyi istehlakçı tələbinin öyrənilməsində, formalaşmasında və alışı qərarının qəbul edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

1.5. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətin ekspert qiymətləndirilməsində keyfiyyətin qorunub saxlanmasına kömək edən amillərin rolu

Qadın üst geyimlərin keyfiyyətinin qorunub saxlanmasında qablaşdırmanın, məmulatın saxlanması və daşınması zamanı müxtəlif təsirlərə məruz qalıb-qalmamasının böyük əhəmiyyəti vardır. Qadın üst geyimlərin istehsalından sonra qablaşdırma zamanı istifadə edilən materialın tərkibi, malların daşınmasında qəbul edilən nəqliyyatın növü, saxlanılan yerin şəraiti, təbii şəraitin nəzərə alınması və başqa bu kimi amillər də qadın üst geyimlərin keyfiyyətin qorunub saxlanmasına təsir edir.

Qadın üst geyimlərin markalanması, bükülməsi, qablaşdırılması və saxlanması "Tikili və trikotaj malları. Markalanma. Qablaşdırma və saxlanılma" QOST 10581-91 standartının tələblərinə uyğun aparılır.

İstehlakçılara yüksək keyfiyyətli qadın üst geyimlərinin çatdırılmasında qablaşdırmanın çox böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki qablaşdırma geyimləri çirklənmə və zədələnmədən qoruyur, daşınma, saxlanma, qəbul, satış prosesinin səmərəli təşkilinə kömək edir. Geyim estetik zövqə cavab verdikdə, qadının xarici görünüşünə müsbət təsir göstərdiyi kimi, məmulatın qablaşdırılması qeyri-kafi olduqda onun xassələri və

keyfiyyəti haqqında istehlakçıda mənfi rəy yaranır. Qablaşdırma estetik, ergonomik, etibarlı və səmərəli olduqda onun forması, rəngi, şəkli, materialı məmulatın təyinatını, mahiyyətini müəyyən edir.

Qablaşdırma materialına, xarakterinə və təyinatına görə təsnifləşdirilir.

Qablaşdırmada həyata keçirilərkən nəzərə alınan əsas məsələlər onun təmasda olduğu məhsula, ondan istifadə edən insana və ətraf mühitə təsiri və qablaşdırmanın istehlakçılara daşdığı məlumatlardır. Odur ki, məhsul qablaşdırılarkən ona tələblər qeyd edilən məsələlər üzrə müsbət göstəricilərin əldə edilməsinə yönəlik müəyyənləşdirilir. Qeyd edilən məsələlər üzrə tələbləri yerinə yetirmək üçün məhsul istehsalçıları və ixracatçılar qablaşdırma zamanı istifadə etdikləri materiallara və onlardan istifadə miqdarına, qablaşdırma üsuluna və qablaşdırmanın keyfiyyətinə və daşdığı məlumatlarla xüsusi önəm verməlidirlər. Bu məsələlərin əhəmiyyətini nəzərə alaraq onlar haqqında qısa da olsa, əlavə məlumat verəcəyik.

Qablaşdırmanın növlərini onların məhsulla təmasda olmasına görə əsasən 3 cür təsnifləşdirmək olar:

- Məhsulun qablaşdırılması – məhsulun son istehlakçıya çatdırılması üçün qablaşdırılmasıdır. Buna birinci dərəcəli qablaşdırma da deyilir və məhsulla birbaşa təmasda olur.

- Məhsulların qrupunun qablaşdırılması – məhsulların qrupunun topdansatış məntəqələrində satışı və daşınması üçün qablaşdırmasıdır. Buna ikinci dərəcəli qablaşdırma deyilir və bu məhsulla birbaşa təmasda olmur.

- Daşınma üçün qablaşdırma – malların daşınmasını asanlaşdırmaq və onlara daşınma zamanı dəyər bilən zərərləri azaltmaq, eləcə də daşınan mallar haqqında asan məlumat əldə etmək üçün mal qrupunun qablaşdırılmasıdır.

Malın qablaşdırılmasına, xüsusilə istifadə olan materiallara dair tələblər onun hansı növə aid olmasına əsasən təyin edilir. Məsələn, birinci dərəcəli qablaşdırma məhsulla birbaşa təmasda olduğundan ona əsas tələb qabın daşdığı məhsulla hər hansı bir kimyəvi reaksiyaya girməməsi, eləcə də məhsulun xüsusiyyətindən asılı olaraq qabın içərisinə hava buraxmaması və məhsulun göstərilən müddətə qədər

istifadəyə yararlığını təmin etməsidir. İkinci dərəcəli qablaşdırmada isə əsasən onun daxilində yerləşdiriləcək qabların asan düzülə bilməsi, birinci dərəcəli qabların zədələnməməsi üçün onun möhkəmliyi və s. məsələlər üzrə tələblər yerinə yetirilir.

Ancaq istisna hallarda bütün qadın üst geyimləri malalanlara və ticarət şəbəkələrinə qablaşdırılmış halda çatdırılır.

Qabaqcıl texnika və texnologiyaların tətbiqi, beynəlxalq və dövlətlərarası ticarət mədəniyyətinin yüksəlməsi mal göndərilməsində və satışının təşkilində müasir qablaşdırmadan, belə ki, xüsusi paketlərdən, sintetik şəffaf plyonkadan, kağızdan, digər materiallardan hazırlanmış torbalardan və qutulardan istifadəyə imkan yaradır. Qutularda əsasən yun və ipək parçalardan hazırlanan qadın üst geyimlərindən olan donpaltolar qablaşdırılır. Paketlərdə bütün növ parçalardan olan plaşlar, ponçolar qablaşdırılır. Polietilen paketlərdə əlcəklər və s. qablaşdırılır. Xüsusi çexollarda da isə qadın kostyumları və paltolar qablaşdırılırlar.

Bütün qadın üst geyimləri təyinatından, ölçüsündən, materialından və dəyərinədən asılı olmayaraq markalanmalıdır. Normativ-texniki, standartların tələblərinə əsasən bütün geyim malları iri, yaxud xırda formalı kağız etiket yapışdırılması vasitəsilə markalanır. İri qadın üst geyim məmulatın markalanması üçün tətbiq olunan iri formativ etiketlərdə fabrikin adı və onun yeri, məmulatın artikul nömrəsi, ölçüsü, sortu, boyağının möhkəmlik qrupu, məmulatın buraxılış tarixi və standart nömrəsi, yaxud texniki şərt nömrəsi qeyd olunur.

Bütün qadın üst geyimləri qablaşdırılmadan əvvəl standartın tələblərinə uyğun olaraq bükülür. Yüksək keyfiyyətli, başlıca olaraq ipəkdən hazırlanmış bir sıra qadın üst geyimləri büküldükdən sonra sellofan, yaxud kağız paketlərə qablaşdırılır. Eyni artikulda, ölçüdə və sortda olan məmulat sonra paçkalara yığılaraq lentlə sarınır, yaxud banderol şəklində kağıza bükülür.

Qadın üst geyimlərinin qablaşdırılması onların daşınmasında, anbarlarda və konteynerlərdə saxlanması zamanı xarab olmasının qarşısını almaqla, yükləmə – boşaltma əməliyyatlarının rahatlığını təmin edir. Qadın üst geyiminin az yer tutması və bu zaman estetik görünüşə xələl gətirməmək şərti ilə qablaşdırma aparılması iqtisadi cə-

hətdən də əlverişlidir. Onlar səliqə ilə elə bükülməlidir ki, əmtəə görünüşünü dəyişməsin, markasına və ştrix koduna baxmaq rahat olmaqla keyfiyyətini tam saxlasın.

Qadın üst geyimlərinin saxlanmasına qoyulan tələblər, ilk növbədə istehlak dəyərinin müəyyən müddətdə saxlanmasını təmin edən tələbdir ki, malların saxlanması zamanı onların fiziki-kimyəvi xassələri nəzərə alınmaqla hər qrup mallar üçün xüsusi şərait yaratmaq zəruridir. Qadın üst geyimlərin keyfiyyətinin saxlanmasına temperatur, havanın rütubəti, işıq, ətraf mühit və s. böyük təsir göstərir. Qadın üst geyimləri saxlanılan anbar quru, havanın nisbi rütubəti 60-70% təşkil etməlidir və havanın temperaturuna fikir verilməlidir. Qadın üst geyimləri üçün normal temperatur 14-18°C hesab edilir. Bir çox qadın üst geyimlərinin uzunmüddətli saxlanması zamanı az dəyişkənliyə malik, sabit temperaturun olması tələb edilir.

Qadın üst geyimlərin saxlanılan binanın daxilindəki temperaturun xarici temperaturundan nisbətən çox olması nəzərə alınmalıdır. Ona görə də anbarların havasını yay zamanı gecə və yaxud səhər saatlarında, qışda isə quru şaxtalı gündə dəyişmək zəruridir ki, havanın rütubəti çox olmasın və məmulatın keyfiyyətinə mənfi təsir etməsin. Tərləmənin qarşısını almaq üçün anbarda temperatur tədricən yüksəlməlidir.

Qadın üst geyimləri saxlanma zamanı günəş şüalarının birbaşa təsirindən də qorunmalıdır. Ona görə ki, günəş şüaları məmulatın keyfiyyətini aşağı salmasın, rənginin dəyişməsinə və davamlılığına əks təsir göstərməsin.

Qadın üst geyimlərinin saxlanması zamanı gəmiricilərlə və güvə ilə mübarizə ən vacib hal sayılır, çünki güvənin qurdları malları zədələyir, aradan qaldırılmayan nöqsanlara və onların keyfiyyətinin itirilməsinə gətirib çıxarır. Belə hallarda naftalin, antimol və digər kimyəvi maddələrdən və preparatlardan istifadə olunur.

Qadın üst geyimlərinin saxlanmasının effektivliyinə eyni zamanda onlarla düzgün rəftaretmə, stellajlarda, rəflərdə, mal altlıqlarında düzgün yığılması aiddir. Qadın üst geyimlərinin xassələrindən asılı olaraq onların hansı hündürlükdə yığılması da müəyyənləşdirilir. Belə ki, yerləşdirilmə zamanı saxlanılan anbarın divarlarına söykənməməlidir, istilikverici qurğulardan 100 sm, işıqlandırıcı cihazlardan isə 50 sm aralı olması zəruridir.

Qadın üst qeyimlərin saxlanması ümumi şəraitin də əhəmiyyəti böyükdür. Qadın üst qeyimlərin normativ-texniki sənədlərə əsasən saxlanma müddətinə riayət edilməli, yeri təmiz olmalı, mallar müntəzəm olaraq tozdan uzaqlaşdırılmalı, vaxtılı-vaxtında yerdəyişmə və sortlaşdırma aparılmalı, optimal nisbi rütubət və temperatur rejimi saxlanmalı, saxlama vaxtı havanın təmizliyinə ciddi əməl edilməli, birbaşa yağışın, qarın, günəşin təsirindən qorunmalıdır, gəmiricilərlə, mikroorqanizmlərlə mübarizə aparmaq və yanğına qarşı müvafiq sanitariya-gigiyenik tədbirlərin görülməsi vacibdir. Qadın üst qeyimlərin ixtisaslaşdırılmış sabit və daşınan asqılarla təchiz edilmiş anbarlarda saxlanılmalıdır. Anbar təmiz saxlanılmalı rəfdə və ya taxta üzərində yığılan qadın üst qeyimləri tozdan qorumaq üçün üstü örtülməlidir.

Qadın üst qeyimlərinin daşınma şərtlərinə düzgün əməl edilməsi malın keyfiyyətinin saxlanmasına, xassələrinə və xarici görünüşünə böyük təsir göstərir. Qadın üst qeyimlərin avtonəqliyyat vasitələrində daşınması, keyfiyyətin saxlanması qablaşdırmanın keyfiyyətindən və davamlılığından, taralarda yığılma möhkəmliyindən və ya kipliyindən, atmosfer çöküntülərindən mühafizə olunma qabiliyyətindən, suyun, çirkin, tozun konteynerə daxil ola bilməməsi xüsusiyyətlərindən bilavasitə asılıdır.

Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin «Azərbaycan Respublikasında ticarət, məişət və digər növ xidmət (iş görülməsi, xidmət göstərilməsi) qaydaları»nın ikinci bəndində məmulatların saxlanması və qablaşdırılması şərtləri aşağıda göstərilən kimi verilmişdir [35].

- hüquqi və fiziki şəxslər malların kəmiyyət və keyfiyyət üzrə qəbulunu müvafiq sənədlərə və qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq həyata keçirir;

- hüquqi, fiziki şəxslərin və onların obyektlərinin anbarında və satışda olan mallar üzrə təchizatçının rekvizitləri, daxil olmuş malın miqdarı, qiyməti və ümumi məbləği əks edilmiş müvafiq təsdiqedic sənədlər olmalıdır;

- malların mənşəyini və qiymətini təsdiq edən qaimə və digər müşayətedici sənədlər olmadığı halda, onların qəbulu, saxlanması və satışı qadağan edilir;

- ticarət obyektini tərəfindən qəbul edilmiş mallar obyektə daxil olduğu gün müvafiq qaydada mədaxil edilir. Malın daxil olduğu tarixdə mədaxil edilməsi mümkün

olmadıqda (ekspert çağırılması, qiymətin, keyfiyyətin və kəmiyyətin yoxlanılması, daxil olmuş mallar üzrə müşayət sənədlərinin olmadığı hallarda) məhsul saxlanmaya götürülür;

- malların keyfiyyəti, markalanması, saxlanma rejimi və forması (temperaturu, nəmliyi, saxlama müddətləri), normativ-texniki sənədlər, standartlar və təchizat müqavilələri ilə nəzərdə tutulmuş tələblərə cavab verməlidir;

- yararlılıq, yaxud satış müddəti ötmüş və normativ-texniki sənədlərin tələblərinə cavab verməyən mallar satıla bilməz;

- xırda partiyalarla və tək-tək tədarük edilən malların keyfiyyətinə nəzarət, ekspertiza yolu ilə, müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilir;

- ticarət obyektinin rəhbəri və ya mülkiyyətçisi malların keyfiyyətinə görə məsuliyyət daşıyır;

- malların anbarlarda saxlanması, onların ticarət zallarında və xırda pərakəndə ticarət şəbəkələrində boşaldılması, yerləşdirilməsi və satışa qoyulması zamanı – obyekt işçiləri malların uyğunlaşma prinsipinə, anbarda saxlanma normalarına, sanitariya və yanğından mühafizə qaydalarına ciddi riayət etməlidirlər.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, qadın üst geyimlərinə gəldikdə onların düzgün, öz-özünə məxsus formada, standartta uyğun müasir qablaşdırıcı materillərdən və texnologiyalardan istifadə etməklə qablaşdırılması, müxtəlif nəqliyyat növlərindən istifadə etməklə daşınması və anbarlarda xüsusi temperatur və rütubət saxlanması onların keyfiyyətinə, xüsusən də keyfiyyətinin qorunub saxlanmasına təsir edən başlıca amillərdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, qadın üst geyimləri anbarlarda günəş şualarından qorunmalı, 10°C aşağı və 30°C yuxarı temperaturda saxlanmalıdır. Anbarda havanın nisbi rütubəti 50-70 % təşkil etməlidir.

Anbarlarda qadın üst geyimləri ştəbellə kiplərdə və ya rəflərdə və qəfəs-stellajlarda saxlanılır. Stellajın aşağı hissəsi və yer örtüyü arasında olan məsafə 0,2 m az olmamalıdır, stellaj arası məsafə - 0,7 m, icəri divarlardan məmumat saxlanılan yera qə-

dər məsafə - 0,2 m, qızdırıcı qurğulardan məmulata qədər olan məsafə 0,2 m-dən az olmamalıdır.

Rəf-stellaj və qəfəs-stellajların yuxarı hissələrində yüngül parçalardan olan geyimlər, aşağı hissələrində isə ağır parçalardan olan geyimlər saxlanılır.

Asılan vəziyyətdə kronşteyn vasitəsi ilə daşınan qadın üst geyimləri istehlak tara vasitəsi ilə daşınır. [36]

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, qadın üst geyimlərinə gəldikdə onların düzgün, özlərinə məxsus formada, standartta uyğun müasir qablaşdırıcı materillardan və texnologiyalardan istifadə etməklə qablaşdırılması, müxtəlif nəqliyyat növlərindən istifadə etməklə daşınması və anbarlarda xüsusi temperatur, belə ki 10°C-dən aşağı olmamalı və 30°C-dən yuxarı olmamalıdı və havanın nisbi rütubəti 50-70% şəraitində saxlanması onların keyfiyyətinə, xüsusən də keyfiyyətinin qorunub saxlanmasına təsir edən başlıca amillərdəndir. Bunlara lazımınca diqqət yetirilməsə qadın üst geyimlərində bir sıra aradan qaldırılmayan və qaldırılan nöqsanlara gətirib çıxara bilər. Bu da, öz növbəsində, həm gəlirinin, həm də istehlakçı tələbinin aşağı düşməsinə gətirib çıxarır.

II FƏSİL. QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN ERQONOMİK VƏ ESTETİK GÖSTƏRİCİLƏRİ VƏ ONLARIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1. Qadın üst geyimlərinin istehlak xassələrinin nomenklarturası, ergonomik və estetik xassələrinin xarakteristikası

Qadın üst geyimlərinin istehlak xassələri içərisində ergonomik xassələr xüsusi yer tutur. Ergonomik xassələr qadın üst geyimlərinin istifadə zamanı yararlığını təmin edən və keyfiyyətinin ekspertizası zamanı çox vacib hesab edilən xassələrdən biri hesab edilir.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik göstəricilərinin ardıcılığı və məzmunu ergonomik xassə göstəricilərinin qiymətləndirməsinin məqsədlərindən, geyimin mürəkkəbliyindən və s. asılı olan bir sıra mərhələləri və əməliyyatları özündə birləşdirir və müvafiq normativ sənədlərlə tənzimlənir. Bir qayda olaraq, iki əsas mərhələnin təhlili, araşdırılması və keçirilməsi nəzərdə tutulur. Burada birinci növbədə, geyimlərin ergonomik xassələrinin və onların məqsədli təyinatı istehlakı prosesinin təhlili çox vacibdir. Qadın üst geyimlərinin ekapertizası zamanı növbəti təhlil xassələrinin ergonomik göstəricilərinin bilavasitə qiymətləndirilməsi hesab edilir.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik göstəricilərinə görə qiymətləndirilmə zamanı aparılan ilkin mərhələdə məqsəd – «İnsan-məmulat-istifadə mühiti» sistemində istehlakçı ilə geyim məmulatı arasındakı əlaqələri geyimin məqsədli təyinatını müəyyən etmək və onun təhlilini aparmaqdır. Qiymətləndirmə zamanı ekspertlər aşağıdakıları təhlil edirlər:

a) qadın üst geyimlərinin istismarının mümkün şəraitinin strukturunu, əsas istehlakçı qruplarının yaş-cins xüsusiyyətlərini;

b) qadın üst geyimlərinin əsas elementlərinin ergonomik xassələri, geyimlərin konstruksiyası, forması, ölçüləri, əsas və köməkçi materialları, furniture elementlərini;

c) istehlakçının həyat fəaliyyətinin optimal şəraitini şərtləndirən gigiyena amillərini.

Aparılan ekspert təhlilləri zamanı ilkin mərhələnin yerinə yetirilməsi ekspertlərə qadın üst geyimlərinin əhəmiyyətli üstünlüklərini və çatızmazlıqlarını üzə çıxarmağa, onların ergonomik səviyyəsini müəyyən etmək üçün müvafiq standartların tələblərinə uyğun obyektiv və zəruri məlumatların alınmasına kömək edir.

Ekspertizanın növbəti mərhələsində qiymətləndirmənin dəqiq ölçülərini, şərtlərini və metodlarını seçirlər, üst geyimlərinin ergonomik xassələrinin göstəricilərini müəyyən edirlər və həmçinin geyimlərin ergonomik xassə göstəricilərinin səviyyəsi barədə ətraflı əsaslandırılmış məlumat (ekspert rəyi) tərtib edilir. Ekspertizanın məqsədlərindən, onun aparılması xüsusiyyətlərindən və həmçinin seçilmiş ekspertiza metodundan asılı olaraq bu cür təhlil və ekspert qiymətləndirmə bu sahədə xüsusi biliyə malik və uyğun peşəkar mütəxəssislər qrupu tərəfindən aparılır:

- tikili malların, xüsusilə də qadın üst geyimlərinin istismar xüsusiyyətləri ilə tanış olan və geyimlərin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi təcrübəsi olan ergonomika sahəsinin mütəxəssisləri (modelyer dizaynerlər, gigiyenaçılar, mühəndis-texnoloqlar və s.);

- ixtisaslı peşəkar mütəxəssislər – ekspert qruplarında (komissiyalarda) cəmləşdirilmiş və öz təcrübələri, bilik və bacarıqları vasitəsilə qadın üst geyimlərinin keyfiyyəti barədə rəy bildirən ekspertlər;

- qiymətləndirilən qadın üst geyimlərinin praktik təcrübəsi olan istehlakçılar.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik göstəricilərinin qiymətləndirilməsi zamanı yaranmış ekspert qrupu bir sıra əməliyyatlardan ibarət normativ sənədlər toplusunu nəzərdən keçirir.

Başlanğıc əməliyyat zamanı qadın üst geyimlərinin funksional təyinatı, əsas xüsusiyyətləri və istismar mərhələləri və şəraiti barədə qısa xarakteristika və normativ-texniki sənədlərlə (istismarı barədə təlimatlar, texniki səviyyə və keyfiyyət xəritəsi, prospektlər, standartlar və s.) tanışlıq, əsas istehlakçı qruplarının yaş xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Geyimlərin ergonomik təhlil zamanı, həmçinin təqdim olunmuş qadın üst geyimlərinin ergonomik göstəriciləri və normaları əks olunmuş normativ-texniki sə-

nədlər və tösviyələr nəzərə alınır. Aparılan təhlillərdən öncə, baza nümunələrinin seçilməsi və ergonomik qiymətləndirmənin meyarlarının müəyyənləşdirilməsi üçün ən yaxşı dünya nailiyyətlərinə uyğun yerli və xarici istehsal olan analoji əmtəə və həmçinin bu növdən olan qadın üst geyimlərinin konstruksiya həllinin əsas inkişaf meyilləri və istehlakçının onunla qarşılıqlı əlaqə xüsusiyyətləri nəzərə alınmış perspektiv nümunələr və real layihə işləri götürülür və ekspert qrupuna təqdim olunur.

Tədqiqat üçün götürülmüş üst geyimlər sınaqdan keçirilir, bu da ekspertlərə özlərini istehlakçı qismində hiss etməyə və istehlakın müxtəlif şəraitlərində onların hərəkətlərini təkrar etməyə imkan verir. Ekspertizanın bu mərhələsində əsas məqsəd qadın üst geyimlərinin istismar prosesinin ergonomik təhlilindən ibarətdir. Qadın üst geyimlərinin funksional təyinatının müxtəlifliyi nəzərə alınaraq (hərəkətin yerinə yetirilməsi üsulları, məqsədləri, motivləri, məmulatın istifadə şəraitləri və s.) qadın üst geyimlərinin istismarının ergonomik təhlili də müxtəlif ola bilər. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı ergonomik xassələrin anatomik və antropometrik, dizayn və s. metodlarından istifadə oluna bilər. Bununla belə, ergonomik təhlilin əsas anı istehlakçı fəaliyyətinin hərtərəfli, bütöv şəkildə nəzərdən keçirilməsindən ibarətdir.

Qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı ergonomik təhlil qiymətləndirilən geyimlərin keyfiyyətinə verilən tələbləri dürüst ifadə etməyə imkan verir. Bu tələblər istehlakçıların geyimlərlə qarşılıqlı təmasının xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla ümumi ergonomik tələblər əsasında irəli sürülür.

Ekspertiza təhlillərinin aparılması zamanı növbəti vacib əməliyyat qadın üst geyimlərinin növ nomenklaturası və onların istismarı barədə məlumatların və analoji məlumatların öyrənilməsi, məlumat kitabçalarındakı informasiyalar və modelyer-dizaynerlərin tərtib etdiyi sənədlər əsasında qadın üst geyimlərinin ergonomik xassələrinin nomenklaturasının düzgün müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Qadın üst geyimləri, ümumi halda nomenklaturanın tərtibatı geyimin funksional təyinatından asılı olaraq iki mərhələdə həyata keçirilir. Ekspertlər qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin ergonomik göstəricilərinin müəyyən olunmuş tipik nomenklatu-

rasından istifadə edərək özündə verilən geyim qrupunun bütün növlərinin ergonomik səviyyəsini səciyyələndirən, eyni adda və eyni və ya uyğun funksiyanı yerinə yetirən kompleks və ayrı-ayrı göstəricilərin məcmusunu özündə əks etdirən çeşidini və növ müxtəlifliyini müəyyən edirlər.

Geyimlərin çeşidi və müxtəlifliyini xarakterizə edən növ nomenklaturasını bir-biri ilə bağlı səviyyələrə bölünmüş ardıcıl, pilləli quruluşda tərtib edirlər. Təhlillərin aparılması zamanı yuxarı səviyyədə kompleks göstəricilər, aşağı səviyyədə isə bu və ya digər metodla (orqanoleptik, sorğu, ölçü, hesablama və s.) qiymətləri müəyyən edilə bilən ayrı-ayrı və kompleks göstəricilər yerləşir. Aparılan ekspert təhlilləri zamanı pillənin sayı, geyimin mürəkkəbliyi, ekspertizası, stil və modanın səviyyəsi və həmçinin ergonomik təhlilin və qiymətləndirmənin məqsədləri ilə müəyyən edilir.

Ekspertizanın sonrakı mərhələdə ekspertlər qadın üst geyimləri üçün vacib olan göstəricilərin növ nomenklaturası əsasında seçilməsi və onların spesifik xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması yolu ilə keyfiyyətin ergonomik göstəriciləri nomenklaturasını müəyyən edirlər. Ergonomik göstəricilərin çeşidinin və növ müxtəlifliyinin spesifik xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması iki istiqamətdə aparılır: məzmun və quruluş üzrə.

Ekspert tərəfindən məzmun istiqamətində tikili malların, o cümlədən qadın üst geyimlərinin ergonomikliyi təmin edən əsas göstəricilərinin xarakteri, yararlılıq səviyyəsi müəyyən edilir, növləri araşdırılır və götürülür. Quruluş istiqamətində araşdırmalar zamanı göstəricilərin ümumi araşdırılan səviyyələrini, bölünmə dərəcəsi əsas qruplarının sərhədləri müəyyənləşdirilir. Təhlil zamanı müəyyən edilmiş sıralamadan qadın geyimləri üçün əhəmiyyəti olmayan göstəricilər çıxarılır və hətta bəzi hallarda geyimin xarakterik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq yeni göstəricilər nomenklaturada öz əksini tapır.

İstismar şəraitindən asılı olaraq qadın üst geyimlərinin ergonomik xassələrin müəyyən edilməsinə «insan-məmulat-istifadə mühiti» çox böyük təsir göstərir və bu amil mütləq nəzərə alınmalıdır.

Buna görə də bütün istehlak mallarında olduğu kimi, əsasən istifadə və saxlanma zamanı qadın üst geyimləri ilə davranmanın, malla rəftarın və xidmətin əsas xüsusiyyətləri

yətləri mütləq nəzərə alınmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, qadın üst geyimlərinin ergonomik göstəricilərinin qiymətləndirilməsi üçün geyimlərin istismarı zamanı geyimlə istehlakçının qarşılıqlı əlaqəsinin ergonomik göstəricilərinin çoxcəhətli spektrinin ətraflı araşdırılması zəruridir.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin ergonomik göstəricilərə görə ekspertizası zamanı bir tərəfdən istehlakçının geyimin növündən asılı olaraq hər bir elementi ilə geyimlə qarşılıqlı əlaqəsini, digər tərəfdən isə istehlakçının geyimin istismarı zamanı onunla qarşılıqlı əlaqəsini göstərən xüsusiyyətlərini səciyyələndirən göstərən ayrı-ayrı əlamətlərə diqqət yönəldilməlidir.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik xassə göstəricilərinin təhlili zamanı ölçmələrin və onların qeydiyyatının aparılması ilə bu göstəricilərin yekun qiymətləndirilməsi aparılır.

Qadın üst geyimlərinin istifadəsinin faydalılıq effekti hissiyyatla (məsələn, foto və ya teletəsvir) ölçülən ergonomik xassələrinin göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı onların obyektiv qiymətlərinin və istehlakçı tərəfindən verilən subyektiv qiymətlərin nisbətinin qeyri-xətti xarakterini nəzərə almaq məqsədəuyğundur. Çünki bizim yaşadığımız real fiziki mühitdən başqa, obyektiv reallıq hisslərimizin mövcud olduğu subyektiv mühit də vardır. Onların komponentləri heç də həmişə əksi hissiyyatlar mühiti olan obyektiv mühitlə uyğun gəlmir. Buna görə də ergonomik ölçmələrin son dərəcə aktual və vacib məsələlərindən biri də sadalanan iki mühitin arasındakı əlaqənin aydınlaşdırılmasıdır. Xüsusən, söhbət real mühitdə mövcud olan bu və ya digər obyektin və ya onun xassələrinin qiymət göstəricilərinin subyektiv qavranılan, hisslər mühitində yaranan göstəricilərə çevrilməsindən gedir. [7]

Bütün tikili mallarda olduğu kimi, qadın üst geyimlərinin ergonomik xassə göstəricilərinin ekspertizası iki mərhələdə aparılır:

- ekspertiza zamanı ergonomik meyarların müəyyənləşdirilməsi;
- keyfiyyət ekspertizasına təsir edən bütün amillər nəzərə alınmaqla ekspert qiymətləndirmə metodlarının seçilməsi.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik xassələrin ayrı-ayrı göstəricilərinin ekspertizası zamanı aşağıdakı metodlardan istifadə olunur:

- diferensial metod;
- kompleks metod;
- ekspress metod;
- kombinəlaşdırılmış metod.

Ergonomik göstəricilərin diferensial metodla qiymətləndirilməsi aparılan təhlillər nəticəsində əldə edilən qiymətlərin baza qiymətləri ilə müqayisəsinə əsaslanır.

Qadın üst geyimlərinin kompleks metodla qiymətləndirilməsi zamanı daha çox geyimin keyfiyyət göstəricilərinin orta qiymətləri ilə ifadə olunmuş ümumiləşdirilmiş ergonomik göstəricilər tapılır.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin ekspress-metodla qiymətləndirilməsi onların sanballılıq əmsalının qabaqcadan müəyyən edilməsi mümkün olmadığı hallarda aparılır. Qadın üst geyimlərinin əsas xassə göstəricilərinin ekspress-metodla ekspertizası zamanı aşağıda göstərilən əməliyyatlar həyata keçirilir:

- 1) qadın üst geyimlərinin qiymətləndirilməsi zamanı ergonomik göstəricilərinin ölçülən və ölçülməyən göstəricilərə ayrılması;
- 2) qadın üst geyimlərinin qiymətləndirilməsi zamanı keyfiyyətinin ölçülən göstəricilərin baza göstəricilərlə müqayisəsi;
- 3) qadın üst geyimlərinin qiymətləndirilməsi zamanı keyfiyyətinin ölçülməyən göstəricilərin baza göstəricilərlə müqayisəsi;
- 4) qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı ayrı-ayrı göstəricilərin sanballılığının müəyyən edilməsi;
- 5) qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı keyfiyyətinin ergonomik göstəricilərinin ümumi səviyyəsinin müəyyən edilməsi.

Qadın üst geyimlərinin ergonomik xassə göstəricilərinin qiymətləndirilməsi zamanı kombinə edilmiş üsuldən də istifadə edirlər. Bu üsulla ekspert qiymətləndirilməsinin aparılması üçün qadın üst geyimlərinin növündən, məqsədli təyinatından, istehsalında istifadə edilən materialından asılı alət-hesablama, orqanoleptiki və

sosioloji sorğu üsullarının kombinasiyasından istifadə olunur və qiymətləndirmənin nəticəsi ümumi ekspert rəyi nəzərə alınmaqla qiymətləndirilir.

Ayrı-ayrı hallarda metodların qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı bəzən özəl kombinasiya üsulundan da istifadə edilir. Bu zaman qiymətləndirmə aparılarkən sınaq və sosioloji üsulların və ya yalnız alət-hesablama və ekspert üsullarından istifadə edilir.

Qadın üst geyimlərinin daha ətraflı ergonomik xassə göstəricilərinin ekspertizasının aparılması zərurəti yarandıqda diqqət geyimlə yanaşı istehlakçının yaşı, sənəti, əmək fəaliyyəti nəzərə alınmalıdır. Üst geyimlərinin ergonomik göstəricilərinin səviyyəsi psixofizioloji və digər funksional xüsusiyyətlərinə uyğun götürülür. Bu zaman qiymətləndirmədə eksperimental metodların kombinasiyasından istifadə etmək daha obyektiv nəticənin əldə edilməsinə imkan verir.

Qadın üst geyimlərinin ekspertizasının aparılması metodlardan asılı olmayaraq əldə edilmiş nəticələr ümumiləşdirilməklə ekspert qrupuna təqdim edilir. Aparılan təhlillər nəticəsində zərurət yarandıqda ekspertlərin rəylərinin uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün riyazi statistika metodundan istifadə edilir. Riyazi-statistik metodla qiymətləndirmə geyimin ergonomik səviyyəsi barədə daha operativ və müfəssəl məlumat əldə etməyə imkan verir. Qiymətləndirmənin yekun rəyi komissiyasının yığıncağında müzakirə edilir və icra üçün əsas götürülür.

Ergonomik xassə dedikdə, hər hansı bir məmulatın konstruksiyasının, formasının, quruluşunun, ölçülərinin insan orqanizminin xüsusiyyətinə (antropometrik, fizioloji və s.) uyğunluğunu xarakterizə edən göstəricilər başa düşülür. Ergonomik xassələr özündə məmulatın yararlığını təmin edən geniş xassələr kompleksini əhatə edir. Buraya məmulatların istismar zamanı rahatlığı, istehlakçının yorulma dərəcəsi, məmulatların istifadəsi zamanı onların ayrı-ayrı əməliyyatları yerinə yetirmə sürəti və dəqiqliyi və s. bu kimi xassələri birləşdirir. İstismar rahatlığı, istismar zamanı istehlakçının sərf etdiyi güc və enerji ilə xarakterizə olunur. Bunun sərf edilməsi nəticəsində istənilən yararlı effekt almaq mümkünlüyü araşdırılır və qiymətləndirilir. Bununla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, ergonomik xassələr qrupu kompleks xarakter

daşıyır və özündə antropometrik, fizioloji, psixofizioloji, psixoloji göstəriciləri birləşdirir. Erqonomik xassələr kompleksini əhatə edən antropometrik göstəricilər, üst geyimlərinin insan bədəninin tipik ölçü və formasına, yaxud onun ayrı-ayrı hissələrinə uyğun olması ilə xarakterizə olunur. Antropoloji məmulatların qrupuna daxil olan üst geyimlərinin ölçü nişanələri üzrə bir çox xüsusiyyətlərinə görə çeşid strukturunun işlənməsində geniş istifadə olunur (qadın üst geyimləri, baş geyimləri və s. ölçüləri). Onlar bütöv məmulat, yaxud konstruksiyanın tərkib elementləri, xüsusən idarə edən hissələri, onların rəşional təmini nöqtəyi-nəzərinə və üst geyimlərinin istismarı zamanı istehlakçının rahat olması, geyimlərin idarə edilməsinin optimal şəraitini və s. ilə xarakterizə olunur. [6]

Qadın geyimlərinin keyfiyyəti istehlakçılar tərəfindən onlara qoyulan müxtəlif tələbləri, xüsusən də erqonomik və estetik tələblərin təmin etməsi dərəcəsi ilə təyin edilir.

Məlumdur ki, qadının xarici görünüşünü formalaşdırən və tamamlayan estetik tələblərə, keyfiyyətə verilən tələblər kompleksində xüsusi diqqət yetirilir və mühüm yer ayrılır. Çünki, qadın geyimlərinin estetik meyarları, cəmiyyətdə üstünlük təşkil edən üslub və moda istiqamətinin dəyişməsi və istehsalda tətbiq edilən mütərəqqi texnika və texnologiyalar vasitəsi ilə müasirliyə doğru gedən dimanik bir prosesdir. Hər bir geyim məmulatının estetik cəhətdən qiymətləndirilməsi “gözəllik” anlayışının müqaisəsindən başlayır.

“Gözəllik” – insan cəmiyyətinin mədəniyyət səviyyəsinin inkişafından, ictimai fikrin formalaşması və müxtəlif iqtisadi-ictimai formasiyaların inkişafı nəticəsində dəyişən və formalaşan bir təzahürdür.

Qadın üçün geyim onun dekorativ-tətbiqi incəsənət obyektini, şəxsi istifadə əşyası olduğuna görə, həm cəmiyyətin estetik tələblərinə, həm də fərdi estetik tələblərə tam şəkildə cavab verməlidir.

Məlumdur ki, ölkə əhalisinin adət və ənənələrinin incəlikləri, həyat səviyyəsi və şəraitinin inkişafı üslubda cəmləşərək, qadın geyimlərinin formalaşma tendensiyalarına böyük təsir göstərərək, üst geyimlərinin çeşidinin formalaşmasında, yeniləşmə-

sində, genişlənməsində özünü əks etdirir.

Xüsusi ilə onu qeyd etmək lazımdır ki, qadın üst geyimlərində moda və üslub, onların səhhəti, əmək fəaliyyəti, istirahəti, rahatlığı və digər cəhətlər üçün yararlı, əlverişli olmalıdır və qeyd olunan tikili mallar yuxarıda göstərilən meyarlar üzrə layihələşdirilib istehsal olunmalıdır. Misal olaraq, bunu qeyd etmək olar ki, qadın geyiminin müxtəlif forma və hissələrinin ölçülərinin dəyişilməsi müəyyən mənəvi norma və formatda aparılmalıdır. Məhz, göstərilən halda moda və üslub istehlakçıların tələbatını ödəyərək qəbul edilir.

Bir mühüm faktı da qeyd etmək lazımdır ki, qadın üst geyiminin estetik tərtibatı və xassəsi onun təyinat və istismar şəraitinə təsir edən əsas amillərdən biri olmaqla, onlara verilən estetik tələblər, geyimin təyinatına və istismar şəraitinə tam şəkildə uyğun gəlməlidir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, qadın üst geyimlərinin estetik xassələri nəinki moda və üslubdan, hətta istifadə etdiyi parça və materialın xassəsindən, geyimin konstruksiyasından, texnoloji emaldan kimi amillərdən asılıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, qadın geyiminin estetik xassə göstəriciləri qrupuna modelin üslub ifadəliliyi, kompozisiya həllinin bütövlüyü, modelin arxitektikasını, modelin yeniliyi, ifadəliliyi və orijinallığı, məmulatın bütün açıq elementlərinin bəzəndirilməsinin mükəmməlliyi, firma nişanlarının və işarələrin ifadəliliyi, qablaşdırmanın bədii-texniki tərtibatı daxildir ki, onlar da bilavasitə keyfiyyəti formalaşdıran və saxlanmasına kömək edən amillərdir. Qadın üst geyimlərin istehlak xassələrinin ierarxiyalı təsnifatının üçüncü səviyyəsində estetik xassələr üç əsas göstərici ilə xarakterizə olunur:

- geyimin müasir üsluba və dəbə uyğunluğu;
- kompozisiya mükəmməlliyi;
- məmulatın əmtəə görünüşü.

Məmulatın formasının arxitektikasını, plastik ifadəliliyi və formanın tektonikasını, əmtəə görünüşü, yəni xarici görünüş, daxili bəzəndirmə kompozisiya mükəmməlliyini təşkil edir.

Qadın üst geyimlərin estetik xassə göstəricilərinin nomenklaturası normativ-texniki sənədlərdə verilir ki, bu da keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində geniş istifadə olunur. Bu göstəricilərə qadın üst geyiminin emal və bəzəndirilmənin səviyyəsi, modanın müasir dövrə uyğunluğu, yarlıqların ifadəliliyi kimi xassələr daxil edilir.

Ümumilikdə qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin xarakteristikasını aşağıdakı kimi vermək olar.

Məmulatın cəmiyyətdə yaranan estetik təsəvvürləri və mədəni normaları əks etdirmək qabiliyyətinə informativlik deyilir. Geyimin formasının informativliyi bədii ifadəlilik, orjinallıq, üslub uyğunluğu və modaya uyğunluq kimi göstəricilərin məcmusundan yaranır.

Qadın geyimində əks olunan sosial əhəmiyyətli məlumatları xarakterizə edən estetik göstəriciləri dedikdə, bədii obrazlı ifadəlilik başa düşülür.

Nəzərdən keçirilən məmulatın oxşar məmulatlardan formasına görə fərqlənməsini xarakterizə edən estetik göstəricisi orjinallıq adlanır.

Qadın geyiminin forma və bədii ifadəliliyi cəmiyyətin sosial və tarixi inkişaf mərhələlərinin bir sıra xüsusiyyətlərinə uyğunluğunu ifadə edən estetik göstəricisi üslub uyğunluğu adlanır.

Geyimin modaya uyğunluğu, əmtəə görünüşünün müvəqqəti hakimlik edən üslub və dəb istiqamətlərinə uyğunluğunu ifadə edən estetik göstəricidir.

Qadın üst geyimlərində formanın rasionallığını xarakterizə edən kompleks göstəricisinə, bir neçə vahid göstərici ilə xarakterizə olunan funksional, konstruktiv, texnoloji və material uyğunluğu, ergonomik təchizat kimi göstəriciləri aiddir.

Qadın geyiminin formanın təyinatına uyğunluğunu xarakterizə edən estetik göstərici funksional uyğunluq, formanın geyimin konstruktiv həllinə uyğunluğunu xarakterizə edən estetik göstəricisi isə konstruktiv uyğunluq adlanır.

Tətbiq edilən materialın geyimin təyinatına və istismar şəraitinə uyğunluğunu ifadə edən estetik göstəricisinə material uyğunluğu; geyimin formasının istifadə olunan materiala və müasir texnologiyaya uyğunluğunu isə ifadə edən estetik göstəricisi

texnoloji uyğunluq adlanır ki, o da geyim formasının xarici cizgiləri və plastika materialın xassələrinə uyğun olmalıdır.

Kompozisiya bütövlüyü geyim hissələrinin və bütövlüyünün harmonik vahidliyini, forma elementlərinin üzvi əlaqəsini və geyimin digər malların ansamblına uyğunluğunu xarakterizə edən kompleks göstəricidir.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, ergonomik təminat- qadınlar üçün nəzərdə tutulan geyimin formasının istifadə zamanı maksimal rahatlıq yaratma qabiliyyətini və səviyyəsini ifadə edən estetik göstəricidir.

Məmulatın real kompozisiya işinin və materialın bədii mənalandırılmasını tektonika ifadə edir ki, bu da, öz növbəsində təsnifləşdirilərək, aydın tektonikaya və aydın olmayan tektonikaya bölünür. Məlumdur ki, qadın üst geyimin forması tektonik olmalıdır və konstruksiyasını əks etdirməlidir.

Geyimdə plastiklik - formanın həcmi, səthi, elementləri və cizgiləri arasında qarşılıqlı əlaqəni ifadələrək, əsas təsvirin yumşaq keçidli, relyefli sənətkarlıq forması hesab edilir və plastikada formanın nyuansı, elementlərin zərif birləşdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Xüsusi ilə qadın geyimlərində kolorit və dekorativlik rəng palitrasının qarşılıqlı əlaqəsini və materialın dekorativ xassələrindən istifadə xüsusiyyətlərini ifadə edir. Bu zaman, rəng vasitəsilə qadın üst geyimlərin forma elementlərini əlaqələndirmək, koloristik və dekorativ görünüşlü etmək olar. Beləliklə, qadın üst geyimlərində rəng palitrasından və rəng nüanslarından istifadə etməklə formanın plastikasını daha da zənginləşdirmək olar.

Hər zaman qadın geyimlərin keyfiyyətin qiymətləndirilməsində kompleks göstəricisi olan, məmulatın qavranılmasına əhəmiyyətli təsir göstərən və nəzərə alınan istehsal şəraitini istehsal hazırlığının mükəməlliyi xarakterizə edir. Qadın geyimində istehsal hazırlığının mükəməlliyi formanın görünən elementlərinin hazırlanma keyfiyyəti, bəzəklərin, əl işlərinin tamamlanması və birləşdirilməsi və onları bədii-layihə ideyasına uyğunluğu ilə müəyyən edilir.

Qadın üst geyiminin istismar qabiliyyətini xarakterizə edən xarici görünüşün

sabitliyi formanın səthinin və elementlərinin saxlanmasına və zədələnməyə davamlığı, yuyulma tezliyi və dekorativ örtüyün istismar şəraitində dəyişməməsi ilə müəyyən edilir.

2.2. Qadın üst geyimlərinin estetik və ergonomik keyfiyyət göstəricilərinin təsnifatlaşdırılması

Qadın üst geyimlərinin bütün xassələrini onların qiymətlərinin təyin olunması metodundan aslı olaraq iki qrupa bölmək mümkündür:

- 1) göstəriciləri texniki ölçmə metodları ilə təyin olunan xassələri;
- 2) göstəriciləri evristik ölçmə metodları ilə təyin olunan xassələri.

Qeyd etdiyimiz ikinci qrup metodlar qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin qiymətləndirilməsində geniş tətbiq olunur. Bu qrup metodlara orqanoleptik və onun bazasında sosioloji və ekspert metodları daxildir.

Qadın geyimlərində onlara emosional və ergonomik təsir edən xassə göstəriciləri evristik metodlarla təyin edilir və bu metodlardan ən sadəsi və geniş yayılanı orqanoleptik üsulunu göstərmək olar. Burada qiymətləndirmə bal vasitəsi ilə aparılır.

Qadın geyimlərinin estetik xassə göstəricilərinin sosioloji metodla təyin olunmasına üstünlük verilir ki, bu da istehlakçıların rəyinin toplanmasına və analiz edilməsinə əsaslanır. İstehlakçıların rəyinin toplanması üçün anket-sorğuları yayılır, alıcı konfransları, satış sərgiləri, toplantılar və s. keçirilir. Belə qiymətləndirmədə nəticələrin dəqiqliyi sorğunun təşkilindən, istehlakçı qrupunun seçilməsindən, həmçinin göstəricilərin işlənməsinin riyazi statistik metodlarından bilavasitə aslıdır. Qadın geyimlərin texnologiyası, istehlakçıların təlabatı, moda istiqamətinin dəyişməsi, keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və s. ilə tanış olan mütəxəssislərin – ekspertlərin rəyinə əsaslanan ekspert metodunu vurğulamaq olar. Qadın üst geyimlərinin estetik xassələrin ekspert qiymətləndirməsi zamanı bal qiymətləndirmə sistemindən geniş istifadə edirlər: “əla”, “yaxşı”, “kafi”. [7]

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinin formalaşmasını təmin edən xassələrin çəki

əmsalları, onların vaciblik səviyyəsi bu sahədə nəzəri və praktik təcrübəyə malik ekspertlər tərəfindən müəyyən edilir. Ekspertlər tərəfindən qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə əsaslı şəkildə təsir göstərən ergonomik və estetik göstəricilər qiymətləndirmə zamanı daha çox nəzərə alınmalıdır.

İstehlak göstəricilərinin çəki əmsalları, müxtəlif növ geyimlərin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir və geyimlər üzrə 0,623-dən 0,692-yə qədər dəyişir. İstehlak göstəricilərinin içərisində estetik, ergonomik daha çox əhəmiyyət kəsb edirlər. Bəki ki, bu göstəricilərin çəki əmsalları qadın üst geyimləri üçün uyğun olaraq 0,176, 0,162, 0,137-yə bərabər götürülür. [7]

Qadın üst geyimlərinin estetik xassələrinin qiymətləndirilməsi aşağıdakı kimi tamamlanır və estetik xassələri qiymətləndirmək üçün xüsusi şkala tətbiq olunur. Bu şkalada həmin xassələrin maksimal qiyməti balla verilmişdir. Bütün xassələr məcmusu üzrə balların əhəmiyyətini, yəni, çəki əmsalını nəzərə almaqla təyin olunur. Qadın üst geyimlərin estetik xassələri aşağıda göstərilən şkala üzrə qiymətləndirilir.

Qadın üst geyimlərinin estetik xassə göstəricilərinin balla qiyməti:

- Bədii koloristik tərtibat – 10 ball;
- Model, konstruksiya, siluet – 8 ball;
- Məmulatda materialın keyfiyyəti – 10 ball;
- Hazırlıq keyfiyyəti – 6 ball;
- Bəzək materialları və furnitura – 3 ball;
- Markalanma və qablaşdırma – 3 ball;
- Ümumi qiymət - 40 ball.

Müxtəlif növ qadın üst geyimləri üçün ayrı-ayrı estetik xassələrinin qiymətləri, bu xassələrin əhəmiyyətindən asılı olaraq dəyisir. Əgər çəki əmsallarının cəmi vahidə bərabər götürülsə, onda yuxarıda qeyd olunan göstəricilərin çəki əmsalları aşağıdakı kimi olar:

Qadın üst geyimlərinin xassə göstəricilərinin çəki əmsalları (%-lə):

- Bədii koloristik tərtibat - 0,25;
- Model, konstruksiya, siluet - 0,20;

- Məmulatda materialın keyfiyyəti - 0,25;
- Hazırlıq keyfiyyəti - 0,15;
- Bəzək materialları və furnitura - 0,075;
- Markalanma və qablaşdırma - 0,075;
- Cəmi – 100%.

Qadın üst geyimləri geyimin növündən, onun məqsədli təyinatından, moda və dəbin əsas xüsusiyyətlərindən asılı olaraq onların keyfiyyətini xarakterizə edən əsas xassələr və onların çəki əmsalları müntəzəm olaraq dəyişir.

Qadın üst geyimlərinin estetik səviyyəsinin kompleks göstəricisinin hesablanması məqsədi ilə ekspertiza metodunun seçilməsi, üst geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin məqsədi ilə aparılan sonuncu mərhələlərindən biri hesab edilir.

Aparılan təhlillər göstərir ki, qadın üst geyimlərin keyfiyyətini xarakterizə edən əsas xassə göstəriciləri orta çəki metodu ilə qiymətləndirilir. Qeyd etdiyimiz metodla, qadın üst geyiminin keyfiyyəti o zaman qiymətləndirilir ki, bütün göstəricilərin qiyməti texniki və iqtisadi cəhətdən məqsədəuyğun hədlərdə oturmuş olsun. Əgər bir keyfiyyət göstəricisi mənfi qiymət alıbsa, o zaman orta çəki metodu tətbiq olunmur.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsində ekspertizasının aparılmasında orta çəki metodu etalon-məmulatla müqayisədə ekspertizası aparılacaq malın xassələrinə görə üstünlüklərini və çatışmamazlıqlarını müəyyən etməyə, eyni zamanda qadın üst geyimin keyfiyyətinin aşağı olmasının səbəbini aşkar etməyə imkan verir.

III FƏSİL. QADIN ÜST GEYİMLƏRİNİN STANDART TƏLƏBLƏRİNƏ UYĞUNLUĞU VƏ KEYFİYYƏTİNİN EKSPERTİZASI

3.1. İstehlak bazarına daxil olan qadın üst geyimlərinin İSO standartlar səviyyəsində çeşid quruluşunun təhlili, ekspertizası və sertifikatlaşdırılması

Qadın üst geyimlərinə olan istehlakçı tələbatının ödənilməsi üçün ticarət şəbəkəsində geyimlərin çeşidinin strukturunun formalaşdırılması əhəmiyyətli və zəruri prosesdir. Moda istiqamətlərinin dinamikası, müasir növ xammal və materialların meydana gəlməsi, əhalinin maddi rifahının və mədəniyyət səviyyəsinin artması təsiri nəticəsində qadın üst geyimlərin çeşidinin vaxtaşırı yenilənməsi, bu qrup mallara olan tələblərin təmin olunmasında xüsusi rol oynayır.

Müasir qadın üst geyimləri çox müxtəlifdir və özündə müxtəlif materiallardan hazırlanan məmulatların növ toxuculuğunu birləşdirərək, geyim sənayesində palto, pencək, jaket, skeyp, ponço, qorjet, manto kimi növləri istehsal edilir. Sadalanan məmulatlardan müxtəlif çeşiddə estetik və ergonomik məqsədli geyim dəstləri hazırlamaq mümkündür. Məsələn, iş, idman məşğələləri, istirahət, ev, ziyafət üçün. Bu dəstlərin hər birində eyni növ məmulatlar konstruksiyasına görə uyğunlaşdırılır. Ancaq materialına və bədii koloristik tərtibatına görə fərqlənirlər.

Qadın üst geyimləri aşağıdakı kimi bölünür:

- 1) Palto
- 2) Kostyum
- 3) Donlar
- 4) Bluzkalar
- 5) Yubkalar
- 6) Şalvarlar
- 7) Paltar məmulatları
- 8) Alt paltarları
- 9) Korset məmulatları

Birinci “Palto” qrupuna daxildir – palto, yarım palto, plaş, çiyliklər, skeyp, pe-lerin, rotonda, manto, svinqer, redinqot, sak, dublenka, xəzli palto, anorak, parka, ponço, palantin, kombinezon, yarım kombinezon, burnus.

İkinci qrupa “Kostyum” daxildir: kostyum, jaket, pencək, jilet, truakar, bleyzer, kardiyan, bluzon, bolero, spenser, kostyum-safari, kaba.

Üçüncü qrupa “Donlar” daxildir - paltar, palto-paltar, paltar-kostyum, paltar-xələt, xələt, sarafan, tunik, paltar-smokinq, kimono, sari, jellaba.

Dördüncü qrupa “Bluzlar” daxildir - bluzka, bluza, kofta, bluzka-top, batnik, bustye.

Beşinci qrupa “Yubka ” daxildir - yubka, yubka-şalvar, saronq, pareo.

Altıncı qrupa “Şalvar” daxildir - şalvar, slaks, şalvar-qolf, banan, qalife, bridji, bermud, kyulotlar, cins, şort.

Səkkizinci qrupa “alt paltarları” daxildir - qarnitur, pijama, mayka, çimərlik dəsti.

Doqquzuncu qrupa “korset məmulatları” daxildir - qrasıya, poluqramasiya, korset, polukoestet. [40].

Qadın üst geyimləri ölçü tipologiyasına uyğun olaraq ölçüsünə, uzunluğuna və doluluğuna görə də təsnifləşdirilir. Fiqurun ölçüsü don çevrəsinin uzunluğunun santimetrylərlə ölçüsünün yarısı ilə göstərilir. Müvafiq standartlara görə qadınlar üçün bu ölçüləri aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

Qadınlar üçün: 42, 44; 46, 48; 50, 52, 54; 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68.

Qadın boy ölçülərinə görə isə qüvvədə olan standartlara görə ölçülər aşağıdakı kimi təsnifləşdirilir: 146, 152, 158, 164, 170, 176.

Yerli və xarici qadın geyimlərin ölçü uyğunluğu cədvəl 3.1-də verilmişdir.

Qadın üst geyim malları içərisində birinci qrup üstünlük təşkil edir. Onlar xarici görünüşünün formalaşmasında rol oynayır və qadın fiqurasına yaxşı oturması ilə şərtlənən antropometrik göstəricilər və istismar zamanı rahatlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Yerli və xarici qadın geyimlərin ölçü uyğunluğu

Bel çevrəsi	Omba çevrəsi	Beynəlxalq	İngiltərədə	Rusiyada	Almaniyada	ABŞ	Fransada
63-65	89-92	XXS	24	42	36	8	38
66-69	93-96	XS	26	44	38	10	40
70-74	97-101	S	28	46	40	12	42
75-78	102-104	M	30	48	42	14	44
79-85	105-108	L	32	50	44	16	46
84-89	109-112	XL	34	52	46	17	48
90-94	113-117	XXL	36	54	48	20	50
93-97	118-112	XXXL	38	56	50	22	52

Bu qrupa daxil olan məmulatlar qadını həm ətraf mühitin mənfi təsirlərindən qorumaq üçün, həm də estetik baxımdan onların xarici görünüşünə bəzək vermək üçün nəzərdə tutulur. Buna görə də qadın üst geyimləri nəinki istiliksaxlama, küləyə davamlılıq, rütubət keçirməyən xassələrə, həm də gözəl estetik görünüşə malik olmalıdır. Birinci qrup qadın üst geyimləri üçün üz materialı sürtünmə təsirlərinə qarşı kifayət qədər davamlı olmalıdır, sadalanan tələblərin ödənilməsi üçün onlar çoxqatlı, küləyədavamlı, sukeçirməyən materiallardan istehsal olunmalıdır.

Qadın üst geyimi olan *palto məmulatlarının* əsas funksiyası qadın bədənini soyuğun, rütubətin, küləyin təsirindən qorumaqdan əlavə, estetik və ergonomik tələblərə cavab verməlidir. Palto məmulatlarının hazırlanmasında, estetik və ergonomik hesab edilən müxtəlif paltoluq parçalardan istifadə olunur.

Qadın üçün qış paltoları əsasən estetik görünüşə malik olan yun parçalardan toxunmamış materiallardan, belə ki, drap, mahud, paltoluq parçalar, təbii və süni xəzdən istehsal edilir. Təbii və süni gönlərdən zamsa iki və üçqatlı kompleks materiallar tətbiq edilir. Yaz-payız paltolarında estetik görünüşlü olan süni xəzdən, yun parçalardan, xovlu trikotaj parçalardan hazırlanan istilik verən astardan istifadə edilir.

Qadın paltoları üçün parçaların üst materialı kimi tətbiq olunması rəngarəng modelli, müxtəlif formalı, bəzəkli, siluetli, sadə və mürəkkəb konstruksiyalı, dekora-

tiv xəfli paltoların istehsalına imkan verir.

Süni gönlərdən olan kompleks materiallar aşağı draplaşma xassəsinə və yüksək qalınlığa malik olurlar ki, bu da palto məmulatlarının forma və siluetinin seçilməsini məhdudiyət qoyur və bu da daha çox modanın təsirinə məruz qalmaları, konstruksiya və forma xüsusiyyətlərinin dəyişməsi ilə izah olunur. Qadın və qızlar üçün olan palto məmulatlarının çeşidinin genişlənməsinə şəraitini rəssam-modelyerlərin yaradıcılıq fantaziyası, rəngarəng bəzəndirmə yaradır.

Yuxarıda geyd etdiyim kimi, qadınlar üçün palto məmulatlarının çeşidinə palto, yarım palto, gödəkçələr, pelerinlər, pləşlər, pləş-paltolar, çiyinlər və s. daxil edilir.

Ən çox istifadə olunan qadın üçün yarım palto-paltolar uzunluğunun az olması ilə fərqlənirlər, bu da öz növbəsində, yüksək estetik görünüş verir. Paltoların hazırlandığı materiallardan, həmçinin yarım paltolar da hazırlanır.

Pelerinlər - qolsuz palto tipli çiyinli, paltonun yuxarisına geyilən məmulatdır. Perelin tək cə estetik funksiyasını yerinə yetirir və paltoların tikildiyi materiallardan tikilir.

Qadınlar üçün *gödəkçələrin* idman və gündəlik təyinatlı, qadın üst geyimləri qrupuna daxildir. Onlar çiyinli və reqlan biçimli olub, yarım paltonun qısa formasıdır. Müasir istehlak bazarına daxil olan gödəkçələr materialına görə yundan, yarım-yundan, süni göndən emal edilmiş zamşa gönlərindən, toxunmamış materiallardan, sukeçirməyən hopdurulmuş parçadan, müxtəlif formal, fasonlu, siluetdə, adi və kapuşonlu, düymə və zəncirbəndli buraxılır.

Gödəkçələr astarlı, astarsız, pambıq, vatin və paralon astarlı buraxılır.

Çiyinliklər və skeyplər isə düymə ilə bərkidilən qolsuz qadın üst məmulatıdır və pləşliq parçalardan, təbəqəli materialdan hazırlanır və əsasən cəzbedici estetik görünüşə malik olur.

Qadın kostyumları məqsədli funksional təyinatlı dəb verməli və müasir dəbə uyğun olmaqla estetik, erqonomik tələblərə cavab verməli və istismar üçün yararlı olmalıdır. Məhz buna görə də kostyumlar tikilərkən onların uzunömürlülüyünə, forma saxlamasına, xarici tərtibatına fikir verilməlidir. Kostyumlar estetik, erqonomik,

gigiyenik tələblərə cavab verməlidir. Kostyumların keyfiyyətini formalaşdıran əsas amillərə, xüsusilə də onların istehsalı üçün üzlük və aralıq materiallarının keyfiyyətinə furnitur elementlərinin kostyumda istehsalı üçün işlədilən materialların rənginə uyğunluğuna, onların etibarlılığına, xidmət müddətlərinin uzun olmasına fikir verilir.

Kostyum-don məmulatların xarakteristikası. Qadınlara üçün nəzərdə tutulmuş *pentək*, çiyinlə, qabaq hissədən tək və ya iki, üç düymə ilə bağlanan, bir və ya iki börtü, uzunqollu, vorotnikli, gizli və ya üst cibli olan tikili və trikotaj məmulatıdır. Qadın üçün pentəklərin üst detallarından başqa ədəklərdə, vorotnik və digər hissələrdə formasaxlayan astarlığa malikdirlər. Bəzi hallarda qol hissəyə xüsusi əlvan naxışlı sarjadan hazırlanmış astardan tikilir ki, o da məmulata gözəl estetik görünüş verir.

Qadın üçün *jaketlər* uzunqollu və qısaqollu formasaxlayan astarlı və astarsız, yəni formasaxlayan aralıq materialsız və astarsız buraxıla bilər. Qadınlara üçün trikotaj saplardan toxunan jaketlərdə onların estetikliyi üçün istifadə olunan velyur, məxmər, gülməxmər və ya qızılı, gümüşü düymələr, tasmalar və s. istifadə olunur.

2016-2017-ci illərin moda sənayesində jaketlərin istehsalında parça, gön, daşqaş, süni və təbii gönlərin kombinəlməsinə üstünlük verilir və onların toxunması zamanı ilgəklərin yer dəyişməsinə görə, naxışların, furnituranın, müxtəlif sap rənglərinin istifadəsi bu qrup məmulatlara xüsusi estetik görünüş verir.

Qadın üçün trikotaj jaketlər ədəyi süni göndən və ya zamsadan, yaxud da toxunmasına və xammal tərkibinə görə fərqlənən bəzəndirilmiş müxtəlif polotnolardan, müxtəlif konstruksiyalı yaxalıqlı, qollu hazırlanır və geniş yayılmış qadınlar üçün geyim növüdür.

Qadın şalvarlar-kəmərli məmulatları yuxarı hissənin mərkəzdən və ya yandan bağlanan, həmçinin elastik tesma bərkidilmiş kəmərli ola bilərlər. İstehlakçıların ergonomik və estetik tələblərini ödəmək üçün onlar dar parçalardan, trikotaj polotnolardan, zərif süni və təbii gön, velvet, zamsadan istehsal olunur və mürəkkəb həcmi forması, konstruksiya yolu ilə, həm də materialın plastikliyi hesabına yaradılır.

Bir və ya bir neçə polotnolardan ibarət tikili və ya trikotajdan olan kəmərli qadın

üst məmulatı yubka adlanır. Yubkalar konstruksiyasından asılı olaraq üç qrupa bölünür: bütöv, zastyojkalı və zastyojkasız.

Qadın üst geyimləri içərisində dəst halında tikilmiş *kostyumlar* xüsusi yer tutur. Bu kostyumlar ikili və üçlü olmaqla, iki qrupa bölünür: ikili kostyumlar – şalvar və pencək; üçlü kostyumlar isə şalvar, pencək və jiletdən ibarət olur.

Qadınlar üçün mövsümü olan jiletlər forma, tikilmə, material, əmək hissələrinin biçimi, arxalığın materialına görə müxtəlif olur. Məsələn, kostyum dəstində jilet kostyumla eyni parçadan tikilir və fərqli koloristik naxışlı və rəngli parçalardan istifadə edilir ki, o da, məmulatın dekorativlik xassəsinin yüksəlməsinə şərait yaradır.

Üst geyimləri içərisində *qadın koftaları* da xüsusi yer tutur. Koftalar konstruksiyasına görə fərqlənir, parça və ya trikotaj polotnosundan tikilməklə, qollu, qolsuz, yarımqol, berrəng və əlvan naxışlı, düz və sərbəst biçimli, çiyinli və reqlan olmaqla, geniş çeşiddə buraxılır.

Qadın üçün donlar öz estetik tərtibatına görə fərqlənirlər, müxtəlif uzunluqda, bel xətti üzrə kəsilmiş və ya bütöv biçilmiş, qolları qısa, volanlı, müxtəlif forma, uzunluqda, qolsuz, müxtəlif konstruksiyaya və formaya malik yaxalıqlı və yaxalıqsız (dekolte), astarlı istehsal oluna bilər. Qadın üçün donların bəzək elementlərindən bəzəndirici tikişlər, hörmələr, krujevalar, aplikasiyalar, plisəli sərgilər, Swarovski daş-qaçlardan və s. istifadə olunur. Qadınlar üçün donlar tikilişində təyinatından və fəsilədən asılı olaraq zərif mahud, yun parçalardan, yüngül ipək parçalara qədər, müxtəlif liftərkibli, trikotaj və toxunmamış polotnolardan istifadə edilir.

Qadın üst geyimləri olan don məmulatları daha çox və moda dəyişkənliyinin təsirləri altında dəyişərək, xidmət müddəti öz dövrünün modası ilə daha yüksək dərəcədə uyğunlaşdırılmalıdır. Bu məmulatların da ergonomikliyi istehlakçıların tələblərinə cavab verməlidir - insan üçün komfort, əlverişli, təhlükəsiz şərait yaratmalıdır.

Qadınlar üçün olan donlar da istifadə olunan materiallar və furnituranın çeşidinə daxildirlər: trikotajdan olan don məmulatları həm eninə, həm uzununa hörülmüş polotnolardan, payız-qış təyinatlı donlar üçün ikifonturlu maşınlarda hörülmüş ikiqatlı polonolardan, yaz-yay donlar üçün isə bir qatlı polotnolardan, müxtəlif toxumalarının

dan saya, xırdanaxışlı, parçaya oxşar, formasaxlayan strukturlu, trikotaj, zamşa tipli polotnolar geniş tətbiq edilir.

Qadınlar üçün trikotaj məmulatlarının fasonu siluet, məmulatın konstruksiya tipi, qolluğun kəsilməsi və uzunluğu, yaxalığın forması və konstruksiyası, boyunluğun tərtibatı, bərkidilmə tipi, ciblərin konstruksiyası, qolların və ətəyin kənar hissəsini də bəzəndirilməsi, polotnonun naxışı və əlamətlərilə təyin edilir.

Respublikamızın iri sənaye şəhərlərindən olan Bakı, Sumqayıt, Şəki, Gəncə, Mingəçevir və s. qadın üst geyimlərinin, xüsusilə də donların çeşidi iri satışı mərkəzləşdirilmiş ticarət şəbəkələrində aparılır. Bu şəbəkələrdə eyni zamanda, ziyafət paltarlarının kirayəsi də təşkil olunur. Bu da onların maya dəyərinin yüksək olması, onlara tələbatın məhdud olması və fərdi məqsədli istifadə üçün nəzərdə tutulmalarından irəli gəlir.

Qadınlar üçün ziyafət geyimləri estetik tərtibatına görə, çeşidləri bir-birindən hazırlandığı materialına, parça müxtəlifliyinə, paltarın uzunluğuna, qol biçiminin forma və fasonuna, bəzək elementlərinə və s. görə bir-birindən fərqlənirlər. Hər bir yeni detal və ya element paltara yeni forma, estetik gözəllik və yaraşlıq verir.

Azərbaycan Respublikasında qadınlar üçün ziyafət geyimlərinə, gəlinlik paltarlarına tələbat olduqca böyükdür. Hal-hazırda ölkəmizin qabaqcıl modelyerləri tərəfindən müasir dəbə və eskizlərə uyğun qadın üst geyimləri tikilir.

Xəzdən tikilən qadın üst geyimlərinin çeşidlərinin təhlili zamanı məlum oldu ki, qış mövsümü üçün geyimlərinin çeşid strukturu müasir moda və üsluba uyğun olaraq genişlənir. Belə ki, qadın xəz geyimlərinin çeşidinə mantolar, paltolar, yarım-paltolar, jaketlər, jiletlər, qorjetlər, təkyaxalılıq, ikiyaxalılıq, bədənə yarımoturan, kip oturan, düz bel hissədən və ya yuxarı hissədən genişlənən və s. daxildir ki onlar istifadə edilən furnituraya görə də seçilir.

Xarici dövlətlərdən gətirilmiş 2016-2017-ci illər üçün dəbdə olan qadın xəz üst geyimlərinin çeşidinə nəzər salsaq görürük ki, assimetrik, düz biçimli uzun palto, yarım-palto, manto, qorjet, jilet məmulatlarının daş-qaş, plastik, metal furniturlar əlavə edilmişdir.

Ümumilikdə, qadın üst geyimlərin istehsalında tətbiq olunan standartlar: QOST 17916-86 "Qızlar üçün tip fiqurları. Geyimlərin layihələndirilməsində istifadə olunan ölçülər", QOST 17522-86 "Qadınlar üçün tip fiqurları. Geyimlərin layihələndirilməsində istifadə olunan ölçülər" QOST 10581-70 "Tikili mallar. Markalanması və qablaşdırılması", QOST 4103-63 "Tikili mallar. Hazır məmulatın keyfiyyətinin yoxlanması qaydalar", QOST 2114-70 "Konstruktor sənədlərinin vahid sistemi.", QOST 17-325-81 "Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi kişi fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları", QOST 17-326-81 "Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi qadın fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları", QOST 17-66-83 "Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi qız fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları", QOST 17-67-83 "Tikiş məmulatı, trikotaj, xəz. Nümunəvi oğlan fiqurları. Geyimi layihə etmək üçün ölçü nişanları".

Hal-hazırda müəssisələrin keyfiyyət sistemlərinin ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standartların tələblərinə uyğunluğun könüllü sertifikatlaşdırılmasına böyük əhəmiyyət verilir [35, 36]. Məsələn, Azərbaycanda ISO 9002 – 96 «Keyfiyyət sistemləri. İstehsal, quraşdırma və qulluq zamanı keyfiyyətin təmin olunma modeli» AZS ISO 9001:2008 «Keyfiyyət menecment sistemləri» dövlət standartları qəbul edilmişdir [37]. Bu standartlar keyfiyyət sisteminin müəssisədə fəaliyyətinin təmin olunmasını nəzərdə tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi, əhalinin sağlamlığının, əmlakının, ətraf mühitin qorunması müasir şəraitdə dövlətin iqtisadi və siyasi sahədə apardığı işlərin tərkib hissəsidir. Bazar münasibətləri şəraitində məhsulların keyfiyyətinin yüksəldilməsi müəssisə, təşkilat, birlik və digər təsərrüfat subyektləri üçün xüsusi əhəmiyyətli işlərdən biridir. Ölkədə yaradılmış iqtisadi sərbəstlik, istehsal münasibətlərində gedən müsbət keyfiyyət dəyişiklikləri, özəl bölmənin sürətli inkişafı üçün yaradılmış əlverişli şərait nəticəsində ticarət dövriyyəsinin həcmi ilbəl artır.

Bizim ölkəmizin son illərdə apardığı sosial-iqtisadi siyasətin ən mühüm istiqamətlərindən biri dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyanı sürətləndirməklə əlaqədar

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə son bir ildə ölkəmiz 135 xarici dövlətlə 9 milyard dollarlığa qədər idxal-ixrac əməliyyatları aparmışdır. Bunun da təqribən 1,3%-ni toxuculuq materialları və məmulatları təşkil etmişdir. [38]

Bu gün beynəlxalq ticarətin sürətli inkişafı, ümumi mal mübadiləsinin həcmının artımı, istehsalçıların məhsulun keyfiyyətinə və etibarlılığına tələbkarlığının artması, dünya ölkələrinin ətraf mühitin mühafizəsi, enerji və xammal ehtiyatlarının qorunması sahəsindəki fəaliyyətlərinin aktivləşməsi məhsulun keyfiyyəti uğrunda mübarizəni önə çəkir. Göstərilən amillərlə əlaqədar məhsulun sertifikatlaşdırılması həm daxili bazarda, həm də beynəlxalq ticarət münasibətlərində məhsulların rəqabət qabiliyyətini təmin edən vasitələrdən biridir.

Sertifikatlaşdırma üzrə işlərə 1993-cü ildən, Milli sertifikatlaşdırma sistemi yaradıldıqdan sonra başlanmışdır. Dövlətin Milli sertifikatlaşdırma sistemi İSO-BEK sənədlərinə, beynəlxalq İSO 9000-2000 seriyalı standartlara və standartlaşdırmanın əsasını təşkil edən dövlətlərarası sənədlərə istinadən mövcud olan beynəlxalq norma və qanunlar əsasında qurulur. Bunlar isə respublikada istehsal olunan məhsulların sertifikatlaşdırılmasının əsasını təşkil edir.

İstehlak mallarının əksəriyyətinin etiketində onların standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılması, üst geyimlərinin və digər qeyri-ərzaq mallarının isə təhlükəsizliyinə dair etiketdə istehlakçı üçün məlumat verilir. Azərbaycan Respublikasının qanunlarına görə hər bir malın etiketində onun hansı standart əsasında istehsal edildiyi rəqəmlərlə və hərflərlə bildirilir. Adətən hərflər rəqəmlərdən əvvəl yazılır. Məsələn, TŞ – bu, texniki şərt deməkdir: Texniki şərtlər əsasən azsaylı geyimlərin istehsalı üçün tətbiq edilir və texniki razılaşdırma hesab olunur.

Hərflərdən sonra yazılan rəqəmlər iki hissədən ibarət olur. Məsələn: QOST 1632 – 95. Bu o deməkdir ki, həmin standart müvafiq icra orqanlarında (Dövlət standartlaşdırma təşkilatında) standartın qeydiyyatına alınmasının sırasını, sonrakı rəqəm isə həmin standartın qeydiyyatdan keçdiyi ili göstərir.

Standartın işarəsi ilə yanaşı, dövlətin uyğunluq sertifikatının işarəsi də göstərilir.

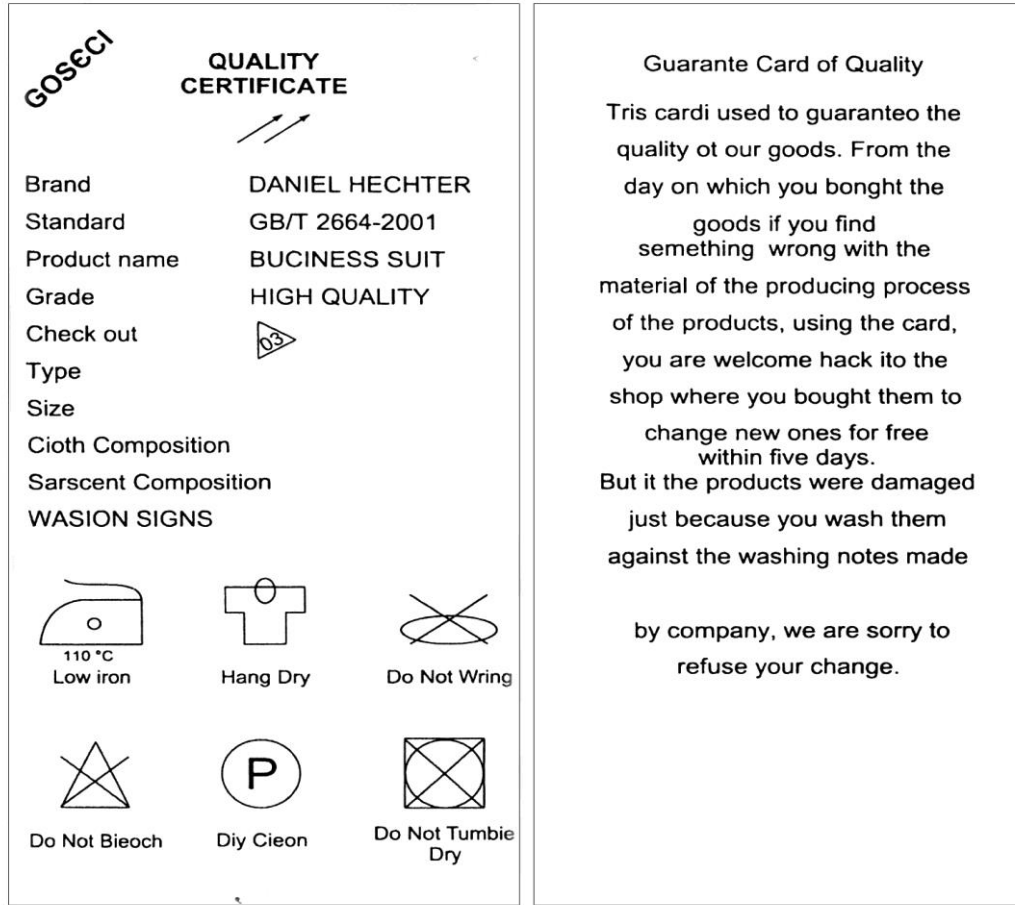
Bir çox firmalar öz məhsullarını sertifikatlaşdırır və həmin mala uyğunluq sertifikatının nişanını vururlar. Bu həmin malların keyfiyyətinin müvafiq standartın tələbinə uyğun olduğunu göstərir.

Hazırda beynəlxalq aləmdə standartların əksəriyyəti məcburi xarakter daşımır. Lakin bir çox firmalar öz ISO standartlarına əsaslanaraq sertifikatlaşdırır və bu mallara uyğunluq sertifikatının nişanını vururlar.

Yuxarıda göstərilən nişanlar müvafiq texniki normativ sənədlərə əsasən təsdiq edilir. Malların keyfiyyəti ilə yanaşı bəzən onların etiketində təhlükəsizlik nişanlarından da istifadə olunur. Tikili malların bəzilərində uyğunluq nişanı ilə yanaşı, müəyyən, kiçik formada uyğunluq sertifikatı da əlavə edilir. Malların keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə dair nişanlardan istifadə edilməsi və buraya uyğunluq sertifikatının qoşulması istehlakçılara məlumat vermək və yaxud onların etimadını qazanmaq məqsədi daşıyır. Digər tərəfdən isə həmin malların vaxtaşırı qəbul edilmiş qaydalara müvafiq olaraq yoxlandığını göstərir.

Pərakəndə satış müəssisələrində realizə edilən mal partiyası və ya hər bir mal uyğunluq sertifikatı ilə müşayiət edilməlidir. Satıcı istehlakçının (alıcının) tələbi ilə sertifikatı ona təqdim etməlidir. Sertifikatsız malların realizə edilməsi qanunla qadağandır. Mallar sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan tərəfindən verilmiş sertifikatlarla, həmçinin respublikada tanınmış xarici sertifikatlarla müşayiət edilməlidir. Sertifikatlaşdırmadan keçmiş və sertifikatla təsdiq edilmiş malların üzərində müəyyən olunmuş qaydada uyğunluq nişanı olmalıdır. Realizə edilən malın sertifikatının olmasına məsuliyyəti satıcı (istehsalçı) daşıyır (şəkil 3.1).

Alınmış milli uyğunluq sertifikatları yaxud tanınmış xarici sertifikatlar və uyğunluq nişanları gömrük deklarasiyası ilə birlikdə nəzarət orqanlarına təqdim olunur və məhsulun Azərbaycan Respublikası ərazisinə keçirilməsi üçün əsas sənəd hesab olunur. [40, 41]

Şəkil 3.1. Uyğunluq sertifikatı

Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrin istehsal etdiyi mallarda "CE" və ya "E" işarələri göstərilir ki, bunlar həmin malların çox yüksək keyfiyyət şəraitində istehsal edildiyini göstərir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının istehlak bazarına təyinatı üzrə istifadə ediləcək qadın üst geyimlərinin idxal-ixracına dair müqavilələr bağlanarkən müqavilə şərtlərində məhsulun sertifikatlaşdırılması və ya milli sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən tanınan sertifikatın olması nəzərdə tutulmalıdır.

3.2. Qadın üst geyimlərinin əsas keyfiyyət göstəricilərinə görə nöqsanlarının müəyyən edilməsi

Bütün istehlak mallarında olduğu kimi, qadın üst geyimləri keyfiyyətə qiymətləndirilən zaman qüvvədə olan normativ-texniki sənədlər əldə əsas tutulur. Bu qiymətləndirmə zamanı onların keyfiyyət səviyyəsi və onlarda baş verən nöqsanlar əsas götürülür. Qüvvədə olan standart tələblərinə görə qadın üst geyimlərində rast gəlinən bütün nöqsanların əmələgəlmə xarakterinə, tikili malların istehsalı üçün götürülmüş xammalın nöqsanlarına, istehsal-tikiş və parça nöqsanlarına bölürlər. Bu nöqsanlar bir neçə səbəblər üzündən baş verir və məmulatın keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Qadın üst geyimlərində əmələ gələn nöqsanların ilkin səbəbləri onların tikilməsində istifadə edilən parçaların toxunmasında işlədilən iplik və sapların keyfiyyətində müşahidə edilən nöqsanların xarakterindən, növlərindən, yayılma səviyyəsindən asılıdır. Sonrakı mərhələdə meydana çıxan texnoloji nöqsanlar qadın üst geyimlərinin istehsal-tikiş nöqsanlarıdır. İstehsal-tikiş nöqsanlarının yaranmasının başlıca yaranma səbəblərinə standart tələblərinə cavab verməyən aşağı keyfiyyətli xam materiallardan istifadə olunmanı materialların düzgün layihələndirilməsi, seçilməsi, quraşdırılması, ülgülərin hazırlanması, biçilməsi, hissələrin dəstləşdirilməsi, furnitura elementlərinin seçilməsi, kəsilmiş hissələrin tikiş üçün hazırlanması məmulatların texnoloji rejimlərinin pozulması və yekun bəzək əməliyyatının keçirilməsi zamanı baş verən nöqsanları aid etmək olar.

Bütün bu yuxarıda qeyd edilən nöqsanları qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillər qrupuna daxil etmək olar. Bu amillər obyektiv amillər sayılır. Bununla yanaşı, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərə bəzi subyektiv amillər də daxil edilir. Bu amillərə qadın üst geyimlərinin layihələndirilməsi, biçilməsi, quraşdırılması və tikilməsi ilə məşğul olan işçilərin peşəkarlığından onların bilik və bacarıq səviyyəsi, istehsalın təşkilindəki çatışmazlıqlar, malların saxlanması üçün lazımi rejimlərin olmaması və s.

Qadın üst geyimlərinin istehsalı prosesində meydana çıxan nöqsanların texno-

loji-istehsal-tikiş əməliyyatlarının standart tələblərinə uyğun aparılması nəticəsində meydana gəlir. Bu nöqsanlara geyimlərin layihələndirilməsi, parçaların biçim üçün hazırlanması, parçaların biçilməsi, detalların birləşdirilməsi, nəmli isti emal əməliyyatının aparılması istehsal prosesinin ayrı-ayrı digər mərhələlərində, yarana bilər. Nöqsanların xarakterində, yerindən, yayılma dərəcəsi və asılı olaraq bu qrup nöqsanları aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

- istehsal prosesi zamanı əmələ gələn nöqsanları;
- üst geyimlərin insan bədənində, onun silüetində oturma zamanı müşahidə edilən nöqsanları;
- üst və aralıq hissələrin birləşdirilməsi zamanı meydana çıxan tikiş sırıq və közəmə nöqsanları;
- ütüləmə, formaya otuzdurma zamanı nəmli-isti emal nöqsanları;
- normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğun məmulatla düzgün rəftar olunmaması nəticəsində əmələ gələn nöqsanlar;
- geyim mallarının ümumi istehsal nöqsanlarına (geyimin silüetində, formasında, biçilməsində, furnitura və kompozisiya elementlərinə, konstruksiyasına və quraşdırılmasına görə) təsdiq edilmiş etalon nümunəsindən fərqlənməsi daxildir;
- qadın üst geyimlərinin tikilməsi üçün götürülmüş materialın növünə, rənginə, naxışlarına, tərtibatına, bəzəndirilməsinə texniki-normativ sənədlərdə göstərilən məlumatlara və normalara uyğun gəlməməsi, geyimin keyfiyyətinin standart tələblərinə cavab verməməsi, onun öz funksional təyinatından kənarlaşması, məmulatın konstruksiyasına, dekorativ cizgilərinə və estetik tərtibatına görə bədii şura tərəfindən təsdiq edilmiş modeldən fərqlənməsi;
- qadın üst geyimlərinin ölçülərinin təsdiq edilmiş etalon nümunələrin fərqlənməsi ilə müşahidə edilən xarakterik nöqsanlar;
- qadın üst geyimlərinin istehsalında istifadə edilən astarlığının və aralıq hissələrinin sayının, onların keyfiyyətinin təsdiq olunmuş texniki-normativ sənədlərdəki normadan kənarlaşması hesabına əmələ gələn nöqsanlar;
- texniki-normativ sənədlərdə göstərilən və qadın üst geyimlərinin yekun tərti-

batının keyfiyyətinə qoyulan tələblərin pozulması nəticəsində əmələ gələn nöqsanlar aiddir.

Qadın üst geyimlərinin ekspertizası zamanı onlara xətti ölçülərinin pozulması halları müşahidə edilir. Bu nöqsan istehsal prosesi zamanı detalların qısalması və yığılması nəticəsində meydana çıxır. İstehsal zamanı götürülmüş lekəllərin, ülgülərin, trafaretin qısaldılması nəticəsində parçada ayrı-ayrı hissələrin pis biçilməsindən, lekal xətlərinin təbaşirlənmə zamanı ülgülərin və trafaretin sürüşməsi nəticəsində, parçanın stol üzərinə sərilməsi zamanı eni və uzunluğunu istiqamətinin düzgün müəyyən edilməməsindən biçilən hissələrin dərəcəli olaraq öz xətti ölçülərini dəyişdirməsindən, biçim masasına sərilmiş parçaların bir-birlərinə nisbətən ehtiyatsızlıq üzündən sürüşərək yer dəyişməsindən bir sıra nöqsanlar əmələ gəlir ki, bu nöqsanlar da hazır məmulatın keyfiyyətinə mənfi təsir edir.

Qadın üst geyimlərinin insan qamətinə düzgün oturmaması nöqsanları geyimin ayrı-ayrı hissələrinin ölçüsünün normadan artıq olması nəticəsində üfüqi və şaquli istiqamətlərdə parçanın qatlanması, qırışması, yığılması, büzüşməsi və s. bu kimi nöqsanlar əmələ gəlir ki, bu da üst geyimlərin qadının bədənində tam oturmasına səbəb olur.

Qadın üst geyimlərində üfüqi istiqamətlərdə baş verən qatlanmalar nəticəsində bir sıra nöqsanlar baş verə bilər. Bu nöqsanlar paltarın çiyin hissəsində, xüsusilə də kürək detallarının daraldılması və ya artıq qalması hesabına əmələ gəlir. Geyimlərdə üfüqi istiqamətdə olan qatlanma izləri qolun çiyinlə birləşdirilən oyma detallarında artıq hissələrin qalması nəticəsində yaranır. Şalvarlarda üfüqi qatlanmalar nəticəsində əmələ gələn nöqsanlar əsasən ön tərəfdəki bant üzərində baş verən artıqlıq və yaxud da yan tikişindəki artıq yerin qalması nəticəsində baş verir. Bu cür analogi nöqsanlar çiyinli digər məmulatların qol yerinin oymasında və şalvarların daxili və addım tikiş xətlərində də baş verə bilər.

İstehsal prosesində geyimlərin detallarının biçimə hazırlanması və biçilməsi zamanı şaquli istiqamətdə baş verən qatlanmalar hissələrin eninin artıq olması nəticəsində və yaxud da ölçünün standart nümunədən qısa olmasından əmələ gəlir. Üst

geyimlərinin kürəyində və yaxasında yararan şaquli istiqamətli qatlanmalar tikiş üçün götürülmüş kürək və yaxa hissələrinin eninin normadan artıq olması nəticəsində yaranır. Hissələrin eninin artıq olması üst geyimlərinin forma saxlamasına, bədənə yaxşı oturmasına təsir edən əsas amillərdən biridir. Şaquli qatlanma, eyni zamanda həm də yaxanın qol yeri oymasında, reqlan biçilmiş qolda, şalvarın dal tərəfində yan tikişində müşahidə edilir və keyfiyyəti pisləşdirir.

Qadın üst geyimlərində maili istiqamətdə əyri qatlanma nöqsanları müşahidə edilir. Belə nöqsanlar paltarın yaxasının qol yeri oyması ilə birləşməsində və kürək hissəsində daha çox müşahidə edilir. Geyimlərin təyinatından asılı olaraq belə nöqsanlar eyni zamanda qolun yuvarlaq yerində, dirsəkalti tikiş xəttində, çiyin tikişində, şalvarın addım tikişində və s. baş verə bilər. Bundan başqa, bu cür nöqsanlar həcmli hissələrin ütülənməsi zamanı lazımınca qabardılmaması səbəbindən də əmələ gəlir.

Bir neçə nöqsanlar geyimin tarazlığının pozulması səbəbindən də yaranır. Bu cür nöqsanlar üst geyimin insan bədənində oturması keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir. Boyunluğun balansının artması nəticəsində boyunun arxa tərəfdən genişlənməsinə, yan tikişi qabağa doğru qarışır, ətəklərin uzunluğu bir-birindən fərqlənir, geyimin ön tərəfi insan ayağına dolaşır, balansın azalması zamanı yan tikişləri önə doğru yerini dəyişir, yaxalar bir-birinin üstünə daha çox çıxır. Geyim arxa tərəfdən ayaqlara yapışır.

Geyimin balansının pozulması həm də qolların bərabər səviyyədə bədənə yapışmamasına səbəb olur. Qolun öz yerində birləşdirilməsi balansının pozulması qolun önə doğru çıxmasına və yaxud da arxaya doğru çıxmasına səbəb olur. Balansın pozulması zamanı şalvarda bir detalın digərinə nisbətən uzun olması ilə nəticələnir.

Geyimin insan bədənində oturmasının pozulması nöqsanları, öz növbəsində texnologiya rejimlərinin pozulması səbəbindən də yaranır. Bu səbəbə görə yaxanın kənarlarının və boyunluğun kənarlarının məmulata yaxşı yapışmaması, boyunluğun köndələnliyi, geyimin boyun yerinin normadan artıqlığı və yaxud dartılması üzündən geyimin boyunluq hissəsinin normadan çox yapışması və yaxud da boyundan aralı qalması, qolun birləşdirildiyi yerində yuvarlaqlığının qeyri-bərabər paylanması, geyimin

şlisse detalının arxa tərəfdə bir hissəsinin digərinin üstünə çox çıxması, geyimin astarının üzlük materialı ilə yaxşı birləşdirilməməsi səbəbindən deformasiyaya məruz qalması və s. kimi nöqsanlar yaranır.

Sırıq arası, sıırıq və tikiş nöqsanları sırasına tikiş addımlarının pozulması, tikiş xəttlərində sapın normadan çox dartılması, tikişin düşməməsi, daxili tikiş ipək sapının əvəzinə pambıq sapından istifadə olunması, sapın rənginin parça materialının rəngindən fərqli olması, təsdiq edilmiş modeldən fərqli olaraq nəzərdə tutulan bəzəndirici elementlərinin olmaması tikiş xətlərinin ayrılığı və sıırıqların qeyri- bərabərliyi məmulatda eyni növ tikiş xətlərinin bir-birlərinin üstünə qalaqlanması, furnitura detalının düzgün tikilməməsi, ilgək nöqsanları, ilgəkarası məsafənin pozulması, ilgəklərin məmulatın kənarlarından məsafəcə fərqlənməsi, ilgəklərin kənarlarında bərkidilmə qurtaracağıının olmaması və s. kimi nöqsanlar aiddir.

Yuxarıda qeyd olunan nöqsanlarla yanaşı, nəmli-isti emal prosesində də bəzi nöqsanlar baş verir. Belə nöqsanlardan qadın üst geyiminə verilmiş lazımı həcmli formanın pozulması, yaxşı ütülənməməsi, detalların kənarlarının ayrılığı, preslənmənin düzgün yerinə yetirilməməsi, tikiş yerlərinin yaxşı ütülənib sındırılmaması, parçada baş verən parlaq yerlərin kənarlaşdırılması, yandırılmış, ütülmüş yerlərin olması, rəngin pozulması və s. kimi nöqsanları göstərmək olar.

İstehsal-tikiş nöqsanları sırasına qadın üst geyimləri ilə düzgün rəftar olunmaması zamanı yağ və pas ləkələrinin yaranması, deşilmə yerləri və sapın dartılması, sındırılmış düymələrin, qarmaqların olması qablaşdırma, daşıma və saxlanma zamanı qaydaların pozulması üzündən məmulatın əmtəə görünüşünün pozulması kimi xarakterik nöqsanlar da əmələ gəlir.

Qadın üst geyimlərinin xam materiallarında rastlaşdığımız nöqsanlar, öz növbəsində, hazır məmulatın istehlak xassələrinə təsir edən amillərdəndir.

3.3. Qadın üst geyimlərinin ergonomik və estetik keyfiyyət göstəricilərinə görə ekspertizası

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini qiymətləndirərkən normativ-texniki sənədlərdən geniş istifadə edilməlidir. Yoxlamanın obyektini kimi qadın üst geyiminin xarici görünüşü, bədənə oturması və texnoloji emalın keyfiyyəti qötürülərək, üz, astar və ya daxili tərəfdən baxmaqla, bütünlükdə isə məmulatı və onun ayrı-ayrı detal və hissələrini ölçməklə yoxlama aparırlar.

Qadın üst geyiminin xarici görünüşünə görə keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı onu model və ya ilkin nümunə kimi yoxlayırlar. İlk öncə qadın üst geyimlərinin modelləşməsinə aid periodik mətbuatın materiallarından, moda istiqamətində bəddii şüaranın nəticə və təklifləri ilə başlanılır. Geyim məmulatı forma, siluet elementlərinin proporsiyaları, kompozisiya, rəngi kimi göstəricilər geyimin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün əsas kriteriyalar sayılır və onlara əsasən qiymətləndirirlər. Sonra məmulatın digər istehlak tələblərinə uyğunluğu da yoxlanılır. Qadın üst geyiminin xarici görünüşünü onun ölçülərinə uyğun manekenə geyindirməklə yoxlayırlar.

Qadın üst geyimin növündən asılı olaraq bədənə oturmasını təyin etmək üçün müqəvvaya geyindirib, bütün düymələrini bağlayır və çiyinlərini, kürəyini, yaxasını, yaxalığını və qollarını düzəldib, geyimin tarazlığı, çiyinlərin hündürlüyü, qolların yan tərəfdən gövdəyə oturması, yaxalığın vəziyyəti, geyimin və qolların eninə və uzununa göstəricilərə görə qiymətləndirirlər. Simmetriyasını isə qiymətləndirərkən qadın üst geyiminin çiyin və kürək hissələrinin uyğunluğuna diqqət yetirirlər.

Qadın üst geyiminin bədəndə oturması keyfiyyətini çiyinlik kəmərinin vəziyyətinə, çiyinlərinin normal hündürlüyünün çiyinə yaxşı oturması keyfiyyətinə görə təyin edirlər. Bu zaman geyimin kürək və sinə hissələrində qırıqlar, əyilmələr və çəplik kimi nöqsanlara rast gəlinməməlidir. Geyimin çiyinlərinin normadan artıq hündür və ya alçaq olması vorotnik hissəsinin birləşmə tikişindən aşağıda eni istiqamətdə qatın əmələ gəlməsinə, geyimin kürək və sinə hissəsində eninə qırılmaların yaranmasına səbəb ola bilər.

Qadın üst geyimin bədəndə oturmasını təyin edərək onun qollarının quruluşuna diqqət olunmalıdır və hər iki qolun istiqamətdən yayınması məmulatın konstruksiyasında olan nöqsanı göstərir. Əgər qadın üst geyimində qollardan hər hansı birinin əsas istiqamətdən arxaya, o birinin irəli yayınması müşahidə olunarsa, bu nöqsanın yaranmasına səbəb qolların səhv texnoloji prosesinin emalı hesab etmək olar. Qadın üst geyiminin fiqurda oturması yaxalığın geyimlə düzgün birləşdirilməsi ilə bədəndə oturmaması məmulatın eninə və uzununa ölçülərinin bədəndə uyğunluğundan da asılıdır və xarakterizə olunur. Standarta uyğun olaraq yaxalıq boyuna çox yapışmamalı və ya aralı olmalıdır.

Qadın üst geyimi olan şalvar, yubkada müxtəlif hissələrində qatların olması təyin olunur. Əgər şalvar, yubkanın çanaq və bud hissələrinin birləşmə xətlərinin aşağıya tərəf eninə qatlar və gərilmələr müşahidə olunursa, bu, məmulatın bud hissəsinin dar olmasından, çanaqda əmələ gələn qatlar isə çanaq hissəsinin dar olmasından asılıdır.

Qadın üst geyimlərini xətti ölçülərinin texniki-normativ sənədlərdə verilmiş ölçülərə uyğunluğuna görə təyin edirlər. Məmulatın xətti ölçülərinin qeyri-dəqiqliyi onun konstruksiya və ya biçilmə və tikiş zamanı əmələ gələn nöqsanların nəticəsidir.

Qeyimi millimetr və santimetr (mm və sm) ölçüləri ilə işarələnmiş lent və ya xətkəşlə ölçürlər. Qadınlar üçün palto və kostyumları QOST 4103-63 əsasən maneken və masada, qalan bütün geyimlər növlərini isə stolda ölçürlər.

Qadın üst geyimin əsas ölçüləcək yerlərin bədəndə oturması və modelin dəqiqliyini təmin edəcək məmulatın özünün və qollarının uzunluğu, sinə, çanaq, bud hissələrinin eni, çiyin və kürəyinin eni, qollarının yuxarı və aşağı hissələrinin eni və uzunluğu və s. hissələr aiddir.

Qadın üst geyimin emal keyfiyyətinin artırılması zamanı məmulata maneken və masa üzərində çöl və iç hissələrinə baxaraq, məmulatın emalına verilən texniki tələblərə əsaslanaraq, biçim keyfiyyətini, məmulatın tikilməsi və emalını yoxlayırlar.

Qadın üst geyiminin texnoloji emalının keyfiyyəti onun bütün detallarının olması, astar və aralıq, detalların forma və simmetriyinin düzgünlüyü, geyim və hissələ-

rin qıraqlarının düzgünlüyü, tikişlərin, sırıqların, ilgəklərin dəqiqliyi, nəmli-isti emalı və s. amillərlə xarakterizə olunur. Belə ki, qadın üst geyiminin növündən asılı olaraq formanın və detalların düzgün yerləşməsinə geyimin hissələrinin tikişlərdən olan məsafəsini ölçməklə və cüt detalların simmetrikliliyini onları tutuşdurmaqla, geyimin və detalların qıraqlarının düzgünlüyü isə xətkəş və ya şablon vasitəsilə yoxlayırlar. Məmulatda aşkarlanmış nöqsan onun xarakteri və ölçüsü ilə birlikdə qeyd olunur. Geyimin materialının bütün sahəsi boyunca düzgünlüyünü əllə toxundurmaqla yoxlayırlar, astarlıq və aralıq materialın emalının düzgünlüyünü yoxlamaq üçün isə onu tərs üzünə çevirib maneken üzərinə salırlar. Bu zaman əmələ gələn qırış və qazlanmalar astarlıq və aralıq materialın uzun və ya gödək olması, həmçinin onların üzlük materiala düzgün birləşdirilməsindən xəbər verir.

Qadın üst geyimlərində tikişləri və sırıqların eninə və uzununa istiqamətdə dartmaqla keyfiyyətini yoxlayırlar. Bunun üçün məmulatda tikişin hər iki tərəfindən parçanı barmaqlar arasında sıxır və dartırlar. Dartılmada məmulatda tikiş öz əvvəlki vəziyyətinə qayıdır, nöqsan olduqda isə tikiş aralı qalır ki, bu zaman saplar görünür.

Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətə qəbulu zamanı material və furnituranın keyfiyyətinə diqqətlə baxılmalıdır və nöqsanları onların xarakterinə, yerinə və ölçülərinə görə təyin edirlər. Qadın üst geyimlərində əsasən rəngin ton fərqi, zibilli olması, qabarma, çökmələr, qırışlar, naxışın pozulması kimi nöqsanlar yolverilməzdir və azgörünən olduqda II sort məmulatlarda yol veriləndir. Qadın üst geyimlərinin I sortunda dəşiklər, boya, yağ və çirk ləkələri kimi nöqsanlara yol verilməməlidir və qadın üst geyimlərinin örtülü hissələrdə bu nöqsanlar astar tərəfdən gözlənməlidir.

Qadın üst geyimlərinin sortunu onların keyfiyyətə qəbulu zamanı DÜST-ə əsasən xarici görünüşünə, ölçülərinə, hazır məmulatın texniki sənədlərin uyğunluğuna diqqət yetirlər, sortunu təyin edərək, nöqsanlara lazımi xarakteristika verilərək, onların əmələ gəlmə səbəblərini göstəriirlər.

Təyin olunmuş sort qadın üst geyimini DÜST-da göstərilmiş misallarla tutuşdururlar. Məsələn, tədqiqat zamanı şəhərimizin pərakəndə ticarət şəbəkələrinin mal çeşidi ilə tanış olaraq gış mövsümlü qadın palto və yarımpalto keyfiyyətlərini yoxladılar.

da bir sıra nöqsanları qeydə almışdıq. Belə ki, paltonun və yarımaltının bir yaxası o birisindən 7 mm gödəkdir, palto və yarımaltoların sağ və sol ciblərin ağızları bir-birindən 6 mm fərqlidir, plastik kütlədən və metaldan olan furniturun bərkidilməsi və yapışdırılması zəifdir. Bütün qeydə alınan nöqsanlar qadın üst geyiminin keyfiyyətini aşağı salır və QOST-da göstərilən I sort bu qrup mallar üçün olan ölçülərdən kənara çıxdıqda, palto və yarımaltı II sortu aid edirlər.

Ümumiyyətlə, qadın üst geyiminin keyfiyyətcə yoxlanması zamanı məmulatın modelini təyini alınmış malın nümunəsi və ya əvəzedicisi ilə müqaisə edilir, ölçüsü nəzərdən keçirilir və sortu aşağı salınarkən baş verən dəyişiklikləri markalanmada mütləq qeyd olunmalıdır. Qadın üst geyiminin silueti, konstruksiyası, texnoloji emalı, bəzək xüsusiyyətləri, daxili detallarının uyğun gəlməsi, furniturası ilə nümunəyə uyğun gəlməlidir və ya müqaviləyə əlavə edilmiş məmulat və ya albom – kataloqlara əsasən təyin edilərək, sonunda əldə olunan nəticələrə əsaslanaraq ekspertiza aktı tərtib edilir.

Göründüyü kimi, qadın üst geyimlərinin ergonomik, bədii-estetik xassələri ən vacib keyfiyyət göstəricilərindəndir. Lakin hazırda respublikanın istehlak bazarına daxil olan qadın üst geyimləri bəzi hallarda müasir estetik tələblərin səviyyəsinə uyğun gəlmir. Buna səbəb həm onun modasına və həm də materiallarının bir-birilərinə uyğun gəlməməsidir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Müasir dövrdə qadın üst geyimləri çeşid genişliyi ilə və növ müxtəlifliyi ilə seçilir. Üst geyimlərində olan tələbat istehlakçının estetik zövqü, yaşı ilə, maddi rifahı, statusla müəyyən olunan geniş spektrli tələblərdən irəli gəlir. Müasir istehsalın imkanları həmin tələblərin ödənilməsini ilkin materialların, istehsal üsulların, bəzər növlərinin, qadın üst geyimlərinin transformasiyası və qarşılıqlı əvəzolunmasının, mükəmməlliyinin böyük müxtəlifliyi sayəsində həyata keçirilir. İstehsalın müasir imkanları ilk öncə istehsal olunan məhsulun keyfiyyətinin yüksək səviyyədə olmasına təminat yaradır. Məhsulun keyfiyyətin yüksəldilməsi cəmiyyət miqyasında məhsul istehsalının kəmiyyətə artmasına bərabərliyini ifadə edir. Satışa buraxılan əmtəənin keyfiyyətini yüksəltmək tələbatı ödəmək dərəcəsi onun istehlak dəyərindən bilavasitə asılıdır.

Müasir dövrdə xarici ölkələr ilə iqtisadi əlaqələri, elmi, texniki əməkdaşlıq keyfiyyət məsələsini ən vacib problemə çevirərək məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsinin beynəlxalq əhəmiyyətə malik olmasını göstərir.

Məlumdur ki, geyimin tarixi çox qədimdi və insan cəmiyyətinin inkişafının ayrı-ayrı mərhələlərində geyimin ən vacib xarakteristikasından biri sayılan forma əlamətləri dəyişmiş, formalaşmış, daima yenilənmiş və hazırki dövrümüzdə gəlib çatmışdır. Müasir insan geyiminin forma müxtəlifliyi insan cəmiyyətinin sosial və iqtisadi şəraitinin, milli xüsusiyyətlərinin, cəmiyyətin estetik mədəniyyətinin inkişafı, əmək prosesi, coğrafi-iqlim şərait və s. kimi amillərin təsiri altında çox əsirlik inkişafı ilə bağlıdır. Xüsusən də, hazırki qadın üst geyim növlərinin forması uzun və mürəkkəb inkişaf yolu keçmişdir. Mütəxəssislər bu nöqtəyi cəhətdən qadın üst geyimin inkişaf tarixini bir necə mərhələyə bölür. Belə ki, birinci qədim mərhələyə, düzbucaqlı formada parça hissələrindən tikilməklə bədənin örtməsi ilə; ikinci mərhələ, ayrı-ayrı hissələrindən tikiş üsulu ilə birləşdirilmiş geyim forması ilə; üçüncü mərhələ isə insan qamətinə uyğun geyim formasının seçilməsi ilə xarakterizə olunur.

Hal-hazırda qadın üst geyimin funksional təyinatı ilə yanaşı onun estetik və

erqonomik xassə və göstəriçilərinə diqqən göstərilməlidir. Ona görə ki, hər hansı geyim əşyası sadəcə olaraq gündəlik istifadə olunan bir əşya deyil, o, hətta qadınların estetik zövqünün daşıyıcısıdır. Geyimin ergonomik olması da qadın səhhətinə bilavasitə müsbət təsir göstərərək onların həyat tərzini rahatlaşdırır. Qadın üst geyimlərinin estetik və ergonomik göstəricilərinin ymətləndirilməsində ekspertlərin də rolu çox böyükdür.

Geyimin tarixi çox qədim zamanlara gedib çıxır və insan cəmiyyətinin inkişafının ayrı-ayrı mərhələlərində onun ən vacib xarakteristikasından biri sayılıb, onun forma əlamətləri dəyişmiş, formalaşmış, daima yeniləşmiş və müasir dövrümüzdə gəlib çatmışdır.

Hazırkı şəraitdə qadın üst geyimlərinin çeşidi çox geniş və rəngarəngdir. Qadın üst geyimlərinə olan tələbat istehlakçının estetik zövqü, yaşı, maddi rifahı ilə müəyyən olunan geniş spektrli tələblərdən irəli gəlir. Müasir istehsalın imkanları həmin tələblərin ödənilməsinə ilkin materialların, istehsal üsulların, bəzək növlərinin, qadın üst geyimlərinin transformasiyası və qarşılıqlı əvəzolunmasının, mükəmməlliyinin böyük müxtəlifliyi sayəsində həyata keçirilir.

Müasir dövrdə xarici ölkələrlə iqtisadi əlaqələrin, elmi-texniki əməkdaşlığın mövcudluğu, istehsal olunana malların keyfiyyət məsələlərini ən vacib problemə çevirərək məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi problemlərini beynəlxalq əhəmiyyətli edib.

İşlənən mövzu qadın üst geyimlərinin ergonomik və estetik göstəricilərinə görə ekspertizasına həsr olunub. Bununla əlaqədar, tədqiqat zamanı respublikada yüngül sənaye mallarının istehsalın və istehlakın müasir vəziyyəti, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası, xüsusiyyətləri, istehlakçı tələbinin öyrənilməsində rolu, ekspert qiymətləndirilməsində keyfiyyətin qorunub saxlanmasına kömək edən amilləri detallıqla araşdırılıb. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə goyulan estetik və ergonomik tələblər və estetik xassə göstəricilərinin təyini metodları və istehlak xassələrin nomenklaturası, ergonomik və estetik keyfiyyət göstəriçilərinə görə, aşkarlanan nöqsanlara görə ekspert araşdırmaları aparılmışdır.

Tədqiqat zamanı məlum oldu ki, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdırın amillərin, yəni xammalın və materialların keyfiyyəti, tətbiq edilən istehsal texnologiyaların müasirliyi malların rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir göstərir, istehlakçı tələbinin öyrənilməsində və formalaşmasında və alış qərarının qəbul edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Standarta uyğun müasir qablaşdırıcı materillardan və texnologiyalardan istifadə etməklə qablaşdırılması, daşınması vacibdir.

Yuxarıda deyilənləri nəzərə alaraq, yerinə yetirilən dissertasiya işi ilə bağlı bəzi nəticələri çıxarmaqla aşağıdakı bir neçə praktiki təklifləri irəli sürməyi məqsədəuyğun hesab edirik:

1. Aparılan təhlillər göstərir ki, qadın üst geyimlərinin keyfiyyətinə aid milli standartların sayı azlıq təşkil edir. Bu ondan irəli gəlir ki, bu qrup malların standarta daxil edilən estetik və ergonomik göstəriciləri onların istehlak dəyəri və keyfiyyətini xarakterizə edən istehlak xassələri ilə az əlaqələndirilmiş olur. Ona görə də mütəxəssislər bəzi hallarda bu mal qrupunun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində standartda nəzərdə tutulmayan, lakin onların yararlılıq səviyyəsinə, keyfiyyətinə təsir edən göstəricilərə müraciət etməli olurlar. Yaxşı olar ki, perspektivdə qadın üst geyimləri üçün funksional göstəricilərlə yanaşı, milli standartlarda bu mal qrupunun hər bir növü üçün estetik və ergonomik göstəricilərə qərə keyfiyyətin qiymətləndirilməsinin əsas kriteriyaları seçilib və nəzərə alınsın.

2. Qadın üst geyimlərində onların düzgün, funksional, məqsədli təyinatına uyğun özlərinə məxsus formada, müxtəlif nəqliyyat vasitələrindən növlərindən istifadə etməklə daşınması və anbarlarda standartın tələbinə cavab verən xüsusi şəraitdə, belə ki 10°C aşağı və 30°C yuxarı olmamaq və havanın nisbi rütubəti 50-70% şəraitində saxlanması onların keyfiyyətinin qorunub saxlanmasına təsir edən başlıca amillərdən biridir. Bu amillərə yetərincə diqqət yetirilməsə qadın üst geyimlərində bir sıra aradan qaldırılmayan və qaldırılan nöqsanlara gətirib çıxara bilər. Buda öz növbəsində həm istehsal, həm də xidmət sahəsində nəzərdə tutulan gəlirinin aşağı düşməsinə və həm də istehlakçı tələbinin tam ödənilməməsinə gətirib çıxarır.

3. Əgər keyfiyyətin qiymətləndirilməsi prosesində ekspert üsulu tətbiq edilirsə,

bu zaman istehlakçı tələbinin ödənilməsi istiqamətində xidmət sahəsində və ticarətdə baş verən çatışmazlıqları vaxtında aradan qaldırmaq mümkündür. Çünki ekspert üsulu ilə qiymətləndirmə zamanı digər üsullarının kombinəlməsindən istifadə olunur.

4. Qadın üst geyimlərinin çeşid strukturunun, estetik və ergonomik xassələrinin təhlili və qiymətləndirilməsi istehlak xassələrinin ekspert qiymətləndirilməsində spesifik proses hesab olunur. Çünki bu qrup xassələrin özünəməxsus aşkarlanma xüsusiyyətləri var. Ona görə də ekspertlərin əvvəlcə təhlil olunan bu qrup mallara real tələbatın olması haqqında məlumatı olmalıdır. Deməli, estetik, ergonomik xassələrin qiymətləndirmə meylləri, layihə, bədii-koloristik üslub, estetik qörünüş, komfortluğu problemlərinin həlli və digər məsələlərin də qiymətləndirmə prosesində əsas kimi nəzərə alınması məqsədəuyğun olardı.

5. Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrin istehsal etdiyi mallarda "CE" və ya "E" işarələri həmin malların çox yüksək keyfiyyətlə standart tələblərinə uyğun şəraitdə istehsal edildiyini göstərir. Azərbaycan Respublikasının istehlak bazarına daxil olan və təyinatı üzrə istifadə ediləcək qadın üst geyimlərin idxal-ixracına dair müqavilələr bağlanarkən müqavilə şərtlərində Avropa Birliyi ölkələrindən yüksək "CE" və "E" keyfiyyət nişanı ilə olan mallar və məhsulun sertifikatlaşdırılması və ya milli sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən tanınan sertifikatın olması nəzərdə tutulmalıdır.

6. Qadın üst geyimlərinin keyfiyyət ekspertizası istiqamətində aparılan tədqiqatlar zamanı məlum oldu ki, respublikamızın istehlak bazarına daxil olan qadın üst geyimlərinin keyfiyyət səviyyəsi müasir istehlakçı tələbinə tam cavab vermir və nəticədə əhaliyə standart tələblərinə cavab verməyən keyfiyyətsiz mallar təklif edilir. Bunun da əsas səbəbi bu qrup malların pərakəndə ticarət şəbəkələrində keyfiyyətə qəbulu və satışı ilə məşğul olan şəxslərin ixtisas səviyyəsinin və peşəkarlığı qarşıya qoyulan tələblərə uyğun gəlmir. Yaxşı olardı ki, qadın üst geyimləri satışa daxil olmazdan əvvəl onların bu sahədə yüksək hazırlıq səviyyəsinə malik olan mütəxəssislər tərəfindən ciddi keyfiyyət ekspertizasından keçirilsin.

7. Göründüyü kimi, qadın üst geyimlərinin ergonomik, bədii-estetik xassələri ən vacib keyfiyyət göstəricilərindəndir. Lakin hazırda respublikanın istehlak bazarına

daxil olan qadın üçün üst geyimləri bəzi hallarda müasir estetik tələblərin səviyyəsinə uyğun gəlmir. Buna səbəb həm onun modasına və həm də materiallarının bir-birlərinə uyğun gəlməməsidir. Yaxşı olardı ki, bu məsələlərin həllində bu sahədə xüsusi biliyə malik olan ekspertlərin köməyindən geniş istifadə edilsin.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Osmanov T.R.və başq. – İstehlak mallarının ekspertizasının nəzəri əsasları, Bakı – 2003.
2. Həsənov Ə.P., Nuriyev D.Ə., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R., Babayev M.A., Səmədov E.Ə.– Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası, I hissə, «Çaşıoğlu mətbəəsi», Bakı – 2006.
3. Həsənov Ə.P., Nuriyev D.Ə., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R., Babayev M.A., Səmədov E.Ə.– Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası, II hissə, «Çaşıoğlu mətbəəsi», Bakı – 2006.
4. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Osmanov T.R. Əmtəşünaslığın nəzəri əsasları, Bakı, 2003.
5. Həsənov Ə.P., Vəliməmmədov C.M., Həsənov N.N., Qeyri-ərzaq mallarının əmtəşünaslığı, Bakı, “Maarif”, 1987.
6. Həsənov Ə.P. və baş. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizasının nəzəri əsasları. «İqtisad Universiteti» nəş., Bakı – 2010.
7. Həsənov Ə.P., Osmanov T.R. və başq. İstehlak mallarının estetikası, Bakı – 2014, -544 s.
8. Osmanov T.R. Qeyri-ərzaq mallarının əmtəşünaslığı və ekspertizasının əsasları. (Dərslik). Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2014.
9. Коляденко С.С. и др. Товароведение текстильных товаров. М., «Экономика», 1981 г.
10. Новодережкин П.И. и др. Ткани швейные, трикотажные, пушно-меховые товары, М., 1962 г.
11. Гусейнова Т.С. Товароведение швейных и трикотажных товаров. М., «Экономика», 1976 г.
12. Пожидаев И.И. и др. Материалы для одежды. М., «Экономика», 1974г.
13. Дерябина Л.И. и др. Товароведение тканей, одежды и обуви. М., «Экономика», 1979г.

14. Агбаш В.Л. и др. Товароведение непродовольственных товаров. М., «Экономика», 1983г.
15. Федоров М.В. Оценка качества промышленных товаров. М., «Экономика», 1990г.
16. Козлова З.В. и др. Товароведение промышленных товаров. М., «Экономика», 1979г.
17. Гусейнова Т.С. и Жильцова Г.В. Товароведение швейных трикотажных товаров. М., «Экономика», 1979г.
18. Николаев А.И. Товароведение шерсти. М., 1962г.
19. Дупаевская и др. Размерная типология населения с основами анатомии и морфологии человека. М., Легкая индустрия, 1980г.
20. Козлова Т.В. Основы художественного проектирование изделий из физиология детского организма. М., Просвещение, 1976г.
21. Гусейнова Т.С. Товароведение швейных и трикотажных товаров. М., «Экономика», 1991г.
22. Делль Р.А. и др. Гигиена одежды. М., «Легкая индустрия», 1979г.
23. Губарова Э.С. Методы оценки качества специальной одежды. М., Легпромиздат, 1989г.
24. Кокеткин П.П. и др. Промышленная технология одежды. М., Легпромиздат, 1988г.
25. Коблякова Е.Б. Основы проектирования рациональных размеров и формы одежды. М., Легкая и пищевая промышленность, 1984г.
26. Коблякова Е.Б. и др. Основы конструирования одежды. М., Легкая промышленность, 1980г.
27. Клесников П.А., Кобылянский Д.А. Организация и техника контроля качества в цветном производстве. М., Легкая индустрия, 1967г.
28. Справочник товароведа промышленных товаров. М., Г.Ж. Издательство «Экономика», 1974г.
29. ГОСТ 12566 71 «Изделия цветные бытовые назначения. Сортность».

30. ГОСТ Н103 – 63 «Изделия цветные. Методы проверки качества готовых изделий».
31. ГОСТ 10581 – 68 «Изделия цветные. Маркировка и упаковка».
32. ОСТ 17 – 240 – 73 «Костюмы мужские и для мальчиков».
33. AZS ISO 9000-2000 Keyfiyyətə idarəetmə sistemi. Tələblər. – Bakı: Azərbaycanstandart, 2006.
34. www.azpromo.az/4/az/323
35. Azərbaycan Respublikasının “Standartlaşma ” haqqında qanun.
36. https://znaytovar.ru/s/Xranenie_odezhdy.html.
37. Сергеев А.Г., Латышев М.В. Сертификация: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Логос, 1999.
38. Фомин В. Сертификация продукции: принципы и их реализация. – Изд. 2-е, – М.: Центр экономики и маркетинга, 2001.
39. azs-etalon.ru
40. Vəlifev A. Azərbaycan sənayesi. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları. – Bakı: səda, 2009.
41. Əliyev A.S., Nəcəfova Z. N. Tikiş istehsalı texnologiyası. Texnikumlar üçün dərslik. – Bakı: Maarif, 1986.
42. Məmmədov N.R., Məmmədov B. M. Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması. // Sahibkarlıq, № 3, 2006.
43. <http://ideimaste.ru/>
44. Теория товароведения. У.Ю.Райкова, Ю.В.Додонкин. Учебное пособие. М-Издательский центр Академия; мастерство, 2002, 240 с.
45. В.И. Царёв. Эстетика и дизайн непродовольственных товаров. учебное пособие. ИЦ «Академия». 2004. с. 224.
46. Сыцко В.Е. и др. Товароведение непродовольственных товаров. Учебник / Под общ. ред. В. Е. Сыцко. Мн.: Выш. шк , 2005. - 669 стр.-ISBN 985-06-0921-4.
47. Шепелев А.Ф., Печенежская И.А. Товароведение и экспертиза швейно-

трикотажных товаров: Учебное пособие для вузов / Шепелев А.Ф., Печенежская И.А. – Ростов-на-Дону: Изд-ий центр «Март», 2001. – 222 с.

48. Шепелев А.Ф., Печенежская И.А., Туров А.С. Товароведение и экспертиза текстильных и швейно-трикотажных товаров: Учебное пособие для вузов / Шепелев А.Ф., Печенежская И.А., Туров А.С. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 473 с.

49. Николаева М.А. Товароведение потребительских товаров: Теоретические основы: Учебник для вузов / Николаева М.А. – М.: НОРМА, 2002. – 27с.

50. Гусейнова Т.С. Товароведение швейных и трикотажных товаров: Учебник для вузов. – М.: Экономика, 1991. – 287 с.

51. Лабораторный практикум по технологии швейных изделий: Учебное пособие для вузов / Бузов Б.А., Алыменкова Н.Д., Петропавловский Д.Г. и др. – М.: Легпромбытиздат, 1991. – 430 с.

52. Лабораторный практикум по материаловедению швейного производства: Учебное пособие для вузов / Бузов Б.А., Алыменкова Н.В., Петропавловский Д.Г. и др. – М.: Легпромбытиздат, 1991. – 43 с.

53. Дашкевич Л. М. Швея, портной: Лабораторный практикум по технологии пошива одежды. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. С. 341

54. Швея, портной легкого женского платья: Комплект инструкционно-технолог. карт по производственному обучению /Авт. Е.В. Бровина, А.А. Курдыба, Е.Ю. Сайганова и др.; Под ред. А.Ф. Ковалевой. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. С. 414: ил. – (Учебники XXI века).

55. Назарова А.И., Куликова И.А., Савостицкий А.В. Технология швейных изделий по индивидуальным заказам. – Учеб. для вузов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Легпромбытиздат, 1986. С. 328

56. Савостицкий А.В., Меликов Е.Х. и др. Технология швейных изделий: Учебник для выс. Учеб. заведений /Под ред. А.В. Савостицкого. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Легпромбытиздат, 1982. С. 440.

57. Кокеткин П.П. ОДЕЖДА /технология – техника, процессы – качество:

Справочник. – М.: Изд. МГУТиД, 2001. С. 560: ил.

58. Труханова А.Т. Технология женской и детской легкой одежды: Учеб. для проф. учеб. заведений. – 2-е изд., стер. – М.: Высшая школа, Издательский центр «Академия», 2000. С. 416: ил.

59. Труханова А.Т. Иллюстрированное пособие по технологии верхней одежды. – М.: Высшая школа; Издательский центр «Академия», 2000. С. 312: ил.

60. Основы промышленной технологии поузловой обработки верхней одежды /Т.И.Куликова, А.А.Досова, К.Г.Гущина и др. – М.: Легкая индустрия, 1976. С. 560: ил.

61. Основы промышленной технологии поузловой обработки легкой одежды и детской одежды / Науч. ред. П.П. Кокеткин, Куликова Т.И. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Легкая индустрия, 1975. С. 192: ил.

62. Основы промышленной технологии поузловой обработки верхних сорочек и белья. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Легкая индустрия, 1975. С. 160: ил.

63. Лабораторный практикум по технологии швейных изделий: Учеб. пособие для вузов/ Меликов Е.Х., Золотцева Л.В., Мурыгин В.Е. и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Легпромбытиздат, 1988. С. 272: ил.

64. Прогрессивная технология пошива женской легкой одежды по индивидуальным заказам: Методические указания. Ч. 1. / М-но быт. обслуж. населения РСФСР. – М.: ЦБНТИ, 1982. С. 80.

65. Орленко Л.В. Терминологический словарь одежды: Около 2000 слов. – М.: Легпромбытиздат, 1996. С. 345.

66. Bernard Barber, Lyle S. Lobel, “Fashion In Women’s Clothes And The American Social System”, Social Forces, Vol.31, No.2, 1952, s.124.

67. Robinson Dewight, a.g.m. s. 380.

68. Wolfgang Pesendorfer, “Design Innovation and Fashion Cycles”, The American Economic Review, Vol.85, No.4, 1995,s.771.

SUMMARY

An expertise of the aesthetic and ergonomic properties of women's outerwear was carried out in this work. To achieve set goal, the following issues were solved in the dissertation: the classification and characteristics of raw materials, the specificity of the choice of raw materials, accessories were studied, the processes of modeling, design, production of this group of goods, their consumer properties, as well as the requirements for their labeling, packaging and storage were considered in detail.

Close attention was paid to the discrepancy of the factors contributing to the formation of quality and the factors which contributes to the preservation of the quality of women's outerwear and their role in the study of consumer demand.

The expanded nomenclature of consumer properties was also considered and the characteristic of aesthetic, and ergonomic properties of the women's outerwear with further classification of the quality indicators of aesthetic and ergonomic properties is given.

The diversity structure analysis, expertize and certification of the woman's outerwear entering consumer market of Azerbaijan Republic based on ISO Standards.

In addition, the issues of certification, the analysis of the structure of the assortment of women's outerwear at the level of international ISO standards were examined, and expert evaluation of ergonomic and aesthetic indicators of the quality of women's outerwear, revealing its defects and a mathematical-statistical analysis of the expert evaluation results were carried out.

The relevance of the work is to prioritize the examination of the main consumer properties and their impact on the quality of women's outer clothing, increasing consumer demand.

РЕЗЮМЕ

В работе проведена экспертиза эстетических и эргономических свойств женской верхней одежды.

Для достижения поставленной цели в диссертации решались следующие задачи: изучались классификация и характерные особенности сырья, специфика выбора сырья и материалов, фурнитуры, детально рассматривались процессы моделирования, конструирования, производства данной группы товаров, их потребительские свойства, а также требования к их маркировке, упаковке и хранению. Пристальное внимание было уделено рассмотрению факторов, способствующих формированию качества и факторам, способствующим сохранению качества верхней женской одежды и их роль в изучении потребительского спроса.

Также была рассмотрена развернутая номенклатура потребительских свойств и приведена характеристика эстетических и эргономических свойств верхней женской одежды с дальнейшей классификацией показателей качества эстетических и эргономических свойств.

Кроме того, были рассмотрены вопросы сертификации, анализ структуры ассортимента верхней женской одежды на уровне международных стандартов ИСО и проведена экспертная оценка эргономических и эстетических показателей качества верхней женской одежды, с выявлением ее дефектов и математико-статистическим анализом результатов экспертной оценки.

Актуальность работы состоит в приоритетности проведения экспертизы основных потребительских свойств и их влияния на качество верхней женской одежды, потребительский спрос на которую возрастает.